

UNIVERSITETET I AGDER

Tverrsektoriell forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme

– I et sosiologisk perspektiv

Amalie Solberg Rustad & Maren Lund

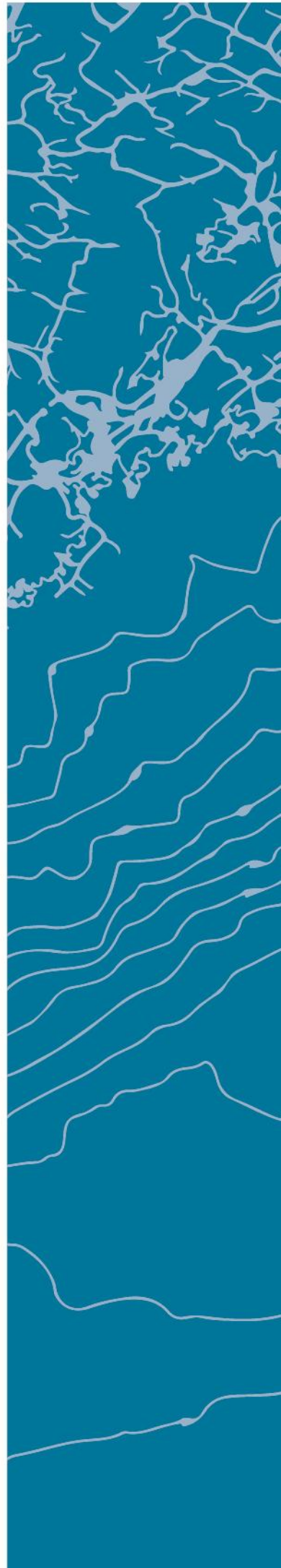
VEILEDER

Anne Marie Støkken

Universitetet i Agder, 2016

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Sammendrag

Tema for denne oppgaven er en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand. I 2014 ble det publisert en nasjonal handlingsplan der Norges kommuner ble bedt om å implementere konkrete tiltak i arbeidet for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Herunder oppfordres det til samarbeid med den frivillige sektor, noe som resulterte i aktuelle tilskuddsordninger. Kommunen og frivillige organisasjoner i Kristiansand har av dette utformet en rekke forebyggingstiltak, hvorav det i denne oppgaven er fokus på planlagte tiltak rettet mot flerkulturelle miljøer. Formålet med oppgaven er å belyse hva sentrale aktører vektlegger ved tiltakene. Følgende problemstilling er utforsket:

Hvilke faktorer vektlegges i en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand kommune?

– Med blick på kommunen og frivillige organisasjoners syn på forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer

Studien har et kvalitativt design, hvor vi har intervjuet fem informanter som er sentrale i forebyggingarbeidet. To av informantene er ansatt i Kristiansand kommune, og tre av dem representerer ulike frivillige organisasjoner. Empirien bygger på disse intervjuene og drøftes hovedsakelig i lys av teoretiske tilnæringer innen avvikssosiologi og sosial kapital.

Gjennom empirien kommer det frem at det er to overordnede forhold som blir vektlagt av våre informanter som spesielt avgjørende for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: utenforskap og inkludering. Utenforskap blir sett på som årsaken til at enkelte mennesker beveger seg inn i en radikaliseringsstunell, mens inkludering blir ansett som løsningen, eller en forebyggingmekanisme. Herunder er det stor enighet om at faktorer som lav sosial status, marginalisering, manglende tilhørighet og liten eller ingen deltakelse i sosiale fellesskap, er utløsende faktorer som kan føre til utenforskap. Tanken bak frivillige organisasjoner som inkluderingsarena er at de kan bidra til å skape positive ringvirkninger

som motvirker de negative faktorene. Deltakelse i frivillige organisasjoner kan gi muligheter for å bygge nye relasjoner og utvide sitt personlige nettverk, noe våre informanter anser som en viktig del av å forhindre opplevelser av utenforskap. Spesielt synes dette å være viktig i sammenheng med innvandrere og flyktninger som gjerne har et begrenset nettverk, eller som i kraft av å være minoritet er lettere utsatt for utenforskap. Informantene gir også et innsyn i hvordan man på organisasjonsnivå sikter mot å bygge bro på tvers av kulturer, for å sammen kunne tilby individer ressurser og forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand. Deler av forebyggingsarbeidet preges av å enda være i startfasen, og det belyses i den sammenheng også hvordan temaets aktualitet eventuelt kan utfordre de eksisterende strukturer. Med sistnevnte menes erfaringene fra tidligere forebyggingsarbeid, der Kristiansand regnes som en foregangskommune innen feltet.

Forord

Med denne oppgaven setter vi et punktum for et interessant, kunnskapsgivende og krevende masterstudie. Det har vært både utfordrende og svært spennende å arbeide med problemstillingen vår. Forskningsprosessen har vært preget av oppturer og nedturer, men mest av alt sitter vi igjen med en dypere kunnskap om den omfattende innsatsen som legges ned i forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand. Vi har også fått en større forståelse av hva det innebærer å forske kvalitativt. Vi ser frem til å ta med oss disse erfaringene videre, uansett hva neste kapittel måtte bringe.

Vi vil gjerne takke vår veileder, Anne Marie Støkken, som har gitt gode råd og vært lett tilgjengelig underveis. I en prosess hvor man i stor grad jobber selvstendig, er det godt å likevel ha en erfaren forsker å rådføre seg med. Vi vil også takke mor Marit Solberg Rustad for korrekturlesning og oppmuntrende ord. En takk skal også sendes til Jiwar Rashidi som under intensive skriveøkter har servert oss smågodt og potetgull. Vi retter også en stor takk til Kristiansand kommune, for å ha vært svært imøtekommende og hjelpsomme.

Sist, men ikke minst, skylder vi hverandre en stor takk. Det var ved hjelpen og støtten vi hadde i hverandre, at vi beholdt roen gjennom krevende perioder. Vi sitter igjen med gode erfaringer fra det å samarbeide om en masteroppgave.

Amalie Solberg Rustad og Maren Lund

Desember 2016, Kristiansand

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	I
Forord	III
Innholdsfortegnelse	IV
Kapittel 1– Innledende presentasjon	1
1.1 Innledning.....	1
1.2 Bakgrunn for valg av oppgavens tema	2
1.4 Avgrensing og presisering.....	5
1.5 Oppgavens oppbygging.....	7
Kapittel 2 – Forståelse av sentrale begrep	9
2.1 Ekstremismens mange definisjoner.....	10
2.2 Tidlig forebygging.....	12
2.3 ”Flerkulturelle miljøer”	14
2.4 Inkludering og integrering.....	16
2.5 Frivillige organisasjoner og sivilsamfunnet	21
Kapittel 3 – Tidligere forskning	26
3.1 Forskning i Skandinavia.....	26
3.2 Norsk forskning.....	27
3.2.1 Tore Bjørgo og ”Prosjekt Exit”	28
3.3 Nynazismen på Sørlandet.....	29
3.3.1 Aksjonsforskningsprogrammet.....	29
3.3.2 Mentorordningen	31
Kapittel 4 – Teoretisk rammeverk	32
4.1 Begrunnelse for valg av teoretisk rammeverk.....	32
4.2 Sosial eksklusjon - sosiale problemer.....	33
4.2.1 Sosial isolasjon og ensomhet.....	34

4.3 Avvikssosiologi	35
4.3.1 Stemplingsteori.....	36
4.3.2 Stigma.....	39
4.4 Sosial kapital	40
4.4.1 Pierre Bourdieu.....	42
4.4.2 James S. Coleman.....	43
4.4.3 Robert D. Putnam	45
4.5 Sosial kapital i et norsk perspektiv	46
4.5.1 Sosial kapital og dens betydning for velferdssamfunnet	47
4.5.2 Sosial kapital og dens betydning i norske integreringsprosesser.....	50
Kapittel 5 – Metodologiske valg og avgrensinger	52
5.1 Forskningsprosjektets startfase.....	52
5.2 Metodevalg	53
5.2.1 Det kvalitative forskningsintervju	55
5.2.2 Dokumentstudier	57
5.3 Planlegging og utførelsen av intervjuene	58
5.3.1 Tilgang og rekruttering av informanter	58
5.3.2 Forberedelse til intervjuer	61
5.3.4 Intervjuguiden	62
5.3.5 Gjennomføring av intervjuer	63
5.3.6 To intervjuere	63
5.4 Forskningsetiske betraktninger.....	64
5.5 Transkribering og analyse	66
5.6 Kvalitet og gyldighet	70
Kapittel 6 – Kontekst	74
6.1 Nasjonal handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme	75
6.1.1 SLT.....	75
6.2 Kristiansand kommunes handlingsplan.....	76

6.3 Lokale tiltak og prosjekter.....	77
6.3.1 Økonomiske tilskudd.....	81
6.4 Strong Cities	82
Kapittel 7 – Empiri og analyse	83
7.1 Analysens oppbygging	83
7.2 Marginalisering, stempeling og stereotypisering	85
7.3 Eksempler fra det somaliske miljøet	89
7.3.1 Ekskludering og isolering.....	92
7.4 Informasjon gir tilgang til sosial kapital.....	96
7.4.1 Informasjon både til deltakere og verter.....	99
7.4.1 Verdier og kommunikasjon	101
7.5 Medborgerskap.....	102
7.6 Sammenbindende og brobyggende sosial kapital.....	103
7.6.1 En brobyggende identitet – bindestreksidentiteten.....	105
7.6.2 Flerkulturaliteten og brobyggende kapital.....	106
7.6.3 Tillit og kommunikasjon mellom brobyggende aktører	111
7.7 Idrettsklubben og sosial kapital	114
7.7.1 Ressurser og symbolsk kapital	117
7.8 Langsiktig perspektiv	119
Kapittel 8 – Oppsummerende konklusjon	122
8.1 Våre funn.....	122
8.2 Til ettertanke.....	126
8.2.1 Forslag til videre forskning	126
Litteraturliste	128
Vedlegg 1 – Informasjonsskriv og samtykkeerklæring.....	VII
Vedlegg 2 – Intervjuguide.....	IX
Vedlegg 3 – Godkjenning fra NSD	X

Kapittel 1– Innledende presentasjon

1.1 Innledning

Denne oppgaven handler om en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand, der samarbeidsaktørene er Kristiansand kommune og ulike frivillige organisasjoner. Formålet med oppgaven er å undersøke hvilke faktorer som vektlegges i deres tiltak rettet mot flerkulturelle miljøer. Gjennom kvalitative intervju har vi siktet mot å undersøke hva sentrale informanter belyser i denne sammenheng.

Kristiansand kommune er en av flere kommuner som tidligere har hatt utfordringer knyttet til ekstreme og polariserende grupper, både høyreekstreme og minoritetsgrupper. I PSTs nyeste trusselvurdering fremkommer det blant annet at ekstrem islamisme utgjør den største trusselen mot Norge, og videre at den store strømmen av flyktninger og asylsøkere vil påvirke trusselbildet. I tillegg nevnes det at trusselen fra høyreekstreme grupperinger har økt det siste året, noe som betegnes som bekymringsfullt (PST, 2016). Polariseringseffekten disse gruppene bærer med seg, regnes også som svært problematisk – noe Sørlandet har vært vitne til tidligere.

Etter forespørsel og skriftlig anmodning fra både en nasjonal handlingsplan, og gjennom en lokal kriminalitetsforebyggende plan, har Kristiansand kommune startet et samarbeid med den frivillige sektor for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Kommunens lokale veileder *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: Fra bekymring til handling* nevner flere risikofaktorer som kan bidra til en radikaliseringsprosess. Blant annet marginalisering, manglende kunnskap, diskriminering, liten eller ingen deltakelse i sosiale fellesskap – og derav søken etter tilhørighet, blir nevnt som mulige risikofaktorer (Kristiansand kommune, 2015a). Disse risikofaktorene forsøker Kristiansand kommune og den frivillige sektoren å motarbeide gjennom inkluderingsarbeid.

Kristiansand kommune har på 90-tallet og tidlig 2000-tallet jobbet sammen med frivillig sektor for å forebygge radikaliseringsproblematikk, og anser denne forebyggingen som vellykket (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008). I dag står de på nytt overfor en radikaliseringsproblematikk, men denne gangen er situasjonen noe annerledes. Som påpekt i PSTs trusselvurdering er tilstrømmingen av flyktninger og asylsøkere unikt. I 2015 søkte over 31 000 mennesker om beskyttelse i Norge (Tjernshaugen, 2016), og dette var ny rekord. Dette stiller regjeringen og norske kommuner i en utfordrende situasjon, der flere asylsøkere enn noen gang før, har behov for å bli inkludert i samfunnet. I Kristiansands offisielle veileder heter det at ”Et inkluderende arbeid- og samfunnsliv er i tråd med vedtatte mål for Kristiansand kommune og skal prege alle kommunens aktiviteter” (Kristiansand kommune, 2015a: 4). Dersom Kristiansand kommune skal klare å legge til rette for inkludering av alle flyktningene som ankommer kommunen, og forebygge videre mobilisering av høyre-radikale, anses det som nødvendig å samarbeide med andre aktører. Gjennom å etablere et samarbeid mellom kommunen og frivillige organisasjoner håpes det at de kan nå flere mennesker, og utnytte hverandres ressurser på en god måte.

1.2 Bakgrunn for valg av oppgavens tema

Høsten 2015 ble vi invitert til et møte i regi av Universitetet i Agder. Her var det også invitert en håndfull foredragsholdere til å presentere hva de arbeidet med. Gjennom en presentasjon fra en kommunal representant ble vi informert om arbeidet Kristiansand kommune har gjennomført, og ønsker å gjennomføre fremover, med den frivillige sektoren for å forebygge radikaliseringsproblematikk, og voldelig ekstremisme.

Vi har begge to hatt interesse for ekstremisme-problematikken i Norge, utfordringene det kan skape for samfunnet og det arbeidet som eventuelt kan gjøres for å forebygge. Ekstreme miljøer har fått en svært bred mediadekning, og ettersom en av oss er født og oppvokst i området, visste vi at Kristiansand kommune har erfaring med ekstremisme-forebygging fra tidligere av. Dette gjorde feltet ekstra interessant for oss.

Ettersom dette temaet også er svært dagsaktuelt og er en utfordring for flere kommuner i Norge, var det interessant å kunne dykke litt dypere i hva som vektlegges i Kristiansand kommune når de arbeider med forebygging, spesielt siden denne kommunen tidligere har oppnådd vellykkede resultater, og mottatt internasjonal anerkjennelse for sitt arbeid, i form av medlemskap i et større forebyggingsnettverk (Strong Cities, u.å.). Vi håper med denne oppgaven at vi kan belyse, og gi bedre innsikt i, de nøkkelfaktorene som vektlegges av disse samarbeidsaktører i deres arbeid for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand.

1.3 Problemstilling

Denne oppgaven har sitt fokus rettet mot Kristiansand kommunes samarbeid med frivillige organisasjoner, for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Herunder utforsker vi refleksjoner rundt planlagte forebyggingstiltak, som er utarbeidet gjennom dette lokale samarbeidet. Disse tiltakene er en del av prosjekter som det i 2016 ble søkt økonomiske midler til, fra den nyopprettede tilskuddsordningen *Tilskudd til lokal forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*, som regjeringen innførte i revidert nasjonalbudsjett for 2015. Ordningen forvaltes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), og forutsetningen for støtte er at forebyggingen utføres av nettopp slike typer tverrsektorielle samarbeid (IMDi, 2016). Oppgaven tar sikte på å utforske og belyse beskrivelser fra lokale informanter som er sentrale for forebyggingen. Vi var blant annet interessert i hvilket innhold som blir vektlagt i slike tiltak, samt hvorfor de anses som gunstige for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Tiltakene vi utforsket nærmere omhandler arrangementer for unge somaliere, og unge flyktningers deltakelse i den ”tradisjonelle” frivilligheten, i form av en lokal idrettsklubb¹. Et felles mål for disse tiltakene, med flere, er at de skal bidra til å skape dialog og forståelse mellom de ulike kulturene i kommunen, men også at det skal organiseres arenaer der de ulike delene av ”det frivillige” skal treffe

---

¹ Den aktuelle klubben med dens sport/tiltak/kurs vil gjennomgående omtales på denne måten, grunnet anonymisering. Se 5.4.

hverandre.² Utgangspunktet for denne studien er dermed følgende problemstilling og avgrensing:

Hvilke faktorer vektlegges i en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand kommune?

– Med blick på kommunen og frivillige organisasjoners syn på forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer

Denne problemstilling og dens avgrensing, er et resultat av en mangfoldig forskningsprosess. Det er flere ting man må forholde seg til, når man skal omforme en ide til en faglig interessant problemstilling. Ryen (2002) mener i denne sammenheng at man bør ta sikte på en forskbar problemstilling, som sier mye om lite, og som kan formuleres i en setning. Videre bør den avgrensnes (Ryen, 2002: 76–77). Samtidig kjennetegnes kvalitative studier av at problemstillingen ofte kan endre seg underveis (ibid.). Det har vært nødvendig i denne studien å la den være åpen og fleksibel, slik at vi kunne utforske flere forhold som har vist seg interessante gjennom forskningsprosessen. Vi forsøkte å formulere ulike arbeidshypoteser underveis (jf. Repstad, 2007), samtidig som konkrete retninger åpenbarte seg etter hvert. På forhånd visste vi noe om forebyggingen, men vi anså terrenget som ganske ukjent før vi startet intervjuene. Av empirien endte vi derav med den ovennevnte problemstilling og avgrensing.

---

² Søknad om tilskudd, Kristiansand kommune, 2016. Dokumenter som angir våre informanternes navn eller interne/private dokumenter vil ikke vedlegges oppgaven. Se henholdsvis 5.2.2 og 5.4.

1.4 Avgrensning og presisering

Vi finner det i første omgang nødvendig å klargjøre en rekke avgrensninger og presisere hva som menes med oppgavens problemstilling og innhold. Bakgrunnen for enkelte av disse avgrensningene vil klargjøres nærmere i et eget kapittel med begrepsavklaring (kapittel 2), da vi anser våre valg og begrepsbruk som viktige for forståelsen av de perspektiv som presenteres videre.

Det er viktig å presisere at det vi retter søkelyset mot dreier seg om en *tidlig* forebygging av radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme. Nødvendigheten av en tidlig innsats beskrives nærmere i kommunens offisielle veileder: *Forebygging av radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme: Fra bekymring til handling* (Kristiansand kommune, 2015a). I veilederen blir radikaliseringsprosesser eksemplifisert ved hjelp av en ”radikaliseringstunell”, der det finnes ulike steg og tidsaspekt ved slike tendenser. Ved tidlig innsats vil man forhindre at personer går inn i tunellen i det hele tatt, og det er en slik innsats vi tar for oss i denne oppgaven.

Vi er klar over at som en tilknytning til dagens verdensbilde vil radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme ofte gi mennesker en assosiasjon til islam og ekstreme islamistiske holdninger. Vi ønsker ikke i denne oppgaven å utdype eller legge spesifikk vekt på ekstrem islam, og er åpne for at ekstreme holdninger eksisterer på tvers av både religion, politikk og ideologi, slik som beskrevet i kommunens veileder. Hovedtemaet i oppgaven er heller ikke radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme som sådan, men våre informanternes forståelse av hvorfor eller hvordan slike sosiale prosesser oppstår, og hvordan de dermed kan unngås. Av kapitlene som omhandler tidligere forskning og forklaring av kontekst, vil det også bli presentert både internasjonal, nasjonal (kapittel 6) og lokal (kapittel 3) historikk, som knyttes til ulike ekstreme retninger. Det er slik historikk som danner bakgrunn og behov for ulike typer forebyggingsarbeid, inkludert de tiltak vi tar for oss her.

I denne sammenheng er det også svært viktig å presisere at de aktuelle tiltak som belyses av informantene i denne oppgaven, kun er en utvalgt del av forebyggingsarbeidet. Dette innebærer for det første at søkelyset er rettet mot kommunen og frivillige organisasjoner som hovedaktører, og ikke de samarbeid som pågår med andre etater. Dette er en direkte følge av

at tiltakene skal være kjennetegnet ved slike samarbeid for å få økonomiske midler fra IMDi. For det andre er det en rekke tiltak som er utarbeidet med tanke på andre målgrupper enn de det eksakt fokuseres på her. Vårt fokus må ses i sammenheng med de informanter vi fikk tilgang til, og hva de kunne belyse. De resterende tiltakene som er blitt presentert for oss omhandler ulike miljøer og deltakere, på tvers av slikt som etnisitet og alder. Der det fokuseres på somaliske og/ eller muslimske innvandremiljøer eller unge flyktninger, som i de tiltak vi belyser nærmere her, er dette heller ikke et ensidig perspektiv, da ulike frivillige arenaer også vektlegges som en type meddeltakere i tiltakene. Et viktig poeng i forebyggingen er nemlig å løfte kompetansen hos frivilligheten slik at det ”flerkulturelle” miljøet kan ta større del i den. En rekke av tiltakene og deres innhold vil bli nærmere presentert i kapittel 6. Grunnen til at vi presiserer de ovennevnte avgrensingene er at aktørene selv innehar et bredt og helhetlig fokus på forebyggingen av radikaliserings og voldelig ekstremisme, og alle tiltakene i sin helhet er gjerne noe som sees i sammenheng med hverandre. Dette er viktig å ha i bakhodet selv om vi videre velger å avgrense oss.

Til syvende og sist må det understrekes at denne oppgaven ikke omhandler evalueringer av det vi har undersøkt. Med dette menes at vi ikke har foretatt oss vurderinger av kvalitet eller resultater ved forebyggingsarbeidet med dets tiltak, eller de aktuelle samarbeid. Aktørenes evaluering av gjennomførte tiltak forventes imidlertid i etterkant av støtte fra IMDi (IMDi, 2016). Følgforskning er også tenkt en sentral rolle i Kristiansands forebygging, en tradisjon som kan spores tilbake til regionens tidligere erfaringer med voldelige grupperinger, og de vurderinger man gjorde seg da. Tidligere forskning av dette slag vil bli presentert nærmere i kapittel 3. Denne oppgavens hovedansvar er å utforske beskrivelser fra lokale informanter som er sentrale for forebyggingen, og belyse de faktorer som anses som verdifulle i dette arbeidet. I denne sammenheng vil det heller ikke bli foretatt en analyse og/eller vurdering av den tverrsektorielle samarbeidsformen bak tiltakene, en modell som ved andre anledninger likevel kunne vært høyst aktuell å utforske nærmere.

1.5 Oppgavens oppbygging

I **kapittel 1** har vi gjort rede for temaet i oppgaven og bakgrunnen for vårt valg av dette. Videre presenterte vi vår problemstilling og avgrensning. Avslutningsvis klargjorde vi flere avgrensinger og presiserte hva vi mener med oppgavens problemstilling og det videre innhold.

Kapittel 2 er et eget kapittel med begrepsavklaringer som vi anså som nødvendige å utdype for å gi en klarere forståelse ved videre lesning. Mange av begrepene kan tolkes ulikt, og i dette kapitlet forsøker vi å redegjøre for de forståelser vi retter oss etter.

Kapittel 3 gir en oversikt over tidligere forskning. Vi vil først gi en kort oversikt over skandinavisk forskning, før vi beveger oss inn på norsk forskning på radikaliserings og voldelig ekstremisme, og forebyggingen av dette. Her dykker vi litt dypere og viser til Exit-programmet, aksjonsforskning og mentorprogrammet, som har vært viktige i forebygging av ekstremisme i Kristiansand tidligere.

Kapittel 4 er en presentasjon av vårt teoretiske rammeverk for oppgaven. Her redegjør vi for teorier og perspektiver som har vært sentrale i henhold til analysen av datamaterialet. Vi presenterer hovedsakelig to hovedtemaer – avvikssosiologi, og teorien om sosial kapital. Innen avvikssosiologien er blant annet marginalisering, stemming og stigma viktig innhold. Her vil vi innledningsvis også kort presentere eksklusjonsproblematikk. I de ulike fremstillingene av sosial kapital er sosiale relasjoner innen sosiale strukturer et viktig hovedelement. Det sees av kapitlet en økende teoretisk enighet om at begrepet viser til aktørers mulighet til å sikre seg fordeler gjennom medlemskap eller tilhørighet i nettverk, grupper og andre sosiale strukturer.

I **kapittel 5** presenteres metodevalgene for oppgaven og vår kvalitative tilnærming. Videre vil vi også utdype de metodiske tilnærmingene og valgene gjort rundt intervjuprosessen, og gi en presentasjon av våre informanter. Deretter gjør vi rede for de forskningsetiske betraktninger samt forklarer arbeidet rundt transkriberingen og analysen. Vi avslutter kapitlet med en refleksjon rundt kvaliteten og gyldigheten av vår oppgave.

I **kapittel 6** redegjør vi for konteksten av oppgaven. Her gir vi først et bilde av dagens terrorbilde. Deretter presenterer vi den nasjonale handlingsplanen for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Videre beveger vi oss inn mot den lokale handlingsplanen i Kristiansand kommune, og de lokale tiltakene. Til slutt gir vi en oversikt over de økonomiske midlene som er utdelt i henhold til tiltakene.

Kapittel 7 er i likhet med kapittel 4 delt opp i to ”hovedtemaer”. Dette kapitlet er en presentasjon av den innsamlede empiri vi mottok gjennom intervjuer. Underveis i presentasjonen analyserer vi denne empirien i tråd med teori presentert i kapittel 4. Vi analyserer først under temaet ”utenforskap” og videre under temaet ”inkludering”.

I **kapittel 8** oppsummerer vi oppgaven for å gi en oversikt over våre funn. Det vil også bli gitt forslag til videre forskning. Avslutningsvis følger litteraturliste og relevante vedlegg.

Kapittel 2 – Forståelse av sentrale begrep

For oversiktens skyld finner vi det hensiktsmessig å forklare en rekke begrep som blir brukt i oppgaven, eller begrepsinnhold som den må forstås i lys av. *Ekstremisme* er for det første et begrep som kan defineres ulikt, og vi vil her redegjøre for den forståelsen av begrepet som vi retter oss etter. I tillegg vil vi forklare hva som menes med en *tidlig forebygging* av slike prosesser, da tiltakene som belyses ikke dreier seg om forebygging i form av eventuell avradikalisering av individer, men likevel retter seg mot utsatte grupper i den grad de står i fare for å stå ”utenfor samfunnet”. Enkelte av begrepene vi benytter oss av er også i større grad komplekse eller tvetydige, noe som gjerne gjenspeiles i litteraturen eller de aktuelle diskurser vi har gjennomgått under arbeidet med oppgaven. Av denne grunn utdyper vi enkelte av begrepene med den hensikt å vise til vår forståelse, blant de alternative forståelser. Av aktuelle prosjektbeskrivelser kommer det eksempelvis til uttrykk hvordan ”*flerkulturelle miljøer*” er en av målgruppene, og dette er et begrep som ofte forstås noe ulikt, eller inkluderer ulike grupper, avhengig av dets bruk. Vi velger derfor å vise til ulike synspunkt eller tendenser, samt forklare den forståelsen av det ”flerkulturelle” som ligger til grunn for vår oppgave. De sosiale prosesser som informantene videre ofte knytter til disse miljøene er *inkludering* – men også *integrering*, som i utgangspunktet er to begrep som kan romme ulikt innhold. Likevel finner vi av vår empiri at det i liten grad skilles sterkt mellom disse prosessene, og velger derfor å utdype dette forholdet nærmere. Avslutningsvis vil vi gi mer presise forklaringer av den noe uoversiktlige ”*frivilligheten*”, da dette er aktøren som i denne sammenheng nettopp betraktes som å være den beste ”leverandøren” av disse prosessene. Vi håper med dette at leseren gis bedre forutsetninger for å forstå både bakgrunnen for oppgaven og de perspektiv som benyttes videre.

2.1 Ekstremismens mange definisjoner

I denne oppgaven har vi valgt å utvide begrepet ekstremisme noe, og inkluderer både radikaliserings og voldelig ekstremisme. Dette er et bevisst valg, ettersom Kristiansand kommune nettopp vektlegger forebygging av begge disse prosessene (Kristiansand kommune, 2015a). Ifølge kommunens lokale veileder og regjeringens handlingsplan, er radikaliserings en prosess som kan føre til voldelig ekstremisme. Av den grunn er disse aktørene opptatt av å forhindre radikaliserings så vel som voldelig ekstremisme – da de vil forhindre at ekstreme ideer og standpunkt utvikler seg til ekstreme handlinger (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). I lys av dagens verdensbilde vil noen koble ekstremisme mot islam og mennesker med muslimsk bakgrunn eller tilknytning, men både faglitteratur og Kristiansand kommune selv presiserer at ekstremisme kan komme i flere former. I den offisielle veilederen som kommunen har publisert, defineres radikaliserings og voldelig ekstremisme på følgende måte:

Med voldelig ekstremisme menes personer og organisasjoner som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål. Den voldelige ekstremismen kan være relatert til høyreekstremisme, venstreekstremisme, ekstrem islam m.m. Radikaliserings er en prosess som under gitte forutsetninger kan føre til at en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske og religiøse mål. Prosessen kan være svært kompleks med mange faktorer som spiller inn eller en mer enkel prosess hvor noen få faktorer blir avgjørende (Kristiansand kommune, 2015a: 6).

Kristiansand kommune inkluderer altså politisk, religiøs og ideologisk ekstremisme under en og samme definisjon.

Lars Gule, filosof og samfunnsdebattant, har tatt opp ekstremisme-definisjonen i sin bok *Ekstremismens kjennetegn – ansvar og motsvar* (2012). Her tar han opp de varierende definisjonene, og klargjør hvorfor noen av disse definisjonene kan komme til kort i visse tilfeller. Det første Gule gjør er å gi en direkte oversettelse av ordet ”ekstremisme”, ettersom

dette også gir en viss forståelse av hva ekstremisme egentlig er. Ordet er av latinsk opprinnelse og kan oversettes til ”det ytterste” eller ”det fjerneste”. Dette er i tråd med allmenn oppfatning av hva som er ekstremt. Når man tenker på ”det ekstreme” er det ofte noe som beveger seg utover det vi anser som ”normalt”. I boken tegnes det to forskjellige modeller for å illustrere denne tanken. Den første er en enkel versjon, som tegnes opp som en linje med to ytterpunkter. Dette er ofte slik vi plasserer mennesker politisk, der man har et venstre ytterpunkt, et høyre ytterpunkt, og et sentrum som anses som ”det vanlige”. Som nevnt er denne modellen relativ enkel, og tar i hovedsak høyde for det politiske spektrum av det ekstreme. Den er også noe vanskelig å definere ekstremisme ut fra, ettersom det ikke er et bestemt punkt der det akseptable slutter og det ekstreme begynner. Dette gir rom for subjektive oppfatninger, og gjør modellen i større grad sårbar. Gule presenterer derfor en annen modell, der ytterpunktene er knyttet sammen og vi får en sirkel eller kule, med en kjerne. Kjernen er det som blir ansett og anerkjent som det normale eller ”det vanlige”, men så snart du beveger deg utenfor kjernen når du det man anser som ekstremt. I teorien blir ideene, eller handlingene, mer ekstreme jo lenger vekk fra kjernen du beveger deg. På denne måten er det naturlig at det ekstreme blir assosiert med noe negativ, fordi det går utenfor det som er allment akseptert som normalt (Gule, 2015).

Man kan til en viss grad skille mellom politisk og religiøs ekstremisme, men de kan også gli over i hverandre. Gule definerer politisk ekstremisme som ”maktbruk som ikke er legitim” (ibid: 19). Det er ingen betingelse at ekstremisme er entydig med illegitim maktbruk, men i regjeringens handlingsplan blir politisk ekstremisme og vold knyttet tett opp mot hverandre. Politisk ekstremisme forklares av regjeringen, så vel som hos andre instanser, som bruk av vold for å oppnå politiske mål. Problemet med en slik avgrensing av politisk ekstremisme, forklarer Gule, er at det i teorien ville gjort regjeringen selv til politiske ekstremister, ettersom Norge ved flere anledninger har brukt militær makt for å oppnå politisk mål. Blant annet i Afghanistan tidlig på 2000-tallet. Omtrent 9000 norske soldater har tjenestegjort i Afghanistan (Forsvaret, 2014, 23.09). Hvis vi skal forstå politisk ekstremisme i denne forstand, blir dermed de fleste regjeringer politisk ekstreme. Gule foreslår derfor en mer presis definisjon, der politisk ekstremisme er bruk av illegitim eller ulovlig vold for å nå politiske mål, da det er relativt stor enighet om at den norske regjeringen ikke er ekstrem, men heller handlet etter en såkalt nødvendighet.

Religiøs ekstremisme henger ofte tett sammen med politisk ekstremisme. I enkelte land, for eksempel Iran, er religion i høysetet, og politiske avgjørelser blir tatt i tråd med religiøse overbevisninger om hva som er ”rett og galt” i normativ forstand. Noen mennesker vil ikke begrense sin religion til sin private sfære, og den flyter over i de andre perspektivene ved livet. Slik får ikke det politiske og religiøse en motsettende agenda, og de vil tvert i mot smelte sammen i én interesse. Mange bruker religion for å legitimere politiske ekstreme tanker og handlinger, som går i mot det som samfunnet anser som det ”riktige” eller ”normale” (Gule, 2015). Eksempler på dette er ekstrem islam, der hellig krig legitimeres ved henvisning til Koranen, eller Anders Behring Breivik som utførte terrorhandlinger i 2011 på bakgrunn av sine politisk-religiøse overbevisninger. Men, i likhet med definisjonen av politisk ekstremisme kan vi også møte problemer i defineringen av religiøs ekstremisme. Hvis det å være ekstrem kun defineres ved å gå utenfor det som er allment akseptert som ”riktig” eller ”normalt”, så favner definisjonen veldig mange.

For å lettere kunne forstå og klargjøre hva som er ekstremt, må vi også forstå hva som er ”normalt”, og hva som er samfunnets aksepterte kjerne. Gjennom å forstå kjernen, er det lettere å forstå hva som er ekstremt. Hva vi anser som normalt henger sammen med vår virkelighetsoppfatning. Denne er basert på en rekke faktorer, men kanskje mest av alt gjennom media, forskere og politikere som ”patruljerer” rundt en kjerne av det som anses som akseptable felles verdier, politiske standpunkter og lignende (Gule, 2015: 25). I lys av teorien til Lars Gule kan man si at samfunnet definerer det ekstreme ut ifra når noe avviker fra det normale.

2.2 Tidlig forebygging

Denne oppgaven omhandler som nevnt forbyggingsnivå av tidlig art, noe som gjerne kalles *primærforebygging*. Dette er for å hindre at problemer oppstår i utgangspunktet. Slike tiltak er ofte generelle i utformingen, og kan rette seg mot hele befolkningen (Helland & Øia, 2000). *Sekundærforebygging* retter seg derimot mot bestemte målgrupper og skal forhindre utvikling av problemer (ibid.). Ifølge Helland og Øia kan tiltakene innenfor primærforebygging ofte

oppleves som såpass generelle at det blir utfordrende å nå utsatte grupper. Skillene mellom disse forebyggingsnivåene er imidlertid ikke absolutte, og de trenger ikke å utelukke hverandre (ibid.). Man kan eksempelvis si at de tiltakene som informantene belyser i denne oppgaven, retter seg mot såkalte utsatte grupper, da det er ønskelig at de i større grad er inkludert i fellesskap. Opplevelse av ”utenforskap” er noe som oppgis som risikofaktor av både kommunens offentlige kilder og våre informanter. I lys av dette vil man kunne anse tiltakene i sin helhet som en type forebygging der skillet mellom disse nivåene ikke er helt klare. Oppgaven dreier seg imidlertid ikke om *tertiærforebygging*, som retter seg mot tungt belastede individer, der man vil begrense allerede skadelige problemer (Helland & Øia, 2000). En av våre informanter uttrykker det slik: ”Tradisjonen har vært å jobbe med den faktiske ekstremismen som er her, mens nå er det mer fokus på forebygging” (”Morten”³). Det er likevel viktig å presisere at kommunen og andre samarbeidsaktører også innehar klare strategier for å hindre forverring av en tilstand som allerede er tilstede, altså hva man skal gjøre i de tilfeller hvor individer allerede er gjennom ”radikaliseringstunellen”, eller befinner seg et sted midt i mellom (jf. Kristiansand kommune, 2015a). Som en av våre informanter påpeker er:

”grunnen til at vi har tatt så tak i forebyggingsarbeidet ikke nødvendigvis fordi vi har så store utfordringer her, men det er viktig å ha planer og strukturer på hvordan man skal forebygge det. Både hvordan man skal forebygge det dersom vi får en fremmedkriger hit, eller dersom vi får noen miljøer som er veldig radikale. Men ikke minst i det andre sporet, som handler om å forebygge at man *får* sånne typer miljøer. Det er kanskje det viktigste vi gjør.” –”Julian”

---

³ Informantene vil bli presentert i sin helhet i underavsnitt 5.3.1.

2.3 ”Flerkulturelle miljøer”

Begrepet *flerkulturelt* tas en rekke ganger i bruk i denne oppgaven, da prosjektbeskrivelser over ulike tiltak vektlegger slikt som å ”øke kompetansen til de ulike deler av frivilligheten som det flerkulturelle miljøet skal være en mer aktiv del av i Kristiansand” eller målgrupper som ”ledere og spesielt interesserte innenfor de flerkulturelle miljøene og den tradisjonelle ‘norske’ frivilligheten”. Det heter også at ”Kristiansand har over tid utviklet et samarbeid med ulike deler av det flerkulturelle miljøet og deler av frivilligheten i Kristiansand”⁴. Dette er innhold som våre informanter belyser videre i kapittel 7. Som vi vil se senere (jf. 5.3.1), uttaler en av våre informanter seg, i kraft av sin stilling, som også omhandler flerkulturelle problemstillinger.

Begrepet ”flerkulturelt” brukes ofte i den norske offentlighet, i mange ulike sammenhenger. Begrepet, og selve fenomenet, kan imidlertid vanskelig defineres entydig.

Thomas Hylland Eriksen (siteret i Krogstad 2015: 5) hevder at: ”kulturelt mangfold kan rent faktisk vise til svært ulike ting, og det kan få store konsekvenser hvilket innhold man velger å gi begrepet.” Sosialantropologen Gerd Baumann omtaler det attpåtil som ”den flerkulturelle gåten”, og hevder at: ”Multiculturalism is not the old concept of culture multiplied by the number of groups that exist, but a new, and internally plural, praxis of culture applied to oneself and to others” (Baumann, 1999: vii). Kultur har også flere betydninger, i den forstand at vi kan snakke om en sektor i samfunnet (musikk, billedkunst, idrett og lignende), eller en livsform og et handlingsmønster (for eksempel bykultur eller bygdekultur) – som gjerne kalles det beskrivende kulturbegrepet. Ikke minst kan kultur dreie seg om fortolkningsrammer, altså det vi tenker, argumenterer og handler ut ifra (Østberg, 2015, 04.08). Flerkulturen kan sies å uttrykke pluraliteten innenfor alle disse ulike betydninger. Kultur eller kulturer er altså ikke statiske størrelser som kan avdekkes eller fortolkes endelig, da de endrer seg, kan skifte om, og er komplekse (ibid.). Kultur kan også forstås partikulært, og vil da vise til at det er mange ulike kulturer som er unike i forhold til ulike mennesker,

---

⁴ Søknad om tilskudd, Kristiansand kommune, 2016.

avhengig av deres livssyn. Norges livssynsmangfold har endret seg betraktelig siden 1970-tallet, og herunder er heller ikke religionsbegrepet et entydig begrep (Krogstad, 2015).

Dagens globaliserte samfunn er kjennetegnet ved et mangfold av livsformer, handlingsmønstre og kulturelle praksiser (Østberg, 2015, 04.08). Norge kan sies å alltid ha vært et flerkulturelt samfunn, særlig i den forstand at innvandring har foregått siden 900-tallet. Ofte fremstilles imidlertid innvandring som å ha startet med arbeidsinnvandringen fra fjerne land på 60- og 70-tallet, eller vi snakker om den ”nye innvandringen” utover 2000-tallet (jf. Brochmann & Kjeldstadli, 2008). Økt innvandring til Norge gjør imidlertid at vi i dag har et samfunn som i større grad er preget av mangfold. 16,3 prosent av befolkningen hadde innvandrerbakgrunn⁵, i begynnelsen av 2016 (Statistisk Sentralbyrå, 2016), og innvandrere er ingen ensartet masse. Altså lever forskjellige grupper, med forskjellig kultur, side om side, i dagens Norge. I noen kontekster er grensene mellom oss flytende, mens andre ganger fremhever vi ulikhetene og markerer grensene mellom oss (Østberg, 2015, 04.08).

Sissel Østberg (2015, 04.08) er av den oppfatning av at ”det flerkulturelle” egentlig er noe som angår oss alle, og at det handler om fellesskapene, de borgerlige rettighetene og anerkjennelse av forskjellighet, også på individnivå – i form av ulike identiteter. Det dreier seg altså ikke om ”de andre”, eller minoritetene versus majoriteten, men om et mangfold av kulturelle meningsdannelser, praksiser og diskurser som eksisterer samtidig. Noen ganger uttrykkes dette mangfoldet side om side, andre ganger hierarkisk eller overlappende (ibid.). Samtidig finnes det perspektiver der man forstår begrepet nettopp i lys av ”de andre”. Kari Krogstad (2015) utforsker disse perspektiv gjennom tekstanalyser av politiske dokumenter, og påpeker hvordan det også fra offentlig hold gjerne er en tendens til å betrakte det flerkulturelle som noe som defineres på bakgrunn av innvandrere i Norge. Gjennom flere tekstutdrag, får man her et inntrykk av at det flerkulturelle settes i opposisjon til det norske, gjennom gjentakende tilhørende begrep som ”innvandrer” eller ”minoritet”. Selv om hun nevner unntak, er dette også noe som er funnet av Sandra Fylkenes (2011), som i sin utforskning av den norske lærerutdanningens pensumlitteratur, konkluderer med at: ”the ‘multicultural’, in

---

⁵ Andel innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre av totalbefolkningen.

selected texts from the primary schoolteacher education programme's curriculum, generally is constructed as an *otherness*, as *the non-Norwegian* and understood as not part of the *Norwegian identity*" (ibid: 120–121). I denne sammenheng ser vi dermed hvordan den norske kulturen ikke alltid forstås som en del av det flerkulturelle, eller at "det norske" ofte blir ekskludert fra begrepet.

Altså ser vi at det finnes alternative forståelser av "det flerkulturelle", og det kan diskuteres hvorvidt det ofte gis en betydning som kanskje tas for gitt, eller som ikke nødvendigvis presenterer en sannhet eller virkelighet (jf. Krogstad, 2015: 9). I denne oppgaven ønsker vi ikke å definere en korrekt måte å forstå begrepet på. Vi finner det imidlertid hensiktsmessig å være bevisst på det ulike innholdet som kan legges i det, slik det eksemplifiseres ovenfor, og klargjøre hva som menes med begrepet i denne oppgaven. Vi har, gjennom utformingen av prosjektbeskrivelser og informantenes utsagn, inntrykk av at slikt som "flerkulturelle miljøer" er noe som her oftest sees i sammenheng med innvandrere, flyktninger eller innvandrer miljøer/organisasjoner. Dette forsterkes av at enkelte tiltak beskriver et møte mellom "det flerkulturelle" og den tradisjonelle "norske" frivilligheten, som eksemplifisert innledningsvis.

2.4 Inkludering og integrering

Som det fremkommer av sammendraget i begynnelsen av oppgaven, så vektlegges inkluderingsarbeid i forebyggingen mot radikalisme og voldelig ekstremisme, da opplevelse av såkalt "utenforskap" anses som en risikofaktor. Utenforskap og inkludering oppfattes altså som henholdsvis årsak og "medisin". Av informantenes svar og en rekke interne dokumenter er det imidlertid flere begreper som belyses teoretisk, som må sees i sammenheng med hverandre. Vi velger som nevnt i denne oppgaven å rette søkelyset nærmere på de aktuelle samarbeidsaktørers syn på enkelte forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer, der disse blant annet skal inkluderes i den tradisjonelle frivilligheten. I denne sammenheng er også *integrering* et begrep som blir mye brukt av enkelte informanter ("Morten" og "Rune")

og en rekke interne dokumenter. Gjennom sistnevnte finner vi at radikaliserings og integrering ofte nevnes i samme setning eller sammenheng.⁶ Dette synes å være en generell/parallellel målsetning når man snakker om enkelte av tiltakene, eller sees som en forutsetning for forebyggingen. Flere av informantenes svar blir belyst ved de begreper de selv bruker, derfor vil de teoretiske perspektiv i denne oppgaven gjenspeile dette. Integrering er et begrep som også er sentralt for de benyttede tilnærmingene innen avvikssosiologi og teorien om sosial kapital, særlig sistnevnte kjennetegnes ved egenskaper som ”sosial integrering”. Det teoretiske rammeverk presenteres utdypende i kapittel 4.

Samtidig vektlegger flere av informantene i sterk grad kommunens overordnede inkluderingslinje, og planen *Det er mennesker det handler om! Strategi for likestilling, inkludering og mangfold* (Kristiansand Kommune, 2015b) ble flere ganger brakt opp som et eksempel på de perspektiv de innehar i forebyggingen. Her påpekes det at ”Alle innbyggerne, uansett kjønn, etnisk eller religiøs bakgrunn, funksjonsevne eller seksuell orientering, kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet, skal ha de samme mulighetene for å delta i samfunnet”(ibid: 7). Der informantene i noen grad snakker løst rundt både integrering og inkludering, er imidlertid dette i utgangspunktet to noe ulike begrep, som kan romme ulikt meningsinnhold. Særlig i skolepolitisk sammenheng skilles det gjerne mellom disse og man ser der i den senere tid en tendens til å foretrekke bruk av inkluderingsbegrepet. Ifølge Utdanningsdirektoratets begrepsavklaring angående likeverdig opplæring, vil en inkluderende opplæring innebære:

at alle tar del i fellesskapet på en likeverdig måte – faglig, sosialt og kulturelt. Det stilles krav til lærestedet og hver enkelt persons evne til å bygge gode relasjoner med utgangspunkt i menneskers egenart og likeverd. Inkludering er både en prosess og et mål, og dreier seg om hvordan lærestedet kan møte individets forutsetninger og behov på en best mulig måte. Dette krever tilrettelegging for mangfoldet og endringer i tilbudet, slik at den enkelte deltar mer og har større utbytte av å delta i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, u.å.).

---

⁶ Forslag til pilotprosjekt, Kristiansand ”idrettsklubb”, 2016; Søknad og rapportering, frivillig organisasjon, 2016; Søknad, innvandrerorganisasjon, 2016; Tilskuddsrapport fra kommunen, 2015.

Det hevdes videre at ”Konsekvensen av inkludering er at systemet må tilpasse seg den enkelte person og gruppe. Dette fritar imidlertid ikke den enkelte for ansvaret til å delta” (ibid.).

Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG), hevder til sammenligning at integrering i utgangspunktet må:

forstås slik at alle skal ha de samme muligheter, rettigheter og plikter til deltakelse i samfunnet. Fordi ”integrering” ikke innebærer det samme kravet til relasjonsbygging og sosial deltakelse som ”inkludering”, forstås integrering ofte bare som fysisk tilrettelegging gjennom økt tilgjengelighet og bedret organisering for deltakelse i fellesskapet, for eksempel for minoritetsspråklige og/eller personer med funksjonsnedsettelse (FUG, 2016).

Grunnen til at man innen denne arena den senere tid har foretrukket inkluderingsbegrepet, dreier seg for øvrig om at integrering indikerer at man i utgangspunktet var ekskludert (Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU), 2015, 11.12). Det er imidlertid viktig å merke seg at begrepet *sosial integrering*, som representerer viktig innhold i oppgavens teoretiske fundament, nettopp omhandler sosiale relasjoner, selv om det i ovennevnte sammenheng hevdes at integrering ikke innebærer de samme krav til relasjonsbygging som inkludering. Innen sosiologien defineres gjerne sosial integrasjon som ”en prosess som fører til at ulike sosiale enheter (individer, grupper, kulturer, nasjoner) forenes” (Vigestad, 1997: 288), eller som ”sanhørigheten mellom samfunnsmedlemmene” (Østerberg, 1986: 78). Det er en slik type integrering vår informanter synes å ha en forståelse av. Integrasjonsbegrepet stammer fra det latinske ordet ”integrare” som betyr å sammenslutte til et hele (Amundsen, 1998: 36). Pål Repstad med flere bidragsytere beskriver i sin bok *Den lokale velferdsblanding: Når offentlige og frivillige skal samarbeide* (1998) ulike forståelser av begrepet, der en måte å se det på er når man prøver å få marginaliseringstruede grupper ”til å leve en tilværelse og komme inn i et livsmønster nærmere det ”normale” samfunn” (Amundsen, 1998: 36). Det hevdes videre at:

Integrasjon handler om en utviklingsprosess både for enkeltindividet og for den sosiale enheten som må utvikle en kollektiv kompetanse for at en skal nå målet

integrasjon. Et integrert fellesskap er ideelt sett et fellesskap hvor det gis mulighet for deltakelse for alle mennesker uavhengig av deres forutsetninger. Ulikheter blir da sett på som en ressurs for fellesskapets beste og ikke som årsak til problemer og vanskeligheter (Madsen, 1998: 168).

Det blir i Repstads bok beskrevet flere ulike forståelser av fenomenet, som for eksempel universelle rettigheter for alle borgere, eller som en tilnærmet assimilasjonsprosess der individene skal inn i et enhetlig verdi- og normfellesskap, en tilværelse så lik det "normale" som mulig. Veien mot denne likedanningen krever sterke tilpasningsevner hos individer og sosial kontroll. Integrering kan imidlertid også forstås som at marginaliserte gruppers *egne* normer blir akseptert, og at de dermed kan sies å ha en sideordnet posisjon i likhet med samfunnets andre grupper. Altså eksisterer ulike sosiale systemer og deres verdier side om side, og mennesker kan integreres gjennom egne tilpasninger til disse. Integrasjon blir i dette tilfelle et fenomen som kan innebære flere betydninger, men hovedpoenget er at vi får et mangfold av verdisystem (Repstad, 1998). Boken beskriver en rekke integreringstiltak med innslag av flere av disse forståelsene, samtidig som at fritidsarenaen her antas å gjøre det lettere å legge til grunn for sistnevnte perspektiv (ibid.).

Om man eksemplifiserer med politiske føringer fra nasjonalt hold, vil man se at man bruker fellesbetegnelsen "integrerings- og inkluderingspolitikk" og vi har handlingsplaner for "integrering og inkludering" av innvandrerbefolkningen. Frivillige organisasjoner tildeles en viktig rolle i de tiltak som utarbeides i slike sammenhenger, noe som kan sees av neste underkapittel (2.5). Av Meld. St. 39 (2006–2007) (2007) heter det at: "Mens inkluderingspolitikken retter søkelyset på samfunnet som helhet og de barrierer som finnes for deltakelse, retter integreringspolitikken seg mot at nyankomne innvandrere raskt skal bli i stand til å bidra og delta i samfunnet" (Meld. St. 39 (2006–2007), 2007: 59). Man kan naturligvis også spørre seg om hvorvidt man blir integrert, uten å være inkludert. Det synes å være to sammenknyttede begreper når man omtaler visse typer utsatte grupper, noe vi også finner i arbeidet med denne oppgaven. Under intervjuene, og enkelte prosjektbeskrivelser, snakkes det om tiltak som både omhandler integrering av unge flyktninger og hvordan idretten her kan bidra til å forhindre radikaliserings; gjennom samhold og oppslutning om viktige samfunnsverdier, samtidig som en stor del av innholdet dreier seg om at flyktningene

skal bli møtt på en inkluderende måte i klubben. Dette parallelt med at det stilles krav til dem angående de eksisterende normer og verdier. På lignende vis etterlyser enkelte av informantene en større inkludering av somaliske ungdommer, samtidig som det er ønskelig at de lærer mer om hvordan det norske samfunnet fungerer, eller at deres diverse potensielle holdninger kan utfordres.

Et perspektiv det i denne sammenheng er relevant å peke på er Ødegård, Loga, Steen-Johnsen og Ravneberg, som i sin bok *Fellesskap og forskjellighet* (2014), gjør rede for sitt skille mellom begrepene. Her anerkjennes det at integrering riktig nok dreier seg om tilpasning til grunnleggende verdier, som demokrati og rettsprinsipper. Likevel legges det mer i begrepet, og integrasjon betraktes ikke ”ensbetydende med en å bli en del av det sivilsamfunnet som ‘er’ – men å være med å forme det som ‘blir’” (ibid: 50). Grunnen til at disse forfatterne velger å ikke ta med begrepet inkludering, er fordi det kan indikere at majoritetssamfunnet er den handlende, eller den som inkluderer, mens minoriteten mer passivt lar seg inkludere (ibid.). Det pekes videre på hvordan disse begrepsnyanser er belyst av Inkluderingsutvalget (2011), som bruker begge begrepene, som oss. Her heter det at integrering opprinnelig har en ”mer omfattende betydning og dekker både de prosessene som gjør at innvanderne blir en del av det norske samfunnet, og den nye helheten hvor innvandrerbefolkningen har bidratt til å prege samfunnet” (NOU, 2011: 14, 2011: 28). I denne forstand blir integrering en ”toveis – prosess” som krever tilpasning og endring fra både minoritet og majoritet (jf. Ødegård et al, 2014: 51).

Vi er opptatt av kommunen og den frivillige sektorens belysning av viktig innhold i tiltak som inngår i forebyggingsarbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Herunder er inkluderings-aspektet og videre sosiale relasjoner noe som blir vektlagt av informantene. Vi er imidlertid ikke opptatt av kommunens overordnede eller dyptgående integreringspolitikk. Likevel vil store deler av det teoretiske rammeverket også omhandle integreringsbegrepet, både i den grad det er viktig for forståelsen av informantenes utsagn, de klassiske sosiologiske tilnærmingene i oppgaven, og de perspektiv der nettopp den frivillige arena belyses som en viktig integreringsaktør. Vi har inntrykket av at informantene ser begge disse begrepene i sammenheng med hverandre, jamfør den ovennevnte ”toveisprosess” og at utformingen av de aktuelle tiltak vitner om den samme forståelsen.

2.5 Frivillige organisasjoner og sivilsamfunnet

En felles oppfatning blant våre informanter er at man er avhengig av den frivillige sektor i Kristiansand for å lykkes med forebyggingsarbeidet. Vi finner det i denne sammenheng nødvendig å nærmere redegjøre for hva som menes med denne sektoren og dens innhold. I første omgang kan det imidlertid være nyttig med en forståelse av dens relevans for nettopp de tema som diskuteres i oppgaven. Hva angår inkludering og integrasjon av innvandrere har nemlig denne arena den senere tid blitt tildelt en viktig rolle i slike prosesser, og deler av oppgavens teoretiske rammeverk nevner frivillige organisasjoner som viktige ”integreringsarenaer” og ”integreringsmeglere” (Ødegård et al, 2014; Rønning, 2009).

Den norske integrasjonspolitikken har tidligere gjerne i større grad fokusert på den såkalte arbeidslinja, hvor inkludering av innvandrere i første omgang er rettet mot kvalifisering til – og deltakelse – i arbeidslivet. Lov om introduksjonsordning med tilhørende introduksjonsprogram er eksempel på dette (Introduksjonsloven, 2003). At sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner nå i økende grad er fremhevet som en viktig integrasjonsarena (jf. Ødegård et al, 2014), tydeliggjøres gjennom nasjonale handlingsplaner, der arenaen beskrives som en kanal for ”engasjement, innflytelse og samfunnsdeltakelse” (Justis- og politidepartementet, 2010: 23). Egenskaper som blir fremhevet er deres muligheter til å ”styrke kontakt i nærmiljøet, og til å tilrettelegge for samhandling og nettverksbygging mellom personer med innvandrerbakgrunn og majoritetsbefolkning” (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2007: 21). Som det påpekes av IMDi (sitert i Dahle et al, 2011: 10): ”Alt skjer ikke innenfor det offentlige arbeidstid. Man lever også i lokalsamfunnet etter kontortid. Gjennom frivillige organisasjoner sikrer vi integrering også på kveldstid og i helger.”

Norge er nå også et av mange land som står overfor store utfordringer knyttet til dagens flyktnings situasjon. Vi har allerede sett et enormt engasjement i sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner, for å imøtekomme nettopp noen av disse utfordringene. Nyhetsbildet tyder på at kommuner er avhengige av de frivillige for å ”få kabalen til å gå opp”. Dette gjelder også

utover rent praktiske ting. Det synes nemlig å foreligge en større forståelse for hva sivilsamfunnet og organisasjonene kan bidra med i lokale integrasjonsprosesser. Regjeringen oppfordrer alle norske kommuner til å samarbeide med organisasjonene som følge av situasjonen. Behovene er mange, og det trengs flere ressurser utover det statlige for å dekke dem. Slike samarbeid fremheves dessuten som en giver av et bedre integreringsresultat (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2015, 07.10).

Av nasjonale føringer og lokale forebyggingstiltak fremgår den frivillige sektorens rolle stadig like viktig i arbeidet mot radikalisme og voldelig ekstremisme. I denne storsatsningen er de frivillige organisasjonene – og deres samarbeid med kommuner, vektlagt. Som nevnt legges en slik modell til grunn for den aktuelle tilskuddsordningen i regi av IMDi, som vil forklares i kapittel 6. I den nasjonale handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme av 2014 heter det at: ”Frivillige organisasjoner er sentrale i arbeidet med å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. De bidrar på ulike måter, for eksempel gjennom å arrangere dialogmøter og seminarer for ungdom, ved å gi støtte til ungdom i risikozonen eller ved å gi råd og veiledning til foreldre som er bekymret” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014: 21). I Kristiansand kommunes kriminalforebyggende plan *Sammen om en tryggere hverdag* (2016) er en av strategiene for forebyggingen å ”sikre at kommunen har et godt samarbeid med ulike frivillige organisasjoner herunder religiøse organisasjoner i bekjempelsen av radikaliserings og voldelig ekstremisme” (Kristiansand kommune, 2016: 27).

Når man diskuterer frivillighet er det imidlertid nødvendig med en rekke begrepsavklaringer. Begrepene sivilsamfunn og frivillige organisasjoner er blant begrep som gjerne blir brukt om hverandre, samt rommer den frivillige sektor ulike arenaer og former for frivillighet. I et komparativt perspektiv, er det også viktig å merke seg at ulike land kan ha svært ulike historikk, kultur og avgrensinger knyttet til frivillighet. Selve termen har imidlertid historisk sett blitt flyttet fra den individuelle hensikt til det kollektive formål (Lorentzen, 1994), noe de allmenne begrepsavklaringene også bærer preg av.

I Statsvitenskapelig leksikon defineres sivilsamfunn som en ”samlebetegnelse for de grupperinger, foreninger og organisasjoner som eksisterer mellom og uavhengig av

privatsfæren og staten i et demokratisk samfunn” (Grindheim, 1997: 252). Begrepet kan forstås som en samfunnsdel og arena, utenfor stat og marked, hvor borgere kan uttrykke sitt sivile engasjement, og møtes som likestilte. I samfunnsvitenskapelige definisjoner blir gjerne samspill med frivillige organisasjoner understreket i denne samfunnsdelen (Janoski, 1998). Altså kan frivillige organisasjoner regnes som en del av sivilsamfunnet. Frivillighet Norge⁷ definerer en frivillig organisasjon som ”en sammenslutning av personer eller virksomheter som driver frivillig virke på ikke-fortjenestebasert og ikke-offentlig basis”, hvorav frivillig virke er ”virksomhet som for det vesentligste er basert på frivillige gaver/innsamlede midler og/eller frivillig tidsbruk, og som har et ikke-kommersielt formål” (Frivillighet Norge, u.å.). Som eksempler på ”sammenslutning av personer eller virksomheter” nevnes frivillige lag, foreninger, stiftelser, nettverk og paraplyorganisasjoner. De fleste frivillige organisasjonene i Norge er medlemsbaserte, men noen er også organisert som stiftelser som ikke er det (ibid.).

Her til lands setter vi som nevnt gjerne likhetstegn mellom sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner, noe som kan diskuteres. Forskning viser nemlig at mer tradisjonelle organisasjoner ikke favner alle, og at det foreligger en klar skjevrekuttering, der enkelte grupper faller utenfor, for eksempel slikt som innvandrergupper. I tillegg er sivilsamfunnet under endring, med et større mangfold av aktører. Vi ser tendenser til et mer uorganisert sivilsamfunn lokalt, med løsere nettverk som mobiliserer seg rundt aktiviteter og aksjoner (Ødegård et al, 2014).

Som vi ser er det altså gjennom ulike arenaer og former begrepet frivillighet kommer til uttrykk. Håkon Lorentzen (1994) trekker i denne sammenheng en rekke nyttige skiller mellom de ulike aktører og aktiviteter. Begrepet frivillig organisasjon favner over et stort knippe organisasjoner med ulike særtrekk. Det finnes ulike avgrensinger av begrepet, noe vi ser klarere om vi sammenligner med andre land. Ofte slår man sammen organisasjoner med ideelle, filantropiske, humanitære og religiøse grunnlag med andre – og fellesbetegner de som frivillige. Enkelte understreker medlemskap i sine definisjoner av begrepet, og at dette er basert på frivillig, individuelt, eller ikke arvelig grunnlag (Lorentzen, 1994). Et kriterium om

---

⁷ Samarbeidsforum for frivillige organisasjoner i Norge.

medlemmer vil utelukke flere ordninger, blant annet de med ideelle formål men uten medlemmer, som derimot er inkludert i Frivillighet Norge sin ovennevnte definisjon. Her i Norge avgrenses imidlertid frivillige organisasjoner gjerne mot næringsorganisasjoner, samt yrkes- og fagforeningsorganisasjoner. Kooperative ordninger og andre medlemsforetak med økonomisk siktemål utelates også ofte (ibid.).

Som vi også skal se av denne oppgaven, har innvandrerorganisasjoner etablert seg parallelt med det ”tradisjonelle” foreningsliv i Norge. Disse kan være basert på felles landbakgrunn, kulturell-og/eller religiøs tilhørighet. Ofte kan det være vanskelig å skille klart mellom hva som er trossamfunn og hva som er innvandrerforeninger, da eksempelvis et religiøst bygg kan være utgangspunktet eller møteplassen for en organisasjon basert på felles etnisitet. Kunnskapen om innvandrerorganisasjoner er imidlertid begrenset i den norske forskningen, blant annet grunnet utradisjonelle organisasjonsformer. Mange kan betegnes som uformelle nettverk, som verken er med i offentlige registre eller mottar statlig tilskudd. Det finnes likevel indikasjoner på at det er bevegelse mot økt formalisering i deler av dette foreningslivet (Ødegård et al, 2014). Frivillighet Norge oppgir at drøyt 10 prosent av deres medlemmer er minoritetsorganisasjoner (Frivillighet Norge, u.å.). Noe som berøres i denne oppgaven er hvordan man ønsker å unngå en segregering av frivilligheten. Dette spores også i Ødegård et al (2014), der det skildres erfaringer fra tilfeller hvor man har et adskilt foreningsliv, med det tradisjonelle ”norske” på den ene siden og det innvandrerbaserte på den andre.

Selve begrepet frivillig sektor, innebærer en sammensetning av flere frivillige organisasjoner. Denne er avgrenset ved hjelp av ett eller flere kriterier som ofte kan være noe diffuse, og kan igjen deles inn i avgrensede områder, som for eksempel kultur, idrett, helse og så videre (Lorentzen, 1994). Et frivillig tiltak er en aktivitet iverksatt av en frivillig organisasjon. Disse kan være av midlertidig art, og til et særlig formål, mens andre er mer permanente eller gjentakende. Målene for disse kan eksempelvis være innsamling av penger, eller sosiale aktiviteter. Underordnet frivillige tiltak finner vi en egen kategori som inneholder et velferdstilbud, tilknyttet helse og sosialsektoren (ibid.).

Lorentzen påpeker at en del aktiviteter befinner seg i gråsonen mellom en formell organisasjonsstruktur og spontane og uformelle handlinger, noe som kan gjøre det vanskelig å

nøyaktig klassifisere de ulike virksomhetene. Som et eksempel på dette kan vi nevne den relativt nyoppstartede organisasjonen Refugees Welcome to Norway, og deres selvstyrte lokalgrupper. Selv om de i dag er formelt registrert som en frivillig organisasjon, startet dette opprinnelig som en Facebook-gruppe, der initiativ til diverse sosiale tiltak etter hvert utviklet seg. I kjølvannet av flyktningkrisen ser vi gjerne flere eksempler på spontane og uformelle grupperinger og handlinger, og det kan forøvrig nevnes at en slik type gruppering er tiltenkt en birolle i et av de tiltak vi undersøker (fadderordning, jf. 6.3), der en tradisjonell idrettsklubb er hovedaktør. Dagens frivillige organisasjoner møter også samfunnet og enkeltindividenes krav, ønsker og behov på nye måter, og det er blant annet blitt lettere å yte frivillig innsats over en begrenset periode og i forhold til helt konkrete oppgaver (Meld. St. 39 (2006–2007), 2007).

Det er verdt å merke seg at Norge (og Sverige) har den høyeste andelen av frivillige, målt på verdensbasis. Den frivillige arbeidsinnsatsen i de norske frivillige organisasjonene tilsvarer 138 800 årsverk, og 61 prosent av befolkningen (over 16 år) bidrar med frivillig arbeid i organisasjonene årlig (Frivillighet Norge, u.å.). Regjeringen har anerkjent denne arenaens ”enorme verdi” som samfunnsbygger (Kulturdepartementet, 2014, 26.11).

Kapittel 3 – Tidligere forskning

Før andre verdenskrig var det utført lite forskning på ekstremisme, spesielt høyreekstremisme (Bjørge og Gjelsvik, 2015). Heller ikke forskning av forebygging og ekstrem islam fikk mye oppmerksomhet, inntil for et par tiår siden. Siden har flere forsket på både radikalisering og voldelig ekstremisme, høyreekstremisme og forebygging. Vi vil i dette kapittelet konsentrere oss om norsk og skandinavisk forskning, fremfor blant annet amerikansk eller annen europeisk forskning. I Norge har forebyggingsarbeidet hovedsakelig nær sagt vektlagt en slik ”lokal” forskning, og vi ønsker derfor å beholde dette fokuset videre. I tillegg er denne forskningen svært relevant for vår konkrete problemstilling og konteksten for oppgaven.

3.1 Forskning i Skandinavia

Politihøgskolens rapport *Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme* fra 2015, har forsøkt å kartlegge den skandinaviske forskningen. På grunn av det de beskriver som begrenset tid og manglende tilbakemeldinger fra ulike forskningsmiljøer, valgte de i større grad å vektlegge nyttig informasjon de fikk fra danske kilder (Bjørge & Gjelsvik, 2015). I Danmark har det vært betydelig satsing på forskning gjennom Dansk Institut for Internationale Studier, også kalt DIIS. Den danske regjeringen har investert store summer i DIIS og sørget for flere år med verdifull forskning. DIIS-miljøet besto av flere forskere som alle har publisert flere bøker, rapporter og artikler. Blant annet har de forsket på såkalte ”homegrowns”, altså mennesker i befolkningen som radikaliserer seg hjemme i Danmark, og eventuelt reiser ut som fremmedkrigere, og utført forskning på online-radikalisering (ibid:216). Ved Roskilde Universitetet skrev Tina Wilchen Christensen en doktorgradsavhandling om det svenske EXIT-prosjektet. Hennes forskning viste den store betydningen av at slike avhopperprogram må ta utgangspunkt i avhopperens behov og dens livssituasjon. Ifølge Christensen var det gunstig å begynne arbeidet med en atferdsendring av individene, fremfor å aktivt jobbe med de-radikalisering fra første stund (ibid: 220–221).

3.2 Norsk forskning

Norsk forskning på radikaliserings og ekstremisme, spesielt høyre-radikaliserings, var nærmest ikke-eksisterende frem til 80-tallet. I 1984 ga Per Bangsund ut en bok om nynazisme, men dette var en journalistisk bok og i mindre grad et akademisk bidrag. Boken ga likevel et innblikk i nynazismen, og vekket det norske folks interesse (ibid: 23). Etter boken ble utgitt var det Tore Bjørge som sto for det første akademiske verket. Bjørge hadde forsket på politisk vold og terrorrelaterte hendelser i Norge fra 70-tallet til 1988. Bare tre år senere startet han sin doktorgradsavhandling i Skandinavia som skulle vise seg å ha stor betydning for Norges forebyggingsarbeid. På samme tidspunkt jobbet også forskere som Yngve Carlsson og Herman von der Lippe med forskning på hver sin kant, og til tider sammen. Denne forskningen var konsentrert rundt tre lokalmiljøer i Norge, et av dem Vennesla, utenfor Kristiansand, og forskningen fokuserte på norske ekstreme miljøer. Siden forskningen begynte på 80-tallet konkluderer rapporten fra Politihøgskolen med at Norge har vært en svært sentral bidragsyter hva gjelder terrorforskning (ibid: 185). Spesielt de siste 15 årene har Norge bidratt med mye gjennom både Forsvarets Forskningsinstitutt, Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), og Politihøgskolen selv. NUPI-miljøet er relativt omfattende, og det er her vi finner blant annet Tore Bjørge.

Bjørge's doktorgradsavhandling, som han startet på i 1991, handlet om rasistisk motivert vold i Skandinavia. Underveis i oppgaven undersøkte han imidlertid også hvorfor og hvordan ungdommer kom seg inn i høyreekstreme miljøer, hvordan og hvorfor de gikk ut av de igjen, og hvordan de eventuelt ble hindret i dette. Yngve Carlsson jobbet både på egenhånd og samarbeidet med Bjørge og Herman von der Lippe. Carlsson og von der Lippe utga sammen en rapport om Vennesla rundt midten av 90-tallet, *Industribygda og rasismen* (1997), og erfaringene de samlet gjennom sitt forskningsprosjekt, samt Bjørge's funn, ble svært viktig for arbeidet med "Prosjekt Exit". Ettersom denne forskningen har vært ganske sentral for Kristiansand kommune i tidligere forebyggingsarbeid, velger vi å beskrive denne forskningen nærmere, for å gi et innblikk i funnene som ble så avgjørende at denne landsdelen fikk internasjonal oppmerksomhet.

3.2.1 Tore Bjørgo og ”Prosjekt Exit”

Tore Bjørgo undersøkte en rekke problemstillinger, blant annet hvorfor ungdommer melder seg inn i høyreekstreme miljøer, og hvordan og hvorfor de melder seg ut. Denne avhandlingen ble en stor publikasjon med svært signifikante funn. Parallelt med denne oppgaven, ble det også gjennomført mindre forskningsprosjekter, eller undersøkelser av tre ”caser”, på områder med et fremtredende høyreekstremt miljø; et i Brumunddal, et i Oslo, og et i Kristiansand. Prosjektene undersøkte situasjonen på de tre forskjellige områdene over lengre tid på 90-tallet, og fulgte de tiltakene som ble gjennomført, og det som ikke ble gjennomført. Brumunddal opplevde på denne tiden svært negativ oppmerksomhet i media da flere kriminelle handlinger ble begått mot innvandrere i området, uten at det fikk nevneverdige konsekvenser (ibid: 41). I tillegg slet de med manglende tilgivelse og aksept for ungdommene som ønsket seg ut av det ekstreme miljøet, og dermed ble det lite attraktivt å forlate miljøet. I Oslo var arbeidet mer vellykket, da Politiet i større grad var involvert, og raske til å reagere på det som skjedde. Dette gjaldt både det som foregikk i det nynazistiske miljøet, og det som skjedde i sammenheng med motstående grupperinger. På bakgrunn av innsatsen gjort av Manglerud-politiet i Oslo, ble det inngått et samarbeid mellom dem, Tore Bjørgo og organisasjonen Voksne for Barn, om utviklingen av ”Prosjekt Exit”. Dette prosjektet skulle gi en strategisk nasjonal plan for å få ungdommer ut av høyreekstreme miljøer, og forebygge innmelding (ibid: 46–47).

Bjørgo beskrev i sin doktorgradsavhandling push- og pull-faktorer som var tilstede ved utmelding av ekstreme miljøer. Gjennom utarbeiding av Prosjekt Exit brukte man mye av Bjørgos forskning og funn, kombinert med erfaringene de hadde fra Brumunddal, Oslo og Kristiansand. Prosjekt Exit fikk tre overordnede målsettinger. Det skulle hjelpe individer som ønsket å komme seg ut av høyreekstreme miljøer, og det skulle hjelpe foreldrene å få barna sine ut, ved å blant annet danne et foreldrenettverk. Sist, men ikke minst, skulle Exit-programmet gi både politi, kommune, frivillige organisasjoner og skoler, den samme kompetansen. Dette programmet ble brukt blant annet i Kristiansand, hvor de opplevde bedre resultater enn i Brumunddal og Oslo.

3.3 Nynazismen på Sørlandet

I likhet med andre deler av landet på 90-tallet og tidlig 2000-tallet, fikk det nynazistiske miljøet i Kristiansand nasjonal oppmerksomhet, ofte på grunn av voldelige og sjikanerende episoder mot innvandrere. Før Exit-programmet fikk sitt inntog i Kristiansand forsket Yngve Carlsson og Herman von der Lippe på 90-tallet på situasjonen i Vennesla, som resulterte i publikasjonen *Industribygda og rasismen: Utvikling og avvikling av et fremmedfiendtlig ungdomsmiljø i Vennesla 1991–1996* (1997). I likhet med funnene i Brumunddal fant de lokale miljøer med frustrerte ungdommer og unge voksne som følte de konkurrerte med innvandrere om bolig, jobb og en rekke sosiale goder. Ungdommene følte de endte opp bakerst i køen, og at de ble forskjellsbehandlet av sin egen kommune (ibid: 47). I motsetning til situasjonen i Brumunddal ble imidlertid situasjonen raskt håndtert av politiet og lokalsamfunnet. Politiet holdt miljøet under oppsyn og reagerte raskt på kriminelle handlinger. Lokalsamfunnet i Vennesla var svært tilgivende og reintegrerende overfor ungdommene som forsøkte å komme seg ut av miljøet og inn i en ”normal” tilværelse igjen. Gjennom implementering av Exit-programmet mot slutten av 90-tallet, forsterket Kristiansand og lokalmiljøer som Vennesla den positive fremgangen ved å strategisk hente ungdommer ut av de nynazistiske miljøene. Som en del av Exit-programmet ble det opprettet et foreldrenettverk der de blant annet samarbeidet med frivillige organisasjoner, politiet, kommunen og skoler i nærområdet.

3.3.1 Aksjonsforskningsprogrammet

Høsten 2000 kunne man igjen lese i norske aviser om masseslagsmål, gjengopprør og hevnaksjoner i Kristiansand og omegn. 2. januar 2001 skrev avisene om unge menn fra Kristiansand, Lillesand, og Birkeland, alle rundt 20-års alder, som var pågrepet for en alvorlig voldsepisode mot en mann av etiopisk opprinnelse, som nesten måtte bøte med livet (Sællmann, 2001). Slike ekstreme tilfeller skjedde ved flere anledninger i Kristiansandsområdet, og det ble ansett som en svært alvorlig situasjon, da kartlegging avslørte at det var svært mange medlemmer i det nynazistiske miljøet. Miljøet hadde altså blomstret opp igjen, og krevde mer omfattende arbeid.

Kommunen anså det som kritisk å ta tak i den eskalerende situasjonen på Sørlandet før den utviklet seg ytterligere, og fra 2001 til 2004 jobbet flere forskere sammen om det som ble kalt Aksjonsforskningsprogrammet. Prosjektet ble ledet av Yngve Carlsson og Thomas Haaland, i samarbeid med Tore Bjørgo. Målet var å motvirke den rasistisk motiverte volden som altfor ofte forekom, og løse konfliktene mellom de forskjellige ungdomsgruppene (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008).

Omtrent samtidig som forskningen startet, opplevde man at de ekstreme miljøene stoppet mer eller mindre opp. Det ble tenkt at dette var på grunn av flere hendelser. Blant annet ble det gjennom Exit-programmet gjort mye vellykket forebyggende arbeid mellom foreldregruppene og lokalmiljøet, og fordi media i Kristiansand i større grad fikk et nyansert bilde av hva som skjedde mellom de ekstreme miljøene. Det førte til at polariseringen mellom gruppene og ønskene om å gjennomføre hevnaksjoner avtok. Men også en rystende ekstern hendelse bidro til at de nynazistiske miljøene visnet. I 2001 ble Benjamin Hermansen knivstukket og drept i Oslo, og det skrives i rapporten fra Politihøgskolen at dette antakeligvis satte en solid støkk i de fleste ungdommer på tvers av landet (Bjørgo & Gjelsvik: 53). Aksjonsforskningen fortsatte til 2004, og den tre år lange prosessen resulterte i flere viktige funn, som igjen var avgjørende for Kristiansand kommune og deres arbeid i forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. I rapporten *Voldelige ungdomsgrupper – intervensjon på kommunenivå* ble det presentert tre nye tilnærminger til forebyggingsarbeidet. Det første var mobilisering mot nazisme og for toleranse og menneskeverd, det andre var å gi bedre støtte til ungdommer som har vært ofre for vold, og det siste var en dansk mentorordning for unge straffedømte (ibid.).

3.3.2 Mentorordningen

Mentorordningen ble på mange måter et vendepunkt for Kristiansand kommune i deres arbeid mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Mentorprogrammet ble gjennomført for både det nynazistiske miljøet og motstående grupperinger av ungdommer med minoritetsbakgrunn. Det er imidlertid mentorprogrammet for minoriteter som er best dokumentert. Mentorprogrammet for ungdom med minoritetsbakgrunn ble startet i 2004, og avsluttet i 2006, men ble videreført i noe mindre grad i kommunens handlingsplan for tidsperioden 2007–2010. Gjennom mentorprosjektet i samarbeid med blant annet Esterstiftelsen, fikk unge gutter i alderen 14–18 år med minoritetsbakgrunn en tillitsperson som de fikk oppfølging fra, og som de kunne kontakte og få veiledning fra. Guttene hadde som regel en bakgrunn med voldelig eller truende oppførsel og ble ofte anbefalt til prosjektet av politi eller barnevern. Alle mentorene hadde selv en minoritetsbakgrunn, ofte med lignende erfaring fra et ustabil eller kriminelt miljø. Slik kunne de lettere relatere seg til utfordringene de unge guttene sto overfor, og bruke sine erfaringer til å veilede guttene i riktig retning. Mentorprogrammet ble gjennomført i samarbeid med Esterstiftelsen, som allerede i 1996 påbegynte sine prosjekt for å motarbeide det høyreekstreme miljøet og i 1999 også grupperinger av ungdom med minoritetsbakgrunn (Esterstiftelsen, 2016).

Aktørene i og rundt Exit-programmet og det tilhørende mentorprogrammet var enige om at dette ble spesielt fruktbart for Kristiansand kommune og programmet ble viet både nasjonal og internasjonal oppmerksomhet. Ifølge en rapport om selve mentorordningen finner man at den kriminelle statistikken tilknyttet de guttene som var en del av mentorordningen, ble halvert under og etter ordningen. Rapporten viser videre til alle at guttenes provoserende og truende atferd stoppet fullstendig i løpet av 2005 (Kristiansand kommune, 2006).

Kapittel 4 – Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet vil vi presentere oppgavens teoretiske rammeverk. Ulike tilnæringer innen avvikssosiologi og eksklusjonsproblematikk, og forståelser av begrepet sosial kapital, legger grunnlaget for vår analyse og drøfting av datamaterialet. Innledningsvis ønsker vi å gi en begrunnelse for valg av nettopp dette teoretiske fundamentet. Deretter vil vi redegjøre for innhold og hovedtrekk ved de ulike teorier.

4.1 Begrunnelse for valg av teoretisk rammeverk

Som tidligere beskrevet har Kristiansand kommune i samarbeid med flere aktører utgitt en overordnet lokal veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Her understrekes blant annet viktigheten av å skape en inkluderende by og et inkluderende arbeid- og samfunnsnivå. Herunder heter det at: ”En inkluderende by der alle har mulighet for deltakelse ut fra sine egne ressurser og interesser vil virke forebyggende både på sosial utstøting, marginalisering og kriminalitet”, og videre at ”Barn, unge og voksne som opplever å bli sett hørt og møtt hver dag i et inkluderende miljø der de opplever tilhørighet og egenverdi vil stå godt rustet i møte med ulike utfordringer i livsløpet.” Det understrekes i tillegg at det forebyggende arbeidet ikke skal bidra til stigmatisering og generalisering, noe aktører i samarbeidet også synes å vektlegge sterkt (Kristiansand kommune, 2015a: 4).

I starten av vår forskningsprosess ble det tydelig for oss at kommuners samarbeid med frivillige organisasjoner i stor grad er vektlagt, både i den nasjonale og lokale satsningen på forebygging av radikalisme og voldelig ekstremisme, som beskrevet i tidligere kapitler. Gjennom en rekke interne dokumenter og de påfølgende intervjuene ble vi tidlig gjort klar over at Kristiansand kommune selv anser den frivillige sektorens involvering som en absolutt nødvendighet i den lokale forebyggingen. Av aktuelle prosjektbeskrivelser og informantenes utsagn fremgår det at frivillige organisasjoner kan tilby innhold som anses som forebyggende. Sosiale faktorer som inkludering, nettverk, tilhørighet og relasjoner ble sentrale nøkkelfordeler i denne sammenheng, og noe som våre informanter i større grad trakk frem som gunstige fordeler ved den frivillige arena. Stadig ble forebyggingen enkelt oversatt til å hindre ”utenforskap”. I vårt tilfelle hvor vi undersøkte tiltak direkte rettet mot innvandrere og

flyktninger, blir dette også nevnt som viktige forutsetninger for den mer overordnede integreringsprosessen, som tolkes som en integrert del av forebyggingen blant disse målgrupper.

Disse erfaringene tjener dermed som et godt eksempel på hvorfor vi har valgt det teoretiske rammeverket vi her vil presentere, som har åpenbart seg gradvis gjennom innsamling av relevante data. De nevnte nøkkelbegrep er sentrale innen de ulike sosiologiske retningene, og vi ønsker å ta i bruk disse for å oppnå en dypere forståelse av en rekke forhold innen forebyggingsarbeidet. Sosial kapital i form av tilgang til nettverk og videre ressurser – og hvilke faktorer som tvert imot bidrar til utenforskap, er derav blant de tematiske områder som danner et viktig fundament for vår tilnærming til tema. Hva angår sosial kapital kan man tolke det å inneha et lavt nivå av slike ressurser som et tegn på isolasjon eller eksklusjon, eller som en opplevelse av å være ”utenfor”. Dermed ser vi disse sosiale prosessene i sammenheng med hverandre. De teoretiske hovedperspektivene vi tar for oss i denne oppgaven omhandler både klassiske sosiologiske perspektiver på disse sosiale prosessene, samt en rekke nyere bidrag, der noen presenteres i et mer nasjonalt eller fagspesifikt perspektiv. I analyse- og drøftingsdelen vil det suppleres med annen relevant teori enkelte steder, men disse anses ikke som en del av det overordnede rammeverket som her presenteres. Av dette følger her en redegjørelse vårt teoretiske utgangspunkt.

4.2 Sosial eksklusjon – sosiale problemer

Den sosiale eksklusjonen var i utgangspunktet et begrep som ble brukt om et fenomen som oppsto rundt 70-tallet, da Europa, blant andre, opplevde en sterk vekst i generell velstand, og det skilte seg ut såkalte ”ghettoer” og underclassesamfunn. Eksklusjonsproblematikken kom til Norge på 90-tallet. Det utviklet seg en ny type ”underklasse” i samfunnet som kunne kobles til økt innvandring og manglende integrasjon i samfunnet (Halvorsen, 2002: 156). Disse individene manglet det Halvorsen beskriver som et fullverdig medborgerskap. Dette er et for øvrig et sosiologisk begrep, som ikke må forveksles med det juridiske begrepet statsborgerskap (ibid.). Når mennesker ikke har et fullverdig medborgerskap kan det være på

grunn av for eksempel marginalisering, fattigdom eller manglende evne eller ønske om å delta aktivt og frivillig i det øvrige samfunnet.

Begrepet sosial eksklusjon kan defineres ulikt, og til dels overlappende. Begrepet kan omfatte både enkeltindivider, husholdninger, større samfunn eller geografiske områder. Det kan også ses på som både en prosess, eller resultatet av en prosess. Hvilken kilde som brukes avgjør hvilken definisjon man sitter igjen med. "Sosial eksklusjon" og "fattigdom" er begreper som fra tidlig av har blitt brukt om én og samme sak. Sosial eksklusjon har siden blitt brukt som en erstatting for det belastende fattigdomsbegrepet. EU, blant andre, definerer eksklusjonen som en følge av sosiale problemer som fattigdom, og fører til utelukkelse fra øvrig samfunn. Fattigdom går hyppig igjen som en nøkkelfaktor. Ifølge Oxford Dictionary of Sociology ses sosial eksklusjon på som en prosess der en større opphopning av diverse sosiale problemer fører til at mennesker faller utenfor og blir ekskludert fra resten av samfunnet (Halvorsen, 2002: 162). Her også ses fattigdom og utenforskap i jobbmarkedet på som en viktig faktor, men også andre aspekter tildeles en rolle. For eksempel blir relasjoner til fellesskapet eller samfunnet nevnt som viktig for følelsen av inkludering. Den definisjonen som vi anser som den mest håndgripelige er den definisjonen Halvorsen selv bruker som sitt utgangspunkt. Ifølge Halvorsen er sosial eksklusjon når individer hindres i, og møter barrierer i sin søken etter å realisere sosiale rettigheter (Halvorsen, 2002: 159).

4.2.1 Sosial isolasjon og ensomhet

Sosial isolasjon og sosial eksklusjon er ikke det samme, men sosial isolasjon kan forekomme som en del av sosial eksklusjon. Isolasjon alene og for seg selv er ikke tilstrekkelig for at en skal kunne bli definert som ekskludert fra samfunnet, men kan beskrives som en av de sosiale problemene som bidrar til sosial eksklusjon. Videre kan man skille mellom frivillig og ikke-frivillig isolasjon. Ikke-frivillig vil være når isolasjonen fremkommer som en del av sosial eksklusjon, mens frivillig sosial isolasjon for eksempel kan dreie seg om mennesker som er medlemmer i religiøse sekter.

Noen mennesker isolerer seg ved såkalt selveksklusjon, som et forsvar mot en majoritet som truer deres eksistens (Halvorsen, 2002: 171). I Norge, og andre land i vårt verdenshjørne, kan

man se en selveksklusjon blant innvandrergupper. Noen minoriteter trekker seg tilbake og frivillig ekskluderer og isolerer seg fra majoriteten, i et forsøk på å bevare sin egen identitet og skape en slags subkultur (ibid.). Denne typen selveksklusjon og sosial isolering fra samfunnet oppstår gjerne hvis minoriteten har en kultur, religion eller verdier som ikke blir akseptert av majoriteten. Én av ringvirkningene ved å falle utenfor, både frivillig og ufrivillig, er følelsen av ensomhet. Halvorsen nevner at det er hevdet at ensomhet er vår tids store sosiale problem (ibid: 171). Ensomhet bringer med seg flere uønskede virkninger som depresjon, usikkerhet og rastløshet, og kan ha direkte innvirkning på individers helse.

Sosial eksklusjon, sosial isolasjon og ensomhet utsetter individer for en rekke negative virkninger. Selv om sosial isolasjon og ensomhet er negative fenomener alene og for seg selv, er det enda verre om de forekommer i relasjon med andre sosiale problemer som fattigdom, arbeidsløshet, manglende sosiale nettverk, og så videre. Hvis alle disse problemene kommer sammen handler det ikke bare om sosial isolasjon, men eksklusjon. Ved sosial eksklusjon mangler de gjeldende individene det fullbyrdede medborgerskapet. Dette fører til en destabilisering av samfunnet og den (ønskelige) sosiale ordenen, og som Halvorsen forklarer vil en manglende kulturell, sosial og økonomisk kapital kunne føre til en manglende positiv sosial identitet og heller medføre en negativ type – et stigma (ibid: 163).

4.3 Avvikssosiologi

I sosiologien har man lenge vært opptatt av å studere mennesker som avviker fra de allment aksepterte normene og verdiene i samfunnet. Disse normene læres og internaliseres gjennom oppveksten, og vi opprettholder samfunnets lover enten av moralsk pliktoppfyllelse eller fordi vi står overfor negative sanksjoner om vi bryter dem (ibid.). Når enkeltindivider viker fra de sosialt aksepterte normene og verdiene, skapes det en trussel mot den etablerte normen i samfunnet og det skaper et sosialt problem – vansker mellom individer og samfunn. Disse individene blir ansett som sosiale avvikere.

En sentral teoretiker i avvikssosiologi er Howard Becker. Beckers bok *Outsiders*, som ble utgitt i 1963, går i dybden av sosiale avvik og noe av det han er mest kjent for – stempingsteori. I korte trekk argumenterer Becker for at det er selve *prosessen* som er viktig,

altså reisen fra normal borger, til avviker, og det er dette han mener vi må legge under den ”sosiologiske lupen”.

4.3.1 Stemplingsteori

Becker mener at å definere avvikere statistisk, ved å si at alle som avviker fra normalen er avvikere, ikke er tilstrekkelig for å få full forståelse (Becker, 1963: 4). Hvis vi ”jakter” etter avvikere med denne definisjonen i bakhodet vil vi sitte igjen med både rødhårete mennesker og venstrehendte, ettersom de i den strengeste forstanden avviker fra normalen (flertallet). En mer presis forklaring ville vært hvis en bryter normene og reglene i en sosial gruppe man har akseptert tilhørighet til. Disse gruppene trenger ikke være formelt skapte grupper som bokklubber og lignende, men kan være generelt samvær med et visst sett mennesker innenfor forskjellige arenaer. Det problematiske her er at man ofte er en del av flere grupper, eller grupperinger, på en og samme tid. Tanker eller handlinger som blir sett på som utelukkende uakseptabelt i én gruppe, kan være allmenn praksis i en annen. Altså kan du bli stemplet som både avviker og ”normal” på en og samme tid (ibid.).

Selv om disse tilnærmingene til avvikssosiologi er vanlige og mye diskutert, er det altså ikke dette Howard S. Becker er interessert i, og ikke ved en slik tilnærming at vi kan forklare sosiale avvik. Beckers stemplingsteori handler om selve *prosessen* – reisen fra alminnelig deltaker i samfunnet, til sosial avviker. De aller fleste teoretikere er enige om at sosiale avvik er sosialt konstruerte. Med andre ord er du ikke en avviker før samfunnet rundt deg reagerer og det gir konsekvenser. Becker forklarer ved å si at avvik er et produkt av transaksjonen mellom en sosial gruppe og den som blir stemplet som avviker, eller som Becker kaller dem: ”outsiders” (ibid: 10).

I stedet for den enkle forestillingen om at avvik er en enkel kvalitet som er tilstedeværende i en type oppførsel, og fraværende i en annen, mener Becker altså at avvik er et produkt av en prosess som involverer menneskers reaksjon til en type oppførsel. Flere eksempler blir presentert i boken for å illustrere hvorfor avvik ikke kan kategoriseres som en enkel nøkkelegenskap (man må imidlertid merke seg at enkelte av eksemplene i større grad illustrerer problemstillinger som var dagsaktuelle i 1963). Becker peker i denne sammenheng

på hvordan det i tilfeller med unge gutter som begår lovbrudd, er større sannsynlighet for at de fra fattige områder blir stilt for retten og fengslet, enn de av middelklasseopphav. Et lignende eksempel er hvordan mørkhudede mennesker oftere blir domfelt for lovbrudd de har begått, enn hvite mennesker. Siste eksempel – som er ganske interessant – er når kvinner har sex utenfor ekteskapet. Dette ble sett ned på rundt Howard Beckers tid (og i mange samfunn enda), men som han skriver var ofte den største konsekvensen litt ”sladder på bygda”. Hvis du derimot skulle bli så uheldig å bli gravid og få et barn utenfor ekteskap, ble du stemplet som et sosialt avvik av dine medborgere. Becker anså det som et nevneverdig poeng at fedrene derimot ofte unnslopp dette stempelen (ibid: 12–13). Gjennom disse eksemplene kan man se at en type oppførsel, eller en handling, kan oppfattes som avvikende når den er gjennomført av én person, men ikke når den blir gjennomført av en annen (som i eksempelet med mødre og fedre som får barn utenfor ekteskap). Slik er avvikende handling på et vis en todelt hendelse – delvis hvilken type handling som blir begått, og delvis hvordan menneskene rundt reagerer.

De sosiale reglene blir skapt gjennom de forskjellige sosiale gruppene. Disse reglene, eller normene, formes på tvers av religion, politikk, miljø, kultur, interesser – listen er lang. Som nevnt tidligere vil normene variere, og i ekstreme tilfeller vil normene sprike så mye at de er hverandres rake motsetning, eller vi kan ha tilfeller der en gruppes sosiale regler er totalt uinteressant for andre enn de som er en del av den aktuelle gruppen. Becker utdyper med et eksempel om ortodokse jøder. Hvis noen bryter en regel eller norm innad i gruppen, er det utelukkende andre ortodokse jøder som intervensjoner. Kristne eller muslimer vil ikke vie ”lovbruddet” noen form for interesse ettersom dette ikke er lover eller regler som tilhører deres sosiale gruppe (ibid: 15). Selv om det er normalt at det er medlemmene i den aktuelle gruppen som reagerer og gir konsekvenser for avvikeren, er det også mange tilfeller der vi er opptatt av at mennesker i andre sosiale grupperinger følger normer, regler og lover, fordi det er avgjørende for vår egen trygge tilværelse. Vi vil for eksempel alltid være opptatt av at politiet følger de nasjonale forskriftene og ikke utøver korrumpert oppførsel, eller at leger følger et visst sett regler og lover for yrket – derfor har vi nasjonal legelicens, slik at alle leger følger en viss ”standard”.

Vi blir egentlig underlagt regler og normer hele tiden, som regel tegnet opp av andre mennesker. I Beckers bok fra 1963 så man et ganske annerledes samfunn enn det vi ser i dag,

og han forklarer hvordan hvite laget regler for mørke og hvordan kvinners hverdag ble styrt av menn. Noen problemstillinger er også aktuelle i dag. Den unge befolkningens hverdag blir i hovedsak styrt av normer og regler som er implementert av eldre. Skolesystemet, for eksempel, er satt sammen av eldre eller voksne, mennesker som ”vet” hvordan ting skal være. Dette er generelt en akseptert praksis fordi unge mennesker blir ansett som for spontane, uvitende og generelt ikke kloke nok til å skulle avgjøre selv. Grunnen til at noen sitter med muligheten til å lage allmenne regler (politikere eller andre høytstående medlemmer av samfunnet) bunner ofte ut i besittelse av makt eller penger.

De menneskene som bryter de sosiale reglene og normene til de forskjellige gruppene definerer Becker som ”outsiders”, ettersom de faller utenfor de såkalte normale medlemmene av den sosiale gruppen, men stempelingen er relativ. For de som blir stemplet som ”outsiders” kan deres realitet være motsatt – de opplever at disse reglene ikke tiltaler dem og de var ikke med på å fatte dem, dermed er det de som setter stempelen som er de virkelige ”outsiders”. Hvem som blir stemplet som ”outsiders” kan derfor avhenge av flere omstendigheter. Det man oftest tenker på, er stempeling av de som faktisk bryter det som blir ansett som en gjeldende sosial regel, men man får også ofte en ”feilstempeling”, der man stempler mennesker som egentlig aldri har begått et brudd. I disse tilfellene er det antatt eller forutinntatt at denne personen er en avviker, altså blir de falskt anklaget. Denne stempelingen kan typisk skje av mennesker som er en del av en bestemt type gruppe, for eksempel religiøs eller etnisk – ”hvis de gjør sånn, så gjør nok han det også”. I *The Journal of Research in Crime and Delinquency* (2006) skriver Bernburg, Krohn og Rivera en artikkel om stempelingsteori der de utdyper denne typen stempeling. Avvikende mennesker danner som regel sin egen sosiale gruppering og de vil tilby en slags sosial ly, eller beskyttelse om en vil, for mennesker som har blitt stemplet som ”outsiders”. Ved å ta i mot sosial ly i den avvikende gruppen forsterker de gjerne sitt stempel og om de ikke hadde deltatt i avvikende oppførsel før, så øker sjansen for at de gjør det nå; ”i godt selskap” (Bernburg, Krohn, og Rivera, 2006: 68). På den andre siden har vi de hemmelige avvikerne, altså de som bryter normer og regler, men holder det skjult for offentligheten. Og det er nok veldig mange av disse, antar Becker (Becker, 1963: 20).

Regler og normer er sosialt konstruerte prosesser som gjør at vi til enhver tid er under vurdering av både medborgere og kontrollorganer som politi, domstol, lærere, sjefer og så

videre. Om du blir stemplet som avviker eller ikke, avhenger av reaksjonene fra de andre medlemmene i den sosiale gruppen, men du kan også risikere å bli stemplet uavhengig om du er ”skyldig” i avviket eller ikke. Et slikt ”falskt” stempel kan resultere i at de aktuelle menneskene oppfyller sitt stempel, og faktisk blir en avviker (ibid.).

4.3.2 Stigma

På nesten samme tidspunkt som Howard Becker publiserte sin bok *Outsiders*, publiserte en annen kjent sosiolog sin egen bok om avvikssosiologi – Erving Goffman. Hans bok *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* ble også utgitt i 1963, og gav opphav til teorien om sosial stigma og stigmatisering. Sosial stigma er når du ikke faller innenfor de normene som kreves av samfunnet – altså sosialt avvik som Becker kaller det. Goffman forklarer at vi, uten at vi selv er klar over det, kategoriserer alle mennesker og tilegner de tilhørende egenskaper, regler, normer og forventninger. Vi er ikke bevisste på denne kategoriseringen, helt til vi møter noen som ikke passer inn i boksen vi har skapt. Da svertes vår oppfatning av dette mennesket fra en normal og helhetlig person og vedkommende stigmatiseres (Goffman, 1963/1986).

I motsetning til Beckers prosessuelle teori om stempeling og stigma, omtaler Goffman dette (stigma) mer som en egenskap du enten har eller ikke, selve prosessen av stigmatiseringen får mindre oppmerksomhet. I mer spesifikke beskrivelser av stigma kommer det frem at det kan være alt fra opplagte fysiske ukorrektheter, eksempelvis hareskår eller lammelse, mentale sykdommer eller religion og rase. Alle disse tingene er egenskaper som bidrar til at en blir stigmatisert av samfunnet man befinner seg i. Goffman skiller mellom virtuell, eller tilsynelatende, identitet og faktisk eller reell identitet. Tilsynelatende sosial identitet er de forventningene vi har til mennesker og hvilke egenskaper og kjennetegn de skal inneha, mens den reelle sosiale identiteten er de kjennetegnene og avslørende trekkene som er synlige og åpenbare.

Den tilsynelatende sosiale identiteten kan videre enten bekreftes eller avkreftes, når man ser de faktiske kjennetegnene og egenskapene det aktuelle mennesket innehar. På den ene siden kan den faktiske sosiale identiteten overraske; ved at de ikke var i besittelse av de negative

kjennetegnene man opprinnelig hadde tilegnet de. Til ens overraskelse gir den faktiske sosiale identiteten et positivt inntrykk og man unngår stigmatisering. På en annen side kan de faktiske egenskapene og kjennetegnene være svertende og mindre aksepterte og derfor føre til at stigma oppstår.

Bokens hovedvekt ligger på situasjoner av ”mixed contacts”, som Goffman kaller det (ibid: 12). Dette er de dagligdagse situasjonene der de såkalte normale og de stigmatiserte omgås hverandre, enten gjennom en samtale eller bare generell sameksistens i likt miljø. Bare basert på forventningene av et sånt møte mellom normale og stigmatiserte vil de begge forsøke å koordinere livene sine sånn at de unngår et slikt møte eller samhandling. Goffman antar at det er de som er utsatt for et sosialt stigma som må ta størst del for å unngå dette. Videre antar han, noe han forklarer tidligere i boken, at de stigmatiserte ofte er veldig bevisste på sine mangler eller feil som fører til deres stigma og dette gjør at de ofte utvikler angst, eller sjalusi (som ifølge Goffman er enda verre enn angst), og det igjen fører til at de helst unngår sosiale situasjoner med ”normale” mennesker (ibid.). Det blir en ond sirkel der de stigmatiserte helst holder seg for seg selv; ”I am inferior. Therefore people will dislike me and I cannot be secure with them” (ibid: 13).

Goffmans stigmatteori kan relateres til Howard Beckers stempingsteori, der begge teoriene omhandler den samme sosiale problematikken. Den vesentlige forskjellen ligger i Beckers prosessuelle tilnærming til temaet. Mens Goffman beskriver stigma som en egenskap enkelte mennesker besitter, mener Becker at stempelet som avviker er en prosess som skjer over tid og det er det som blir vektlagt i hans forskning.

4.4 Sosial kapital

Sosial kapital blir ofte brukt som et samlebegrep eller metafor for en rekke forhold. Støtte, nettverk, relasjoner, ressurser, trygghet, tillit, deltakelse, sivilsamfunn og medborgerskap er innhold man gjerne knytter til begrepet (Rønning & Starrin, 2009a). Szreter og Woolcock (2004) relaterer det på lignende måte til sosialt og sivilt samhold, sosial støtte, sosial integrering og sosiale nettverk. Mange vil beskrive det som en kvalitet som skapes *mellom*

mennesker (Burt, 1997: 339). Det kan således kalles et noe omstridt begrep, ettersom det rommer så mangt, og i tillegg kan beskrives ved hjelp av mange andre begreper. Enkelte spør seg hvorvidt begrepet tilfører noe nytt, eller om det i hovedsak bare er ny terminologi for et gammelt fenomen (jf. Starrin, 2009). Imidlertid er det nettopp i kraft av begrepets samlede funksjon vi i denne oppgaven finner det nyttig for å beskrive de faktorer våre informanter vektlegger. Ifølge Rønning og Starrin (2009b) fungerer den sosiale kapitalen som en brobygger; mellom individ og kollektiv, rasjonell aktør og normstyrte modeller, økonomisk tenking og sosialvitenskapelige tilnærminger, og mellom analytisk og normativt nivå. Ikke minst er begrepet tverrvitenskapelig. Begrepets popularitet medfører imidlertid at det ikke lenger bare er et beskrivende og analytisk begrep, men også at det danner utgangspunkt for arbeid rundt ressursvake grupper. Dette fordi den også bygger bro mellom sivilsamfunnet, staten og markedet, og selv om den i større grad erverves ved nettverk i det sivile samfunn, kan den anvendes i andre sektorer. Det er nettopp derfor den kan brukes til å belyse de arenaer hvor for eksempel innvandrere må bygge opp sin kapital, for å klare å tilpasse seg et nytt samfunn (ibid.).

Innen moderne sosiologi er særlig Pierre Bourdieu (1930–2002) og James S. Coleman (1926–1995) kjent for sine redegjørelser av sosial kapital. Statsviteren Robert D. Putnam (1941) har videre knyttet begrepet mer konkret til frivillig sektor. Bruken av begrepet har økt siden 90-tallet, noe som først og fremst kan spores tilbake til disse teoretikernes arbeid⁸ (Rønning & Starrin, 2009b). Begrepet har også blitt diskutert i et overordnet velferdsperspektiv (Rønning & Starrin, 2009a) samt et norsk integreringsperspektiv (Ødegård et al, 2014), som vi finner relevant for vår forståelse av tema. Det finnes med andre ord ulike tilnærminger til begrepet, noe vi hovedsakelig velger å eksemplifisere ved disse innfallsvinkler. I første omgang finner vi det hensiktsmessig å kort presentere særlig Bourdieus mer overordnede prosjekt. Som vi skal se er Bourdieus teoretiske begrep nært sammenkoblet. Dette er verdt å merke seg, selv om vi videre velger å avgrense oss.

---

⁸ Begrepet ble imidlertid etablert allerede for mer enn 90 år siden, ved skoleinspektøren Lyda Judson Hanifan (Rønning & Starrin, 2009b:19).

4.4.1 Pierre Bourdieu

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1930–2002) beskrives gjerne som en såkalt konfliktteoretiker. Hans prosjekt går i stor grad ut på å kritisere samfunnet og avsløre dets skjulte former for makt og dominans. Ifølge Bourdieu krever imidlertid dette opplysningsprosjektet en viss teoretisk nytenking. Da hans samfunnsteori tar form på 1970–80-tallet går dette blant annet ut på å overskride skillet mellom subjektivistisk og objektivistisk sosiologi. Gjennom et objektivistisk brudd ønsker han å avdekke objektive sosiale strukturer. Hovedbegrepene her er sosialt rom, sosialt felt og kapital. I det følgende subjektivistiske bruddet vil han hente inn igjen den kreative og kompetente aktøren, hvorav habitus, kjernen i en persons identitet, spiller en sentral rolle. Til slutt gjelder det ifølge Bourdieu å koble disse to elementene, uten at de går på bekostning av hverandre (Aakvaag, 2008).

Bourdieu's kapitalbegrep er noe annerledes enn en ren økonomisk definisjon, selv om vi finner klare fellestrekk. Hos Bourdieu forstås kapital imidlertid generelt som en type knappe ressurser, som individer og grupper i samfunnslivet konkurrerer om. I samfunnslivet kjemper alle individene og gruppene om mer kapital, og investerer den også deretter. Den kan altså reproducere seg selv. Kapitalen er mål og middel, og all sosial samhandling er basert på dette spillet om å tilegne seg mest mulig. Disse ressursene kan nemlig brukes til å oppnå fordeler i det sosiale livet og er dermed ensbetydende med makt. Dette forsterkes ved at kapitalen i tillegg er ulikt fordelt (ibid.). Ifølge Bourdieu er disse strukturene av fordelingen av kapital, selve strukturene i den sosiale verden (Bourdieu, 1986/2011: 81).

Innen Bourdieu's tankegang er sosial kapital en av de tre kapitalmengdene man har i det sosiale rom. Det sosiale rom er hele samfunnet, eller rettere sagt, fordelingen av ressurser eller klassestrukturen i hele samfunnet. Rommet består av ulike objektive posisjoner medlemmer kan inneha, avhengig av hvor mye og hvilken type ressurs de besitter, og hvilken relasjon den har til andre posisjoner. Det sosiale rom er altså en hierarkisk og relasjonell struktur av disse posisjonene, basert på kapitalmengde av økonomisk, kulturell eller sosialt slag (Aakvaag, 2008). Samtlige kan i tillegg konstituere seg som en symbolsk kapital, når de av visse aktører blir gjenkjent, anerkjent og tillagt en verdi (Bourdieu, 1994: 115). Økonomisk kapital er i

denne sammenheng rent økonomiske ressurser, mens den kulturelle kapitalen dreier seg rundt det å tilegne seg, og mestre, den kulturelle koden i samfunnet. Den sosiale kapitalen, kan noe forenklet beskrives som tilgang til sosiale nettverk eller medlemskap i grupper (Aakvaag, 2008). Bourdieu definerer begrepet på følgende måte:

”Social capital is the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership in a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a ‘credential’ which entitles them to credit, in the various senses of the word” (Bourdieu, 1986/2011:86).

Begrepet kan altså forstås som summen av de faktiske eller potensielle ressursene man har tilgang til, i kraft av det å være medlem i en gruppe. Den sosiale kapitalen ligger i kvaliteten i relasjonene mellom deltakerne, der gjensidig anerkjennelse spiller en avgjørende rolle og er kollektivt eid av gruppen (Nysæther, 2004). Disse gruppene kan for eksempel være familie, kollegaer, eller frivillige organisasjoner. Denne kapitalformen gir (i likhet med de andre formene) makt, fordi man kan bruke eller mobilisere disse nettverkene til å oppnå noe (Aakvaag, 2008). Selve volumet av den sosiale kapital man kan gjøre seg nytte av, er avhengig av størrelsen på det nettverket som kan mobiliseres, samt volumet av kapitalformene som man gis av nettverket. Ved denne tilnærmingen er det viktig å merke seg koblingen til de andre kapitalformene. Den økonomiske kapital er nemlig den viktigste kapitalformen og er selve roten til de andre formene. Dermed – selv om den sosiale kapital er en annen type kapital enn den økonomiske – kan den ikke skilles fullstendig fra den (eller den kulturelle) (Bourdieu, 1986/2011).

4.4.2 James S. Coleman

Den amerikanske sosiologen James S. Coleman (1926–1995) linket også den sosiale kapital til økonomi, men på en annen måte. Han argumenterte for en teoretisk orientering i sosiologien som omfattet komponenter fra økonomiske prinsipper om individualitet og rasjonalitet, for å analysere sosiale systemer på en bedre måte. Disse systemene inkluderer

nemlig også de økonomiske, men kan aldri bli *reduert* til økonomiske systemer. Coleman ønsket å utføre denne analysen uten å utelukke sosiale organisasjoner. Noe forenklet kan vi altså si at han søkte etter å kombinere innsikt av både sosiologi og økonomisk teori. Sosial kapital var i dette tilfellet verktøyet som skulle gjøre en slik analyse mulig (Coleman, 1988). Om begrepet sier han blant annet:

”Social capital is defined by its function. It is not a single entity but a variety of different entities, with two elements in common: they all consist of some aspects of social structures, and they facilitate certain actions of actors –whether persons or corporate actors –within the structure” (Coleman, 1988: 98).

Av Colemans nærmere utdyping, forstås sosial kapital som en av de potensielle ressurser som en aktør kan bruke, sammen med andre ressurser, for å oppnå sine mål. De andre ressursene er egne ferdigheter og kompetanse (den menneskelige kapital), private verktøy (fysisk kapital), samt penger (økonomisk kapital). Sosial kapital er altså tilgjengelige ressurser, som rasjonelle aktører har kontroll over/interesser i. Den kan i stor grad påvirke deres oppfattede livskvalitet og er selve koblingen mellom en aktørs handling og den strukturen han er en del av (ibid.).

Coleman beskriver ulike typer sosial kapital som personer eller kollektive aktører kan benytte for å realisere sine mål. Felles for disse er at de består av sosiale relasjoner. Forpliktelser, forventninger og tillit (i et bytteteoretisk perspektiv) og informasjonskanaler, er alle eksempler på sosial kapital. Det samme kan sies om normer og sanksjoner. Sistnevnte er for eksempel viktig ved at de hindrer kriminalitet, noe som vil føre til tillit, som igjen øker den sosiale kapitalen. Den sosiale kapital er nemlig avhengig av graden av tillit i den sosiale strukturen, samt medlemmenes forpliktelser (Coleman, 1988; Nysæther, 2004).

En spesielt viktig form for sosial kapital er ifølge Coleman normen om å la kollektive interesser gå foran sine egne. Dette fører oss inn på et viktig skille, da Bourdieu kan synes å være mer opptatt av individnivå. Hos Coleman blir nemlig sosial kapital sammenlignet med et offentlig gode, noe ethvert medlem av samfunnet kan dra nytte av. Aktørene kan også være kollektive, som for eksempel organisasjoner (Coleman, 1988). På denne måten får vi et bredere begrep, som inkluderer alle typer sosiale strukturer eller miljøer. Dette står noe i kontrast til Bourdieus tilnærming, hvor sosial kapital i større grad er forbeholdt eliter. Dette

grunnet tilknytningen til spesielt den økonomiske kapital. Av dette ser vi at sosial kapital også kan ha et ekskluderende aspekt ved seg. Sammenlignet med Coleman kan Bourdieus tilnærming fremstå som noe mer kynisk; som en beskrivelse av utspekulerte aktører i en konkurranse. Det er imidlertid viktig å ha i bakhodet at Bourdieu i større grad nettopp forsøker å kritisere og avsløre de ukjente formene for makt i samfunnet (jf. Aakvaag, 2008). Der Coleman og Putnam i større grad er av den oppfatning at sosial kapital bidrar til sosial integrering, belyser Bourdieu hvordan kapital formene også kan føre til at sosial ulikhet skapes og reproduseres i samfunnet. Den tette sammenknyttingen til de andre kapitalformene åpner for at sosial kapital kan være ekskluderende, og en barriere så vel som en ressurs (jf. Fauske, 2009: 96).

4.4.3 Robert D. Putnam

Vi ser at de ovennevnte tilnærmingene er noe ulike, selv om de også har fellestrekk. Når det gjelder oppgavens hovedanliggende, kan imidlertid den amerikanske statsviteren Robert D. Putnams (1941) tilnærming i større grad være relevant. Her blir i tillegg omfattende komparative studier av regioner og lokalsamfunn tatt i betraktning. I likhet med Coleman er fokuset altså i større grad rettet mot sosial kapital på samfunnsnivå.

Putnam har blant annet tatt for seg hvordan sosial kapital blir skapt og opprettholdt, gjennom studier av samfunn i Italia (1993). Ifølge Putnam fremsto de nordlige delene av Italia som mer effektive, fordi de sosiale nettverkene var velfungerende, med stor grad av tillit mellom aktørene (Putnam, Leonardi, & Nonetti, 1993). Mest kjent er han for sin bok *Bowling Alone* (2000), hvor han blant annet belyser hvordan sosial kapital kan minske og forsvinne i et samfunn på relativt kort tid. I USA fant han en sterk nedgang i den sosiale kapital, ved at felles sosiale aktiviteter og foreninger hvor ulike mennesker kommer sammen, forsvant. Ting man før gjorde sammen, gjør man i dag alene, derav bokens tittel. Dette fikk konsekvenser helt opp til styringsnivå. Den generelle tonen er at jo mer mennesker er organisert, jo mer sosial kapital skapes i samfunnet. Putnam mener i sin analyse at denne synkende samfunnsdeltakelsen resulterer i en tilsvarende synkende grad av tillit til hverandre, noe som blant annet vil kunne føre til økte kriminalitetsrater (Putnam, 2000).

Putnam definerer sosial kapital som: ”features of social life—networks, norms, and trust—that enable participants to act together more effectively to pursue shared objectives”(Putnam, 1995: 664–665). Grunnen til at Putnams teori er relevant i integreringssammenheng kan særlig knyttes til hans *sammenbindende* og *brobyggende* sosial kapital. Et nettverk som bringer sammen individer med viktige fellestrekk, som språk, etnisitet, religion eller ideologi, kan kalles et sammenbindende nettverk. Denne kapitalformen er viktig da den sørger for at individer føler tilhørighet, eller identifiserer seg med den aktuelle gruppen. Et brobyggende nettverk vil derimot bety å bringe sammen individer *på tvers* av slike forskjelligheter. Forskjellen mellom de to er altså at det ene er rettet innad, og den andre utadrettet. Selv om Putnam beskriver hva de passer best til hver for seg, understreker han også at de sammen kan ha sterke positive sosiale effekter. Dette er altså ikke et spørsmål om enten eller, da nettverk med *begge* disse egenskapene er viktige for tillit og relasjonsbygginger (Putnam, 2000; Ødegård et al, 2014). Den sammenbindende kapitalen kan sies å være gunstig for å ”getting by”, mens den brobyggende kapitalen er nødvendig for å ”getting ahead”, og mange grupper vil sammenbinde over noen sosiale dimensjoner og samtidig bygge bro over andre (Putnam, 2000: 23). Putnam peker også på hvordan det skilles mellom tykk og tynn sosial kapital, hvorav førstnevnte dreier seg om ærlighet basert på personlig erfaring, og sistnevnte om ærlighet basert på en generell samfunnsnorm. Den tykke kapitalen kjennetegnes ved sterke bånd, at vi har noen mennesker vi kjenner godt og treffer ofte, mens den tynne er relevant å snakke om der vi har mennesker vi bare møter i en eller få sammenhenger. Altså er det forskjeller i kontaktfrekvensen. Umiddelbart vil vi kanskje se det positive ved særlig tykk sosial kapital, men likevel er den tynne tilliten svært viktig. Dette fordi den skaper en større radius av tillit, utover kun de vi kjenner personlig (ibid:136).

4.5 Sosial kapital i et norsk perspektiv

Hittil har vi sett hvordan tilnærminger til begrepet sosial kapital kan fortone seg; både på ulike måter, men også gjennom felles sentrale elementer. Som nevnt er dette tanker som danner grunnlaget for hvordan vi betrakter begrepet i dag. For å vise hvordan dette mer konkret kan knyttes til vårt tema, vil vi imidlertid her presentere tilnærminger der man i større grad tar for seg den sosiale kapitalens betydning for velferdsstaten Norge, herunder områder relevante for

vår problemstilling. Felles for disse bidragsyterne er også en vektlegging av de mer lokale erfaringer, som belyser flere ulike dimensjoner ved kapitalens innhold.

4.5.1 Sosial kapital og dens betydning for velferdssamfunnet

I boken *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring* av Rolf Rønning og Bengt Starrin med flere bidragsytere (2009a), blir det redegjort for begrepets bakgrunn og hvordan det kan romme flere viktige aspekter. I sin gjennomgang av litteraturen rundt begrepet, trekker de frem fellestrekk som nettverk, normer, sanksjoner og tillit. Det vises her til hvordan den sosiale kapitalen for det første forutsetter tilknytning til nettverk, og støtte fra det. Dette gjelder uansett hvor mye kapital vi selv har opparbeidet oss. Videre har disse nettverkene normer, verdier og forventninger, som det forutsettes at man deler. Disse er gjerne uskrevne og må læres, altså kan disse kodene være vanskelige å forstå for nye medlemmer. Deretter finnes det sanksjoner, der normer blir brutt. Disse vil være uformelle eller formelle, avhengig av hvilken type nettverk det er snakk om. En forening er for eksempel et formelt nettverk, eller formell sosial kapital, mens familien og venner vil være av den uformelle typen. Tillit er ikke minst sentralt i de fleste definisjoner av sosial kapital og en gjensidig opplevelse av dette er nødvendig for at nettverk skal bestå, noe som danner grunnlag for videre bruk av sosial kapital. I denne sammenheng hevdes det også at tillit mellom aktører kan føre til en mer avslappet samarbeidsstil (Rønning & Starrin, 2009b: 24).

Det påpekes likevel at sosial kapital er et begrep som ikke er ferdig definert, men stadig åpent for utvikling. Ifølge forfatterne må man imidlertid bruke det på en reflektert måte, og i tillegg forstå kapitalen som kontekstuell. Dette innebærer at den sosiale kapitalen kan være en barriere så vel som en ressurs, avhengig av hvilken samfunnsmessig kontekst den befinner seg i (ibid.). Dette er et godt poeng, da det som i utgangspunktet er viktige relasjoner også kan innebære stor risiko i mange tilfeller, for eksempel i form av vold og overgrep i familier (jf. Buer og Fauske, 2009).

Sosial kapital er et tverrvitenskapelig begrep, og henvender seg dermed til flere ulike fagdisipliner. Fenomenet knyttes i boka både til helse og trivsel, eldre, barnevern, utviklingshemmede, integrering, økonomi og andre fagfelt. Viktigst for oss er nok særlig dens

beskrivelse av kapitalens betydning for arbeid med utsatte og marginaliserte grupper. På kollektivt nivå vises det til at lav sosial kapital kan ha en påvirkningskraft på mulighetene til å komme ut av marginale posisjoner. Utvikling av sosial kapital opp mot det sivile samfunn blir derfor løftet frem som styrkende for svake grupper, da det er her vi sosialiseres, opplever tilhørighet og realiserer livskvaliteten (Solheim, 2009; Rønning & Starrin, 2009b). Forfatterne peker på hvordan noen goder kun fordeles på en arena og hvordan for eksempel sosial integrasjon av innvandrere er avhengig av en aksept i det sivile samfunn, altså tilgang til nettverk. Frivillige organisasjoner – med deres ledere – blir i denne sammenheng nevnt som integreringsmeglere, fordi de representerer viktige deler av lokalsamfunnet. Sammen med dem kan det derfor skapes velfungerende ordninger (Rønning, 2009). Tenkemåter preget av sosial kapital, som bruker sivilsamfunnets muligheter og kvaliteter, nevnes som en mulighet for både vellykket og kostnadseffektiv hjelp, selv om fallgruver åpenbart er til stede (ibid.).

Boken tar i stor grad sikte på å etablere et begrepsapparat som kan gi nyttig innsikt i forståelsen av svake gruppers situasjon. Flere av bokas begreper, eller forståelser av begreper, har vært nyttige for vår analyse. Blant annet skilles det mellom sosial kapital på systemnivå: systemkapital, og individnivå: relasjonell kapital. Det nevnes videre flere ulike typer av sistnevnte, som skildres overordnet som en individuell kapitalform. Dette er ressurser og fordeler som er forankret i relasjoner man har til andre, altså en oppspart kapital (Solheim, 2009). Underveis trekker forfatterne flere veksler på Putnams tankegods, slikt som både brobyggende og sammenbindende kapital, og hvorfor begge er viktige for utsatte grupper. Det samme hevdes i tilfellet med tykk og tynn sosial kapital. Disse blir gjerne diskutert i sammenheng med såkalte strukturelle hull (jf. Burt, 1997: 341), som omhandler de områdene hvor det ikke er noe kontakt mellom nettverk. Videre vises det både hvordan sosial kapital kan være styrt av ulike intensjoner (ekspressiv eller instrumentell), samt hvilke ulike former den kan vise seg i. Et kapittel er eksempelvis viet til hvordan menneskers verdier er sosial kapital (Nordby, 2009), og det eksemplifiseres med hvordan dette kan by på utfordringer der vi har verdikonflikter på tvers av kulturer.

Foruten å vise til de ulike sidene ved sosial kapital, synliggjør boka også sammenhengen mellom tilgangen til dette og tvert imot de tilhørende utenforskapsprosesser som man i utgangspunktet eller som en konsekvens, må håndtere. Det er også dette som menes med at den sosiale kapital må forstås kontekstuellt. For eksempel kan sosial kapital ikke alltid vise seg

å være positiv, i den grad det er snakk om negative relasjoner, eller vi kan ha sosial kapital som ikke er konvertibel. Sistnevnte vil gjerne gjelde grupper som stiller seg mot de rådende oppfatninger i etablerte systemer, gjerne som følge av undertrykking. De kan utvikle en opposisjonell kapital som vanskelig kan aksepteres, uten å underkjenne en del av andres kapital. Et medlemskap i for eksempel en terrororganisasjon kan vanskelig konverteres til andre nettverk. Samtidig har vi eksempler der det over tid har foregått en utvikling som gir økt forståelse av enkelte gruppers synspunkt og kompetanse. Eksempelvis er medlemskap i miljøorganisasjonen Bellona noe som i dag kan oppfattes som positivt og konvertibelt, i motsetning til under organisasjonens ”radikale” startfase (jf. Rønning, 2009: 47). For at kapitalen skal være konvertibel eller byttbar må verdien av ressursene i et nettverk også verdsettes i andre nettverk, eller man må ha egenskaper som aksepteres i det nye nettverket. Samhold forutsetter en viss grad av likhet for å kunne bestå, og som forfatterne påpeker, er sosial eksklusjon noe som mest meningsfylt kan knyttes til og diskuteres i sammenheng med sosiale fellesskap (Rønning & Starrin, 2009b: 11). Marginalitet og veien ut fra en slik tilstand, kan bare forstås i lys av omgivelsene til de marginaliserte. Dette er viktige poeng da begrepet sosial kapital som regel belyser positive relasjoner som kan innebære fordeler for enkeltpersoner. Kunnskap om de ulike rollene et nettverk kan ha for personer, vektlegges derfor som viktig for de som organiserer virksomheter innen velferdsstaten (Krekula, 2009).

Et annet interessant poeng som tas opp i boka, er for øvrig hvordan det kan skilles mellom en amerikansk tradisjon og en europeisk tradisjon når det kommer til forståelsen av sosial kapital. Nettverksressurser er riktig nok et sentralt tema i begge tradisjonene, men som følge av det som historisk sett har vært to ulike samfunnstyper, ser man også i dag de ulike forståelsene komme til uttrykk. Med dette menes slikt som lokalsamfunnene, som har vært av ulik karakter i USA og Europa. Mens dette i USA har vært preget av et ideal om likhet, og har representert en motpart til den liberalistiske staten, vil man i Europa i større grad finne at det har vært preget av klasseforskjeller, sosiale spenninger og klassekamp (Fauske, 2009). Som vi ser av gjennomgangen av Bourdieu, Coleman og Putnam, er dette noe som kan gjenspeiles i deres teorier, hvor førstnevnte kan sies å følge en europeisk tradisjon, mens de to siste i større grad er ”amerikanske” i sin tenking (ibid.). Fauske mener i denne sammenheng at det å utvikle sosial kapital hos mennesker som har lite tilgang til slike ressurser, er noe som mest fruktbart belyses ved hjelp av begge tradisjonene.

4.5.2 Sosial kapital og dens betydning i norske integreringsprosesser

Ødegård, Loga, Steen-Johnsen og Ravneberg belyser sosial kapital, og særlig Putnams teori i deres bok *Fellesskap og forskjellighet* (2014). I dette bidraget sees sosial kapital i sammenheng med sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner som integreringsaktører i Norge. Som tidligere nevnt ser enkelte av informantene våre, og aktuelle prosjektbeskrivelser, også forebyggingen i lys av et mer generelt integreringsperspektiv, og dermed betrakter vi denne tilnærmingen som et relevant bidrag til vår forståelse. Denne boka var for øvrig særlig aktuell for oss å utforske, da vår nøkkelinformant (5.3.1) ved en anledning belyste dens relevans for forebyggingsarbeidet.

Boka tar for seg hvilke bidrag sivilsamfunnet og de frivillige organisasjonene kan komme med – og ikke komme med, i lokale integrasjonsprosesser. De inntar imidlertid et bredere perspektiv enn Putnam når det kommer til den sosiale kapital, for å gi et mer relevant bilde av en norsk kontekst. Der hvor han legger vekt på et sosialiseringperspektiv, legger forfatterne av denne boken større vekt på de institusjonelle trekkene ved sivilsamfunn og frivillige organisasjoner. I tillegg legger de vekt på begrepet *lenkende sosial kapital*, slik det er beskrevet av Michael Woolcock (1998), altså statens viktige rolle i integrasjonsprosesser. Putnam har nemlig mottatt kritikk for sin ensidige fokus på kun foreningsliv (Ødegård et al, 2014). Gjennom feltarbeid og intervjuer i norske lokalsamfunn peker forfatterne på betingelser som bidrar til dannelsen av nettverk, tillit og samarbeid. Imidlertid inntar de også et kritisk perspektiv og peker på tilfeller der sivilsamfunnet og organisasjonene feiler, eller ikke strekker til som integreringsaktører. Som nevnt tidligere er blant annet skjevrekuttering et problem, og de tradisjonelle organisasjoner favner ikke alle, eksempelvis faller ofte enkelte innvandrergupper her utenfor. I denne forbindelse diskuteres det også farene ved adskilt foreningsliv, og hvorfor både sammenbindende og brobyggende kapital er viktig. Sistnevnte sees særlig i sammenheng med innvandrersamfunn eller trossamfunn (ibid.)

Forfatterne peker her på sosial kapital både på individnivå og samfunnsnivå. På individnivå er dette kapital som man kan erverve seg ved nettverksforbindelser som gir innpass, og strukturer som åpner for nye muligheter. Dette er en fordel for individene fordi forbindelsene kan fungere som døråpnere, til for eksempel arbeid, informasjon, aktiviteter eller sosial status.

På samfunnsnivå viser begrepet til kvaliteter ved et samfunn, slikt som dets sammenbindende kraft og grad av solidaritet. Sosial kapital og høy grad av tillit kan knyttes til flere egenskaper som er gunstige for landet (Ødegård et al, 2014: 39). For et åpent og inkluderende sivilsamfunn kreves det imidlertid en rekke viktige rammebetingelser på plass. Dette kan være at det legges til rette i lokalsamfunn for brobyggende nettverk, hvor fellesskap og deltakelse er tilgjengelig for alle de som ønsker å ta del i det (ibid.).

Når forfatterne her legger selve studien om integrasjon til sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner, begrunner de dette med deres potensial til å bygge nettopp nettverk, tillit og normer for samhandling mellom enkeltpersoner og miljøer. Disse representerer en av få møteplasser hvor personer, med deres forskjeller, møtes og danner et nettverk på frivillig grunnlag, utenfor familie-kontekst. De påpeker at det også er i slike sammenhenger forskjeller i verdier, kultur og interesser kommer frem, noe som både gir rom for utveksling og gjensidig tilpasning (ibid.) Som vi skal se av analysedelen, er det flere egenskaper ved de aktuelle aktørene som kan sees lys av disse forfatteres bidrag og relateres til deres forskningsfunn.

Kapittel 5 – Metodologiske valg og avgrensinger

I dette kapitlet vil vi gjøre rede for våre metodologiske valg og avgrensinger. Som Kvale og Brinkmann (2015: 140) påpeker, betyr metode opprinnelig ”veien mot målet”. Kapitlets hovedanliggende blir dermed å beskrive vår fremgangsmåte langs denne ”veien”, fra prosjektets planleggingsfase til innsamling og analyse av data.

5.1 Forskningsprosjektets startfase

Når det gjelder å omforme en ide til en faglig interessant problemstilling, var dette i vårt tilfelle en noe tidkrevende og utfordrende prosess. Oppgavens problemstilling; ”Hvilke faktorer vektlegges i en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand kommune?” og vårt tilhørende blikk på kommunen og frivillige organisasjoners syn på forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer, er et resultat av en mangfoldig forskningsprosess. Vi ønsket ikke å snevre inn problemstillingen for tidlig, da mange interessante forhold kan vise seg underveis, noe de også gjorde. Samtidig måtte vi ha et visst fokus på hva vi var ute etter. Selv om dette var et ganske ukjent terreng for oss, hadde vi noe kunnskap gjennom aktuelle dokumenter, og retningene ble klarere jo lengre vi kom ut i intervjurundene. Av empirien endte vi derav med den nevnte problemstilling og avgrensing.

I startfasen var imidlertid ideene mange, og vi reflekterte mye rundt hva som var gjennomførbart og hvilke personer man kunne knytte seg til. Avgjørelsen om å skrive sammen ble tatt etter at vi i en felles uformell veiledning oppdaget at vi hadde lignende ideer rundt mulig tema. I tillegg hadde vi også tidligere samarbeidet rundt faglige oppgaver, og visste at vi begge ønsket det samme sluttprodukt, rent skriftlig sett.

Ved et seminar for masterstudenter ble vi deretter informert om aktuelle og mer konkrete forskningsprosjekter, og kom i kontakt med det som skulle bli vår nøkkelinformant. Det var han som tipset om det pågående arbeidet for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand, noe vi begge fant som et aktuelt og interessant overordnet tema. I dagene som fulgte tok vi derfor kontakt med vedkommende igjen og diskuterte en nærmere

problemstilling og aktuelle informanter. Vi fikk utdelt veileder ved instituttet, og utarbeidet en prosjektplan for hvordan vi tenkte å arbeide videre.

Før en kan påbegynne en slik studie, og gjennomføre de aktuelle intervjuene, må den imidlertid være behandlet og godkjent for gjennomføring av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Dette er alltid lurt å sikre relativt tidlig, da man har bedre tid til videre planlegging og forberedelse av forskningsprosjektet. Behandlet søknad og godkjennelse av prosjektet er vedlagt denne oppgaven (Vedlegg 3). Godkjennelsen ble i utgangspunktet mottatt relativt raskt, men vi opplevde likevel dette som en noe tidkrevende prosess, da enkelte misforståelser og oppfølgingsspørsmål fulgte i etterkant⁹. I tillegg hadde vi en forespørsel om bruk av båndopptaker, som av bemanningsrelaterte utfordringer tok noe lang tid og innsats å få besvart og godkjent av de aktuelle saksbehandlere. På grunn av denne utfordringen hadde vi forberedt oss på å utføre det første intervjuet ved å kun ta notater. Imidlertid fikk vi gunstig nok klarsignal om å bruke båndopptaker samme dag som vi skulle utføre dette intervjuet. Dette kan for øvrig fungere som et godt eksempel på hvordan forskningsprosessen, eller ”veien” (jf. Kvale & Brinkmann, 2015), kan by på utfordrende situasjoner og uforutsette hindre før man til slutt når målet. Det var i nettopp slike situasjoner vi også opplevde det fine ved å være to. Ikke bare er man to om å dele frustrasjoner, men man er også to om å diskutere og løse de aktuelle problemer som måtte dukke opp.

Vi vil herunder gi en nærmere beskrivelse av forskningsprosjektets metodologiske grunnlag.

5.2 Metodevalg

Den første fasen i et forskningsprosjekt vil gjerne være det å omforme en ide til en faglig interessant problemstilling. Deretter må man foreta en rekke valg når det gjelder forskningsstrategi og design (Ringdal, 2013). Disse fasene sees ikke uavhengige av

---

⁹Dette gjaldt uklarheter knyttet til utforming og vår utfylling av meldeskjema, ift. metodiske fremgangsmåter samt anonymisering. Både dette og forespørsel om båndopptaker løste seg imidlertid over e-post og telefonsamtaler med saksbehandlere, og krevde ikke utfylling av endringsskjema. Av dette er det den første, formelle tilbakemeldingen som vedlegges oppgaven.

hverandre, da valg av problemstilling er avgjørende for valg av metode (Ryen, 2002). Etter man har identifisert hovedtanken ved forskningsprosjektet må man altså velge hvilke metodologiske strategier som vil tjene denne best.

To hovedstrategier man må velge mellom, eller i visse tilfeller kan kombinere, er kvantitativ og kvalitativ metode. Innen samfunnsvitenskapelig forskning vil alle problemstillinger tradisjonelt sett belyses ut fra disse tilnærmingene, hvorav førstnevnte kjennetegnes ved talldata, og sistnevnte tekstdata. Beskrivelser av virkeligheten vil her altså være ulike, da en kvantitativ tilnærming presenterer den i form av tall og tabeller, mens en kvalitativ tilnærming gjerne vil presentere den ved skriftlige beskrivelser. En kvalitativ forskningsstrategi er ofte basert på egenskaper ved relativt få enheter eller informanter, og har et beskrivende formål, mens en kvantitativ forskningsstrategi i større grad baserer seg på et stort antall enheter, hvorav formålet er av forklarende art (Ringdal, 2013). Hellevik (2002) peker på hvordan en kvalitativ tilnærming gjerne vil innebære tett og langvarig kontakt med informantene, og hvordan man gjennom analysen forsøker ”ved hjelp av sin evne til innleving å fange opp deres virkelighetsoppfatninger og beveggrunner” (ibid:110).

Det er imidlertid viktig å påpeke at det kan være både kvantitative og kvalitative aspekter ved de samme sosiale fenomenene, – og begge tilnærmingene sikter på å gi oss en bedre forståelse av samfunnet. Måten man betrakter forholdet mellom disse hovedparadigmene har særlig tidligere hatt en tendens til å være preget av en såkalt metodologisk strid angående vitenskapelige krav (Grønmo, 1996). Når en i tillegg relativt kort vil redegjøre for deres ulikheter, som vi her gjør, kan dette forholdet ofte bli noe forenklet fremstilt. Grønmo (1996:73–74) hevder at skillet mellom tilnærmingene først og fremst viser til de ulike egenskapene ved dataene som samles inn og analyseres, og hvordan disse uttrykkes. Utover dette er det ikke snakk om uforenelige tilnærminger, og den ene type forskning kan ha innslag av den andre. De kan også supplere hverandre, gjennom metodetriangulering (jf. Ryen, 2002). Selv om kvalitative og kvantitative metoder riktig nok representerer ulike grunnsyn og utgangspunkt, hevder Ryen (2002: 35) at det ofte er større ulikheter innad i førstnevnte, enn mellom disse to hovedparadigmene. Innen begge tilnærmingene eksisterer det en flora av ulike fremgangsmåter, men det er særlig innen kvalitativ forskning vi finner de store forskjellene mellom såkalte skoler eller paradigmer (ibid.).

Ryen (2002) påpeker også at det ikke finnes et vitenskapsteoretisk svar på hvorvidt man bør velge en kvalitativ eller kvantitativ forskningsstrategi. Dette valget er opp til forskeren, som imidlertid bør ta avgjørelsen med tanke på hva som er best for problemstillingen (ibid: 11). Dette kan være basert på forskerens egne vitenskapsteoretiske standpunkter, men som oftest er det et relativt pragmatisk valg. Om forskningsprosjektets intensjon for eksempel er å påvise visse typer sammenhenger i samfunnet, kan dette tilsi en kvantitativ strategi. Problemstillinger som omhandler visse typer fenomener, prosesser eller områder i samfunnet det er forsket lite på, vil derimot gjerne peke i retning av en kvalitativ strategi (Ringdal, 2013).

En av de største fordelene med en kvantitativ fremgangsmåte, er at man har muligheten til å spørre mange. Ulempen er derimot at man blant annet ikke får viktige, utdypende tilleggsopplysninger. Ettersom vi var interessert i sistnevnte, og søkte etter meninger og refleksjoner fra sentrale personer innen relativt nyoppstartet forebyggingsarbeid, anså vi i denne sammenheng en kvalitativ tilnærming som den mest passende forskningsstrategi. Repstad (2007: 24) skriver at: ”Kvalitative studier gir ofte godt grunnlag for å forstå konkrete, lokale utviklingsforløp” og at de ofte er ”studier av avgrensede enkeltmiljøer, der målet er å gi en helhetlig beskrivelse av prosesser og særtrekk ved nettopp dette miljøet.” Dette stemmer bra med hvordan vi tenker rundt denne studien. Vår fremgangsmåte vil beskrives nærmere i de følgende underavsnitt.

5.2.1 Det kvalitative forskningsintervju

Det finnes et mangfold av ulike fremgangsmåter innen kvalitativ forskning. Eksempler er intervju, observasjon, dokumentanalyse og bruk av visuelle medier. Det finnes med andre ord ingen standard tilnærming blant kvalitative forskere. Innen sosiologien er likevel intervjuet den mest utbredte innsamlingsmetoden, selv om også andre metoder i større grad øker (Ryen, 2002). På bakgrunn av vår problemstilling og ovennevnte interesser, valgte vi å utføre kvalitative forskningsintervjuer. Ved det kvalitative forskningsintervju, også kalt semistrukturert intervju (jf. Malterud, 2002), går man i dybden og forsøker å forstå verden ut fra informantenes synspunkter. Dette innebærer at man forsøker å innhente beskrivelser av

informantenes livsverden, ”slik den fremtrer i den umiddelbare og middelbare opplevelse, uavhengig av og forut for alle forklaringer” (Kvale & Brinkmann, 2015: 46).

At intervjuet er semistrukturert innebærer at vi på forhånd har en intervjuguide med visse temaer og spørsmål vi ønsker å gjennomgå. Utover dette stiller vi oss imidlertid fleksible, og informanten får et relativt stort spillerom. Intervjuet trenger ikke gjennomføres nøyaktig slik det er forespeilet i intervjuguiden og et interessant svar fra informanten kan dessuten lede oss til nye spørsmål og dermed verdifullt datamateriale. På denne måten får vi vite hva informanten selv anser som betydningsfullt (Bryman, 2008; Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016). Dette var viktig for oss, da vi var interessert i hvilke forståelser, meninger og intensjoner som lå til grunn for forebyggingstiltakene, også på individnivå.

Ovennevnte poenger er eksempler på hvordan vi dro nytte av et intervjuoppsett som ikke var fullstendig strukturert; med fast oppsett, der spørsmål og rekkefølge er fastlagt forut. Dette kan minne om det kvantitative spørreskjema. Selv om et slikt intervjudesign har sine fordeler, når det kommer til slikt som effektivitet og sammenligning av svar, ville vi hatt langt mindre fleksibilitet i vår tilnærming til informantene (Johannessen et al, 2016). Imidlertid er det også gode grunner for at vi ikke tok i bruk den andre ytterligheten; ustrukturerte intervjuer, der intervjuet bærer preg av at man fører en samtale. Det finnes mange som drar nytte av et slikt oppsett, hvor man har større fleksibilitet, og bedre muligheter for tilpasning av spørsmål. Denne strategien muliggjør gjerne også en atmosfære som gjør det lettere for informanten å snakke. Imidlertid er mulighetene for sammenligning mindre, og relasjonen mellom forskeren og informanten kan spille en for stor rolle (ibid.).

I denne sammenheng ble det flere grunner for å velge et delvis strukturert opplegg. Blant annet hadde vi på forhånd et relativt klart fokus på hva vi ønsket å undersøke, og dermed spesifikke temaer vi ville gjennomgå. I tillegg var vi to som vekslet på å intervju underveis. I slike tilfeller kan et semistrukturert opplegg gi en mulighet for at vi i større grad følger samme intervjustil, noe som er viktig med tanke på respondentenes svar. Det var også en fordel med semistrukturerte intervju når vi i denne oppgaven ønsket å utforske og reflektere rundt flere informanternes synspunkter. En viss struktur gjør det lettere å sammenligne ulike informanternes svar (Bryman, 2008). Ved slike typer intervjuer ønsket vi altså å få til det Johannessen et al

(2016: 149) kaller for ”en god balanse mellom standardisering og fleksibilitet”. Selve gjennomføringen av intervjuene beskrives nærmere i underkapittel 5.3.

Vi gjennomgikk imidlertid også en større mengde dokumenter i arbeidet med oppgaven og vi finner dette arbeidet verdt å utdype noe nærmere før vi beveger oss inn på rammene rundt intervjurundene.

5.2.2 Dokumentstudier

Underveis i vår forskningsprosess ble det nødvendig å fordype oss i en rekke skriftlige tekster. Dette både i forkant av intervjuer, men også parallelt med dem og/eller uavhengig av dem. For å danne oss et helhetlig, samt lokalt, bilde av konteksten rundt vår problemstilling, har vi benyttet oss av ulike typer dokumenter, av både offentlig og internt slag, det vil si publiserte og upubliserte dokumenter. Ulike offentlige planer eller strategier, forskningsrapporter og avisartikler har vært viktige for oss, – men også interne dokumenter som prosjektbeskrivelser, søknader, evalueringsrapporter og e-post ble gjennomgått i større grad. De sistnevnte slag dreier seg i all hovedsak om privat korrespondanse mellom aktører i samarbeidet og ansvarlige for tilskuddsordningen (IMDi). Slike dokumenter ble for øvrig frivillig delt med oss og gitt tillatelse til å gjenbruke i oppgaven. De vil likevel ikke være en del av våre vedlegg eller lignende, da anonymisering av de involverte informantene veier tyngst.

Av dette kan man si at hovedkildene i vårt undersøkelsesopplegg er intervjuer, støttet opp av foreliggende dokumenter. Ulike samfunnsvitenskapelige teorier og aktuelle dokumenter ble ofte sett i lys i av hverandre, og bidro til å danne en basis for både utformingen av problemstilling og de videre intervju spørsmål. I en bredere forstand er dette en type datainnsamling som kan kategoriseres som dokumentanalyse (Repstad, 2007). Når det kommer til aktørene og tema vi tar for oss i vårt forskningsprosjekt, har både de normative og beskrivende skriftlige kilder vært viktige (jf. *ibid.*). Av disse fikk vi et visst inntrykk av både tidligere og nåværende forhold, samt aktørenes holdninger og intensjoner, rundt forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. En rekke av dokumentene sier noe om kommunens

offisielle holdninger. Vi kryssjekket samtidig en stor del av dokumentene, ofte sammen med utsagn og egne notater, for å få et korrekt bilde av de forhold som var relevant for oppgaven.

Metodene for datainnsamling kan i vårt tilfelle altså karakteriseres som en form for metodetriangulering. I faglitteraturen brukes dette begrepet hovedsakelig om fremgangsmåter der man kombinerer ulike metodiske tilnærminger i den samme undersøkelsen (Ryen, 2002). Likevel er det viktig å understreke at vår analytiske fremstilling i oppgaven hovedsakelig er basert på intervjuer, og at det ikke er foretatt inngående, detaljerte tekstanalyser av dokumentene. Dokumenter kan tjene til ulikt formål, og for vår del er de kilder eller ressurser i forskningen på et tema, ikke selve objektene for forskningen (jf. Østbye, Helland, Knapskog, Larsen, & Moe, 2013). Vårt valg om å samtidig gå gjennom dokumenter dreier seg i større grad om et behov for oversikt, og for et valideringsinstrument. Sistnevnte sees i sammenheng med funnernes styrke, og deres svakheter ved et eventuelt ensidig metodisk perspektiv (jf. Ryen, 2002). Ved denne fremgangsmåten fikk vi et helhetlig perspektiv på fenomenet.

5.3 Planlegging og utførelsen av intervjuene

Før man skal intervju informanter er det flere ting som må planlegges, og reflekteres over. I første omgang måtte det utarbeides en intervjuguide og et informasjonsskriv. Før vi utarbeidet intervjuguiden leste vi også mye om tema og prosjektene i Kristiansand for å få et bedre inntrykk av hvilke spørsmål som var aktuelle å stille. Deretter følger avtale av tid og sted med informanter angående utførelse av intervjuer. I dette underkapittelet vil vi beskrive nærmere hvordan denne prosessen artet seg, fra valg av nøkkelinformant til videre valg av de øvrige informanter. Utvalget vil presenteres i påfølgende avsnitt. Vi vil her også si litt mer om utarbeidelsen av intervjuguiden og hvordan vi forberedte og gjennomførte intervjuene.

5.3.1 Tilgang og rekruttering av informanter

Det var vår nøkkelinformant som ga oss kontaktinformasjon til de aktuelle informantene, eller selv satte oss i kontakt med dem. Dette var navn han kjente til som følge av sin rolle i forbyggingsarbeidet, fra både kommunen og frivillige organisasjoner. Vi kommuniserte med

vedkommende gjennom hele prosessen og opplevde denne informanten som svært hjelpsom. En døråpner som dette gjorde en uvurderlig hjelp for forskningsprosessen vår. Repstad (2007: 58) beskriver en god nøkkelinformant som en som gjerne kjennetegnes ved vedkommendes rolle, som gjør at han/henne stadig utsettes for den type informasjon man er ute etter. I tillegg følger egenskaper som samarbeidsvillig, motivert for å fortelle, og en viss upartiskhet. Dette stemmer bra med vår opplevelse av nøkkelinformanten. Vedkommende hadde en sentral kommunal rolle i arbeidet med aktuelle forebyggingsprosjekter, og var derfor rik på informasjon. Ikke minst var han også oppdatert, angående hva og hvem det var aktuelt å fokusere videre på. Selv om vedkommende var i besittelse av denne rollen, og dermed ikke kan regnes som ”fullstendig” upartisk, fant vi likevel ikke at dette var et hinder for å sette oss i kontakt med informanter med andre typer bakgrunn og innfallsvinkler, samt informantens evne til å uttale seg om eventuelle svakheter og utfordringer ved forebyggingsarbeidet.

Etttersom de aktuelle forebyggingstiltakene er utarbeidet gjennom kommunen og frivillige organisasjoners samarbeid, var det viktig for oss å få tilnærmet lik tilgang til informanter fra begge parter. Når informantene er ulike øker dessuten sjansen for å finne nye relevante data (Repstad, 2007). Dette opplevde vi i begynnelsen som en relativt ”enkel sak”, og som følge av vår tette kontakt med nøkkelinformant hadde vi en viss ide om hvordan utvalget ville se ut på forhånd. Likevel ble det noe usikkerhet knyttet til hvor mange som kunne intervjues, og når. Særlig en sentral informant fra kommunen hadde som følge av sin stilling et svært hektisk tidsskjema på det tidspunkt vi eller nøkkelinformant etablerte kontakt, men vi fikk likevel til et intervju ved en senere anledning. Det bør også nevnes at vi ved to anledninger ble tipset av informanter om navn vi kunne undersøke videre, men grunnet oppgavens avgrensning, samt tidsskjema, ble ikke dette fulgt opp. Ved en annen vinkling av oppgaven, eller annet omfang, kunne dette likevel vært interessant, og slike ”snøballprinsipp” (Repstad, 2007: 57) er nok svært nyttig for mange masterstudenter.

Det endelige utvalget i denne studien ble derfor på fem informanter, hvorav to er kommunalt ansatt, mens tre representerer frivillige organisasjoner. Repstad (2007: 84) hevder at det ikke finnes et standardsvar når det kommer til hvor mange intervjuer en kvalitativ undersøkelse må ha, og at dette er en skjønnsmessig avgjørelse. Ryen (2002: 85) er av den oppfatning at: ”Det viktige er ikke antall intervju, men den informasjonen de gir.” For vårt vedkommende

stemmer disse utsagnene bra med hvordan vi opplever denne studien. Med tanke på den innsamlede dataen, både i form av dokumenter og intervjuer, som ga oss verdifull informasjon, og hvordan vi har avgrenset oppgaven, er vi tilfreds med det endelige utvalget. Det bør likevel sies at det ved andre omstendigheter (angående tidsomfang og praktiske årsaker) hadde vært interessant å utvide utvalget. Det kan tenkes at vi dermed hadde fått et større innblikk i arbeidet og kunne presentert et større mangfold i informantenes svar. Imidlertid var vi heller ikke ute etter å generalisere i større grad, men å få en dypere innsikt i hvilke faktorer sentrale personer rundt akkurat disse forebyggingstiltakene vektlegger. Det endelige utvalget¹⁰ er derav:

1. ”Morten”, kommunalt ansatt med sentral rolle rundt forebyggingsprosjektene og de tilhørende samarbeidsrelasjoner, søknadsprosesser med mer. Arbeider blant annet med flerkulturelle problemstillinger. Nøkkelinformant.
2. ”Julian”, kommunalt ansatt med sentral rolle i kriminalitetsforebyggende arbeid og herunder forebyggingsprosjektene. Samarbeider tett med flere etater innen feltet.
3. ”Oda”, sentral rolle i nyoppstartet frivillig organisasjon/institutt som samarbeider med kommunen vedrørende forebyggingstiltak.
4. ”Rune”, sentral rolle i idrettsklubb som samarbeider med kommunen vedrørende forebyggingstiltak.
5. ”Yusuf”, sentral rolle i somalisk organisasjon som samarbeider med kommunen vedrørende forebyggingstiltak.

---

¹⁰ For å bevare informantenes anonymitet har vi tatt i bruk fiktive navn.

5.3.2 Forberedelse til intervjuer

Selv om vi valgte å utføre fleksible intervjuer, betyr ikke dette at man innstiller seg på en uforberedt samtale (jf. Repstad, 2007). Da vi valgte å se nærmere på hva som vektlegges i forebyggingsprosjekter mot radikalisering og voldelig ekstremisme i Kristiansand ble det nødvendig å lese oss opp en god del på dette på forhånd. Dette gjaldt på flere punkter, og er nærmere gjennomgått i henholdsvis kapittel 2, 3 og 6. For det første var det essensielt at vi på forhånd hadde en forståelse av hvordan begrepene radikalisering og voldelig ekstremisme defineres. For det andre var det også nødvendig å sette oss inn i dagens bilde og politiske føringer angående dette. Det aktuelle forebyggingsarbeidet vi har fokusert på, er som nevnt følger av relativt nylige føringer fra nasjonalt hold. I denne sammenheng måtte vi også se nærmere på av hvem og hvordan prosjektene finansieres, og hvilke forutsetninger som lå til grunne for tilgang til slike økonomisk midler. Deretter gjaldt det å oppdatere oss på Kristiansands tidshistoriske linje på slik forebygging, da området også har tidligere historikk med blant annet høyreekstreme miljøer. Forebyggingen og bekjempelsen av dette vitner om at regionen har erfaring med slike samfunnsproblemer, noe som for oss ble et viktig poeng å ha i bakhodet. Til syvende og sist var det naturligvis også viktig å sette oss inn i dagens satsing i Kristiansand og de nevnte forebyggingsprosjekt. Dette har fått en del dekning i media, og ved offentlige og en rekke interne dokumenter, visste vi på forhånd litt om de aktuelle prosjektene. Selv om mye av denne informasjonen også ble gitt oss (og utdypet) gjennom de påfølgende intervjuene, opplevde vi dette som en gunstig og respektfull tyngde å ha med seg i møte med de aktuelle informantene. Dette gjorde også at vi mer effektivt kunne få svar på det vi ønsket å vite mer om. Ikke minst er det også nyttig at man på forhånd er kjent med hvordan informanten jobber eller engasjerer seg i det vi interesserer oss for, slik at vi bedre kan forstå informantenes svar (jf. Bryman, 2008).

5.3.4 Intervjuguiden

I forkant av intervjurundene hadde vi utarbeidet en intervjuguide med hovedspørsmål (Vedlegg 2). Herunder hadde vi også forberedt en rekke oppfølgingsspørsmål som kunne bli aktuelle. Guiden fungerte imidlertid i større grad som en huskeliste, og sørget for at vi fikk dekket det mest sentrale av det vi ønsket å undersøke. Ofte dukket det også opp improviserte samtaleemner, som i vårt tilfelle sørget for en dypere og mer helhetlig forståelse av tema. En slik fremgangsmåte vil ofte kjennetegne det kvalitative intervju (Repstad, 2007), og vil nok i den forstand kunne betegnes som en ganske vanlig fremgangsmåte for mange forskere. Under intervjurundene ble det nødvendig for oss å forholde oss fleksible til intervjuguiden. Man får gjerne ikke svar på spørsmålene i ”riktig rekkefølge”, og i tillegg til improviserte oppfølgingsspørsmål ble det noen ganger nødvendig å sløyfe spørsmål underveis. Dette for eksempel for å unngå slikt som gjentakelser, eller fordi det ikke var relevant for den gjeldende informant. Ikke minst ble det ofte nødvendig å justere intervjuguiden noe etter hvem vi intervjuet. Som Repstad (2007: 79) påpeker, er det ikke alltid ”alle aktørene har forutsetninger for å gi informasjon om det samme, og ofte vil det være unødvendig å få de samme faktiske opplysningene flere ganger”. I tillegg kan ferdige intervjuer overflødiggjøre noen spørsmål, og/eller gjør det ønskelig å stille nye. På tross av disse justeringer var det likevel viktig for oss å balansere dette med ønsket om å fange en viss struktur som gjorde det mulig å sammenligne de ulike informantene. Dette ønsket kan også nevnes som bakgrunn for at vi ønsket å forholde oss til en gjennomtenkt referanseramme, som vi klargjorde for informantene på forhånd. Repstad (2007: 79–80) beskriver dette nærmere, der man kan tenke seg at et åpent spørsmål kan bli ”for åpent”, i den grad at utsagnene kan bli vanskelige å sammenligne. Samtidig oppdaget vi at det ofte var relativt åpne spørsmål som sørget for gjennomgående fellesfaktorer, som nøkkelord av typen ”nettverk”, ”inkludering”, ”tilhørighet”, ”relasjoner”, og ”utenforskap”. På denne måten ble det også av intervjuene skapt en referanseramme som gjorde det lettere å se de ulike utsagnene i sammenheng med hverandre.

5.3.5 Gjennomføring av intervjuer

Alle intervjuene ble tatt opp på båndopptaker, og vi utførte prøveintervju på forhånd for å se hvor lang tid det ville ta. De fleste intervjuene tok rundt 30 minutter, mens et par tok nærmere tre kvarter. Intervjuene ble utført på steder foreslått av informantene, eksempelvis møterom eller kontor ved deres arbeidsplass. I tillegg til bruk av båndopptaker, tok den ene av oss notater underveis. Vi understreker at representanten fra den somaliske organisasjonen, Yusuf, ikke ble intervjuet alene. Her var også nøkkelinformanten Morten fra kommunen til stede, da han opplevde at han gjennom sin relasjon til informanten kunne hjelpe han til å få uttrykt seg bedre. Rent forskningsetisk sett anså vi først dette som noe problematisk, men under selve intervjuet opplevde vi det heller som en ressurs. Grunnet deres forhold fikk vi mer helhetlig informasjon fra informanten, til tross for slikt som språklige begrensninger. Ikke minst var det svært interessant for oss å se hvordan det til tider utviklet seg en samtale mellom de to, hvor de seg i mellom diskuterte interessante problemstillinger som var sentrale for vårt forskningsprosjekt. Dette var også den eneste gangen vi som intervjuere ikke var i flertall, en situasjon vi beskriver nærmere i påfølgende avsnitt.

5.3.6 To intervjuere

Repstad (2007) peker på både fordeler og bakdeler ved det å være to intervjuere. En fordel som nevnes er at man da har muligheten til å fordele det slik at den ene har hovedansvar for å følge intervjuguiden, mens den andre kan observere annet eventuelt viktig, og ikke minst komme med improviserte oppfølgingsspørsmål. Man kan også diskutere sammen i etterkant av intervjuet, og sammenligne hvilke inntrykk og fortolkninger vi sitter igjen med (ibid:100). Dette er fremgangsmåten vi i har fulgt i vår prosess, og som vi har opplevd som svært fruktbar. Samtidig belyser Repstad også hvordan to intervjuere kan oppleves for informantene. Det er fare for at informanten kan føle seg i mindretall, og spesielt om man intervjuer om følsomme tema, er dette noe man bør unngå (ibid.) Vi betrakter imidlertid ikke vårt tema som spesielt følsomt, og var bevisst på at kun en av oss skulle ta rollen som ”spørre” gjennom alle intervjuene.

Det bør også nevnes at mange av våre informanter hadde, i kraft av sin stilling, rolle, eller sitt ansvarsområde, erfaring med å uttale seg om prosjektene. De hadde alle viktige roller og var særdeles åpne og engasjerte for å formidle erfaringer og tanker bak aktuelle forebyggingstiltak. På denne måten, opplevde vi aldri at vi skapte en ukomfortabel intervjusetting, selv om vi som intervjuere var i flertall (med unntak av intervju av Yusuf). Derimot opplevde vi det heller som en trygghet, da vi ofte fikk mye essensiell eller detaljrik informasjon, fra mennesker med betydelig erfaring og kunnskap knyttet til temaet. Vi intervjuet også alle informantene på deres arbeidsplass, slik at det var de som var på ”hjemmebane”.

5.4 Forskningsetiske betraktninger

Studien var behandlet og godkjent for gjennomføring av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), før vi etablerte kontakt med informantene. Som tidligere nevnt, kom klarsignal om bruk av båndopptaker før vårt første intervju. Bruken av båndopptaker er godkjent av alle informantene i samtykkeerklæringen, og alle er informert om at opptakene slettes ved prosjektets sluttdato.

Alle informanter mottok informasjonsskriv og samtykkeerklæring (Vedlegg 1), og ble herunder grundig informert om deres etiske rettigheter og at det ikke ville publiseres noen direkte personidentifiserende detaljer om dem. Alle navn i oppgaven er fiktive, alder er ikke nevnt, og vi unngår detaljert beskrivelse av deres stilling eller rolle. Dette innebærer også at det er foretatt en utelatelse av interne, upubliserte dokumenter som eventuelle vedlegg. På enkelte av informantene har vi endret informasjon om faktisk kjønn, og sentrale organisasjoner er beskrevet i en mer generell forstand. Dette praktiserte vi også i alt skriftlig arbeid før selve publiseringen. En interessant observasjon som vi for øvrig reflekterte over, er hvordan vi fikk inntrykket av at de formelle omstendighetene rundt akkurat dette faktisk ikke var så viktig for informantene. I mange av møtene ble vår presentasjon av oppgavens etiske hensyn nærmest noe utålmodig tatt i mot, og alle formelle skjemaer ble underskrevet raskt og uten innvendinger. Dette sto for oss som en ganske interessant og overraskende erfaring. Som

studenter med relativt liten erfaring innen felt, var vi på forhånd veldig opptatt av de etiske rammeverk vi måtte forholde oss til. Både gjennom våre studier og kjennskap til etiske institusjoner som NSD visste vi hvor viktige informantenes rettigheter var. Her ønsket vi ikke å tråkke feil, og var dermed forberedt på å gå grundig gjennom dette med informantene, og forsikre oss om at de forsto og samtykket. Informantenes tilsynelatende avslappede holdning til dette skyldes nok kanskje (som tidligere nevnt) at mange av våre informanter hadde, i kraft av sin stilling, rolle, eller sitt ansvarsområde, allerede erfaring med å uttale seg om prosjektene, blant annet til media. Det er med andre ord allerede stor åpenhet rundt dette arbeidet, og trolig oppfattet ikke informantene dette som et særlig sensitivt tema.

Dette er også grunnen til at vi her understreker betydningen av ”direkte personidentifiserende detaljer”. Informantene kan ikke direkte identifiseres, men det kan av oppgaven, i kombinasjon med annen åpen informasjon (samt en viss innsats), fremgå hvem visse informanter eventuelt *kan* være. Vi har blant annet valgt å la det komme frem hvilken kommune det er snakk om. Dette fordi Kristiansand kommune regnes som en foregangskommune innen feltet, noe vi finner viktig, blant annet for konteksten rundt og forståelsen av oppgaven. Det kommer også frem hvilken etat informantene tilhører. Dette grunnet en interesse for eventuelle ulikheter i uttalelser på tvers av offentlig eller frivillig etat. Tross informantenes relative avslappede holdning til dette, fikk vi likevel informert dem på en tilstrekkelig måte, da dette var svært viktig for oss. Vi opplever herunder at de forsto prosjektets etiske rammeverk samt sine tilhørende rettigheter, før de ga sitt samtykke i form av en underskrift. Alle informantene fikk dessuten beskjed om at de kunne trekke seg når som helst, med det resultat at de aktuelle intervjuutskrifter ville bli makulert. De ble videre oppfordret til å ta kontakt om det var noe rundt prosjektet de lurte på.

Det bør også nevnes at i tilfeller der informantene selv har gitt personidentifiserende informasjon om andre ikke-offentlige personer i intervjuer, er dette blitt slettet eller anonymisert, både i skriveprosessen underveis og eventuelle publiserte uttalelser.

5.5 Transkribering og analyse

Hellevik (2002) påpeker at noe av det som kjennetegner kvalitative studier er at de ulike fasene ikke er så atskilte som de for eksempel er i kvantitativ forskning. Utvikling av problemstilling, datainnsamling og analyse foregår dels samtidig, dels i gjentakende sekvenser (ibid:110). Av veiledere på vårt institutt fikk vi også flere ganger høre at analysearbeidet og fortolkninger starter allerede i det du intervjuer. Vi kjenner oss igjen i at alle disse prosessene heller kan oppleves som en runddans, snarere enn at de skjer i en rekkefølge. Fasene glir mer inn i hverandre, bruken av data er mindre systematisk, og det gjelder å underveis oppfatte et ”mønster i det mangfoldet av sanseintrykk” (ibid: 13) vi mottar.

Likevel ble vi først virkelig kjent med materialet i det vi i etterkant av intervjuene lyttet på lydopptakene og skrev ned direkte alt som ble sagt. Vi inkluderte her det meste av all verbal aktivitet, fra alle parter, også responser som ”ehm”, ”hmm”, samt markerte vi slikt som pauser. Vi var imidlertid ikke ute etter en konversasjonsanalyse, og det er nok ikke sikkert vi hadde behøvd å utføre dette så detaljert med tanke på hva vi arbeidet videre med i analysen. Vi har der valgt å markere pauser og eventuelle ord det ble lagt trykk på. Likevel opplevde vi en detaljert transkripsjon som en nyttig hjelp for å sikre at vi kunne gjenkjenne intervjuene slik som de utspilte seg. Ikke minst kan et slikt detaljert bilde av interaksjonen mellom oss og dem, med eventuell nøling, pauser, begeistring og lignende, fortelle mye om hva informantene faktisk tenker rundt et spørsmål. Samtidig som vi transkriberte, skrev vi egne notater ved siden av, der vi gjorde oss diverse tanker om datamaterialet. Dette ble starten på vår analyseprosess, der vi blant annet lot oss inspirere av Malterud (1996) sine fremgangsmåter. Vi vil videre gi en beskrivelse av hvordan de ulike fasene artet seg i vårt tilfelle. Det bør imidlertid nevnes at selv om vi her bruker betegnelsen faser, forholdt vi oss fleksible underveis, og de ulike fasene sees ikke uavhengig av hverandre.

I første omgang siktet vi mot å bli ordentlig kjent med datamaterialet og få et helhetsinntrykk av det. Under denne prosessen leste vi gjennom alle intervjutekstene, samtidig som vi prøvde å ha et distansert forhold til både førforståelsen vår og de relevante teoretiske perspektiv. Utfordringen var å ikke henge seg opp i detaljer, samt ”motstå trangene” til å begynne å

systematisere, da dette ikke er målet med denne fasen. Likevel gjorde vi oss ofte notater underveis, da ulike tankeprosesser ble satt i gang. Deretter forsøkte vi å oppsummere og fange opp de interessante og sentrale temaer i tekstene (jf. Malterud, 1996). Dette er ikke resultater eller kategorier, men simpelthen temaer, eller veivisere (ibid.).

I neste omgang søkte vi etter de meningsfulle delene i tekstene som hadde relevans for problemstillingen og de spørsmål vi stilte oss i prosjektet; de såkalte ”meningsbærende enheter” (Malterud, 1996: 94). Dette er en prosess som krever en systematisk gjennomgang, slik at man identifiserer de delene som faktisk gir kunnskap om de temaene som vi i første omgang identifiserte. Altså utelot vi det vi opplevde som irrelevant informasjon, og prøvde å ha disse temaene, som er foreløpige ideer angående problemstillingen, kontinuerlig i bakhodet (jf. ibid.) Når enhetene er identifisert så systematiserer man dem. Dette kjenner vi bedre som såkalt koding eller kategorisering, hvor man organiserer og klassifiserer datamaterialet i kategorier som angis med kodeord (jf. Johannessen et al, 2016). Her kan det skilles mellom induktive koder, der kategoriene kommer fra ”selve materialet i form av temaer som behandles der”, eller deduktive koder, hvor de kommer fra ”forskningsspørsmål, hypoteser og nøkkelbegreper” (ibid: 174). Kodingen vår er kjennetegnet ved begge disse typene, og mange av kategoriene var knyttet til intervjuguiden. Vi markerte de ulike delene med ord og/eller farger som anga hva de informerte oss om. Denne fasen tok relativt lang tid, og de etablerte kodene var ikke nødvendigvis endelige. Enkelte ganger ble det for eksempel nødvendig å raffinere de temaer vi utarbeidet i første omgang, eller presisere kodene nærmere. Man må være åpen for at prosessen kan endre seg underveis (jf. Malterud, 1996), og ikke sjelden har vi notert ned nye og interessante stikkord i marginen som fikk følger for den pågående analysen og fortolkningen. Nye koder og kategorier kom til, ettersom vi ble bedre kjent med materialet vårt utover analysen.

Vi så altså her hvilke deler som var meningsfulle og organiserte dem etter begreper som var sentrale for analysen. Da satt vi igjen med mer et ordnet og redusert datamateriale som gjorde det enklere å analysere, ved at vi effektivt kunne finne, slette og slå sammen deler som var sammenknyttet med et spørsmål, hypotese, begrep eller tema (jf. Johannessen et al, 2016: 174). Vi analyserte over flere dimensjoner i datamaterialet, både intervjuene hver for seg, og gjennom kobling av alle intervjuene. Deretter fulgte en oppdeling etter ulike tema, hvor vi

søkte etter både fellestrekk og ulikheter. En viktig del av analysearbeidet er nettopp å se sammenhenger mellom kodeord. I tillegg er det viktig å se kodene i lys av teori og reflektere over denne underveis (ibid.). Her tok vi i bruk den velkjente ”klippe og lime” prosedyren, hvorav materialet fra de ulike intervjuene ble plassert under emner i et nytt Word-dokument. Slik kunne vi lettere identifisere meningsfulle mønstre. Samtidig var det en selvfølge at vi også lagret de uberørte versjonene av intervjuutskriftene, så man kan gå tilbake og se funnene opp mot helheten (jf. Malterud, 1996).

I kvalitative studier vil analyse og fortolkning ofte gli mye over i hverandre (Repstad, 2007). Kodeprosessen er en del av fortolkningsprosessen, da valg av dem og kategorier sier mye om hvilken forståelse vi har av datamaterialet. Men prosessen kan likevel ikke erstatte selve tolkningsarbeidet (Johannessen et al, 2016). Tolkning eller fortolkning, ”er en begrunnet vurdering av data i forhold til de problemstillinger vi tar opp i studien. Dette innebærer ofte at vi setter data inn i en teoretisk sammenheng” (Repstad, 2007: 113). Under tolkningsprosessen vil vi gjerne bevege oss fra de mer beskrivende koder til mer tolkende og teoretiske koder. Altså de som står for begreper, sammenhenger eller perspektiver som reflekterer hvordan tendensene i materialet kan forstås og tolkes. Nettopp her ser vi hvordan man ved å gå i denne retningen gjør kodeprosessen mer reflektert, og mindre automatisk (jf. Johannessen et al, 2016: 175–176). Når en likevel har elementer av fortolkninger i de mer innledende fasene, ble det viktig for oss å være bevisst på hvordan vi har tenkt under etablering av kodene og hva slags kriterier vi har fulgt. Disse skjulte reglene, eller den ”tause logikken”, er nemlig vår definisjon av kodene (jf. Malterud, 1996: 97–98). Dette er imidlertid ikke de endelige resultatene eller et mål. Kodene er kun et middel i våre videre tolkninger, sammenfatninger og abstraksjon på veien mot kunnskap (ibid.).

En annen utfordring med tanke på våre tolkninger, var å unngå større oppdelinger av sitater, eller å ta dem ut av sin kontekst, slik at helheten blir borte. Man vil gjerne konsentrere meningsinnholdet i en tekst, ikke stykke den opp (jf. Johannessen et al, 2016). Vi har vært bevisst på hva deltagerne ville frem til i sin helhet, samtidig som vi innså at oppregning av like eller svært lange utsagn følte unødvendig og uoversiktlig. Derfor tok vi i større grad sikte på å variere mellom referat og direkte sitater, uten å vri på det informantene har sagt (jf. Repstad, 2007). Enkelte ganger kunne informantene gjerne svare på flere ulike spørsmål, eller

belyse flere ulike temaer under ett og samme spørsmål fra oss. Av denne grunn er slike typer utsagn gjerne delt opp, etter tema, men likevel med en klar beskrivelse av hvilken kontekst det besvares i, og i hvilke sammenhenger de sees i.

I neste fasen tok vi utgangspunkt i kodingen vår og forsøkte å sammenfatte det meningsinnholdet som lå der. Da trakk vi ut det kodede materialet, og satt igjen med et redusert datamateriale, som igjen må ordnes. Vi så eksempelvis om noen kunne slås sammen eller ordnes under hverandre, og om det kunne utvikles mer abstrakte kategorier enn de opprinnelige kodene. Dette danner utgangspunkt for å kunne skrive en videre beskrivelse ut fra materialet. En kan også velge ut sitater som illustrerer meningene under forskjellige kodeord, noe vi i stor grad gjorde (jf. Johannessen et al, 2016). Det grunnleggende er imidlertid hele tiden å spørre oss om hva tekstene kan si om problemstillingen, eller en utvalgt del av den (jf. Malterud, 1996). Dette fant vi som en fornuftig rettesnor å følge underveis, og på dette tidspunkt hadde vi også en klarere ide angående eksakt problemstilling.

Mot slutten satt vi sammen dette materialet og siktet mot å skape nye beskrivelser som kan formidles videre. Det som er kodet kan her deles opp i innholdsbeskrivelser, med egne avsnitt for de ulike nyansene ved dem. I denne prosessen ble det også tydeligere om det var noe ved kodene som ikke hadde sterk nok forankring i materialet til at de kunne sammenfattes slik, og dermed måtte revurderes eller droppes. Ved de såkalte meningsbærende enhetene fant vi sitater som ble lagt ved for å gi et treffende bilde av temaet eller innholdet, samtidig som vi hadde i bakhodet at forankringen til materialet bør fremgå av teksten (jf. Malterud, 1996). I den større sammenheng vil dette gjerne rammes inn av de såkalte kategorier, eller overskrifter basert på for eksempel foreliggende teori eller de opprinnelige temaer (ibid.). Dette er fremgangsmåten vi i større grad følger i vår presentasjon av datamaterialet. Som det fremgår av analysen (kapittel 7), kan datamaterialet vårt grovt inndeles i to hovedkategorier. Den første innebærer hva informantene legger i en opplevelse som ”utenforskap”, med dets årsak og konsekvenser, der sistnevnte tar for seg det innhold og forutsetninger de knytter til ”motgiften” inkludering. Under begge disse hovedtemaer vokste det frem en rekke underkategorier, som man vil se av våre ulike overskrifter i analysen. Disse tar for seg det informantene trekker frem i lys av hovedkategoriene, nå satt inn i en teoretisk sammenheng.

Som en intern validering har vi siktet mot å være lojal mot det informantene mener, i det vi gir leserne innsikt i dette. Dette innebærer at vi hele tiden har sett det utvalgte materialet opp mot den sammenheng den er hentet fra, både gjennom en horisontal og vertikal gjennomgang av de originale intervjuutskriftene (jf. Malterud, 1996).

5.6 Kvalitet og gyldighet

Det skal godt gjøres å vite og forklare alt som kan påvirke kvaliteten av vår data. I tillegg finnes det visse diskusjoner rundt kvalitetskriterier innen kvalitativ forskning. Et godt utgangspunkt er imidlertid det å være bevisst på, og åpen rundt, sine valg. Dette innebærer for oss å vise hvordan vi har tenkt rundt kvalitetskriterier, samt stille seg åpen og diskuterende til dem. Utover dette er det blant annet opp til lesernes kritiske vurderingsevne å avgjøre troverdigheten av vårt arbeid.

Man har i forskningen tradisjonelt sett gjerne brukt begrepene reliabilitet og validitet som et uttrykk for kvalitet. Førstnevnte kan forstås som pålitelighet, og dreier seg rundt hvor presise og gode måleinstrumenter vi har benyttet, hvor pålitelig og presis data vi har mottatt, og om analysen er gjennomført uten feil og mangler. Validitet knyttes gjerne til gyldighet, og forklares ofte med spørsmålet ”om vi har målt det vi ønsker å måle” (Repstad, 2007: 134). Begge disse begrepene er imidlertid nærmere knyttet til kvantitativ forskning, og nevnes av enkelte som ”kontroversielle fenomener” innen kvalitativ forskning (Ryen, 2002: 176). Flere forskere innen denne fløyen har derfor erstattet disse med alternative, mer nyanserte begreper. Enkelte går noe dypere inn i enn en andre i denne inndeling og tilhørende betydninger, hvorav etablerte kvalitetsbegreper oversettes til stikkord som kredibilitet, overførbarhet, pålitelighet og bekreftelse (Ryen, 2002).

Troverdighet og bekreftbarhet er eksempelvis to alternativer vi kan forholde oss til, hvorav førstnevnte innebærer å overbevise den kritiske leseren om at forskningen er gjennomført på en tillitvekkende måte, sistnevnte for eksempel at vår forståelse eller resultatet av prosjektet, kan støttes av tolkninger basert på annen forskning (Thagaard, 2003). Samtidig er det også

viktig å påpeke at enkelte ikke vil forkaste de allerede etablerte begreper, da de vanskelig kan dekket av annet, men heller tilpasses (jf. Repstad, 2007).

Også begrepet generalisering, som vi helst forbinder med statistisk og kvantitativ tilnærming, kan i den kvalitative tilnærming oversettes til et mer passende fenomen. I denne sammenheng snakker vi gjerne heller om ”overførbarhet av kunnskap”. Dette dreier seg om hvorvidt det som utvikles innen et kvalitativt forskningsprosjekt, eksempelvis fortolkninger, forklaringer, beskrivelser og begreper, kan være fruktbare utover dette ene prosjektet. Altså ønsker man også her å trekke slutninger utover den umiddelbare informasjonen som samles inn, selv om dette skiller seg fra generalisering av statistisk type, hvor man gjør resultater fra et utvalg av enheter, gjeldende for helheten av enheter som utvalget er trukket fra (Johannessen et al, 2016). Innvendinger mot intervjuundersøkelser kan dreie seg rundt nettopp at det er for få informanter til at resultatene kan generaliseres. Her vil en rekke kvalitative forskere mene at kunnskapen vi oppnår av forskningsprosesser ikke nødvendigvis trenger å generaliseres, da det kan bære med seg en uheldig antakelse angående krav om universalitet (Kvale & Brinkmann, 2015). Innen de kvalitative tilnærminger finnes det imidlertid flere typer av generaliseringsbegrep, og man kan eksempelvis la forskeren og leserens logiske tankegang spille en sentral rolle (jf. *ibid*: 290–291).

Sett i lys av hovedessensen i de ovennevnte begrep, har vi underveis vært bevisst på hvilke grep man kan og bør ta i bruk for å heve kvaliteten ved forskningsprosjektet vårt. En forutsetning er at den innsamlede informasjon er nedskrevet korrekt og helhetlig. Som nevnt opplevde vi at dette i høyere grad ble sikret ved at vi var to som utførte prosjektet. Mens den ene intervjuet ved bruk av båndopptaker (og gjerne skrev ned viktige stikkord i tillegg), skrev den andre notater. Senere transkriberte vi intervjuene så ordrett som mulig. På denne måten hadde vi flere kilder å støtte oss til, og hverandres versjoner å sammenligne med. Vi hadde begge lik tilgang til alle lydklipp og lik mulighet til å understreke viktige poeng under transkripsjonsprosessen. På denne måten hadde begge også full kontroll over hva som faktisk ble sagt under intervjuene, i forhold til hva som ble transkribert videre. I denne sammenheng var vi naturligvis avhengige av at lydopptakene var av god kvalitet, noe vi sikret oss ved å på forhånd teste lydopptaker ved prøveintervju, samt ved å gjennomføre selve forskningsintervjuene i stille rom uten støy og lignende. Før intervjuene sjekket vi alltid at de

tekniske forutsetningene var på plass ved opptakeren, og etterpå at de var lagret på forsvarlig vis.

Kvale og Brinkmann (2015: 193) peker på at ”kvaliteten på det originale intervjuet er avgjørende for kvaliteten på den senere analyseringen, verifiseringen og rapporteringen av intervjuet.” Vi opplever at kvaliteten ved våre intervjuer ble hevet ved at vi mottok spontane, fylldige, og relevante svar fra våre informanter. Her sørget vi som intervjuere å være velinformerte, men samtidig åpne og interesserte. Vi var tydelige i våre spørsmål, og var bevisst på å unngå ledende spørsmål. Vi hadde en vennlig, men seriøs tone med informantene, og opplevde stemningen som avslappet. Graden av fleksibilitet i intervjuene gjorde også at vi satt igjen med det inntrykk at informantene fikk uttrykt det som følte mest beskrivende for dem, noe som er tillitsvekkende gyldighetsmessig sett. Likevel var vi bevisst på formålet av undersøkelsen, og hadde den overordnede kontroll under intervjuene. Dette innebærer å ta styringen der det kreves, og følge opp utsagn der det er nødvendig. Vi søkte etter å oppnå mest mulig intern gyldighet i undersøkelsen, ved å for eksempel avklare betydningen av det vi spurte om og ved å underveis i intervjuene være oppmerksom og gjenta noen av svarene. Også på slutten av intervjuene oppsummerte vi ofte det vi opplevde som deres viktigste poeng. Dette for å sikre at vi forsto det som ble sagt og at våre fortolkninger ble verifisert. Vi spurte også alltid avslutningsvis om informantene ønsket å spørre oss om noe, da vi ønsket at informantene skulle ha tillit til oss og oppleve at vi opptrådte respektfullt.

På bakgrunn av vårt forskningsopplegg og vårt utvalg på fem informanter, kan vi ikke generalisere. Vi kan imidlertid drøfte svarene vi har fått opp mot lignende forskning og teori. Ettersom informantene har fått mange av de samme spørsmålene vil også svarene deres kunne sammenlignes og drøftes. Samtidig er også den enkeltes uttalelser viktige, spesielt med tanke på at de i denne studien har ulike roller i forebyggingsarbeidet. I denne forbindelse har vi også tenkt at informantenes sitater ikke må tas ut av sin sammenheng, slik at vi ikke hemmer forståelsen av det som er sagt. Under analyseprosessen og den endelige utformingen av analysekapittelet, gikk vi ofte tilbake for å se det bearbejdede materialet opp mot det opprinnelige. I tillegg hadde vi som nevnt en rekke dokumenter å støtte oss på hvis det var visse forhold som trengte å kryssjekkes.

Informantene ble intervjuet alene (med unntak av Yusuf) og som nevnt, grundig informert om deres etiske rettigheter og at det ikke ville publiseres noen direkte personidentifiserende detaljer om dem. Selv om informantene imidlertid stilte seg tilsynelatende ganske avslappet til dette, kan det tenkes at en slik forsikring fra vår side kan ha gjort at vi fikk uttalelser om svakheter, eller personlige betraktninger og lignende, som for eksempel en journalist eller overordnet ikke ville fått.

Angående personlige betraktninger bør det for øvrig påpekes at informantene ble intervjuet som ansatte og lignende, og altså ikke som privatpersoner. Her kan man reflektere over en rekke ting. Vi kan eksempelvis ikke vite om vi dermed fikk mer ”korrekte” svar, med tanke på eventuell ønsket fremstilling av prosjekter og vedkommendes arbeidsplass. For det andre opplevde vi også at det var en del personlige meninger som kom frem. Enkelte perspektiver ble i noen grad eksemplifisert eller belyst ved hjelp av slike ytringer. Noen kan her muligens også ha et idealistisk bilde av hvordan ting bør være, som kan se annerledes ut enn hvordan det faktisk er. Til syvende og sist opplevde vi nok her at informantenes rolle eller arbeidserfaring i større grad influerte og harmonerte med de personlige meninger som kom frem, og at det ikke oppsto en konflikt mellom dem.

For oss ble det viktig å være bevisst på de ulike stadiene av forståelse vi var igjennom underveis i prosjektet. På forhånd hadde vi en førforståelse, som stort sett var influert av dagens nyhetsbilde og media generelt. I forkant av intervjuene fant vi det deretter nødvendig å gå dypere inn på tema, og situasjonen og historikken til Kristiansand kommune og selve forebyggingsprosjektene. Dette av hensyn til informantene og datainnsamlingens effektivitet. Viktigst av alt gjaldt det deretter under intervjuene å vise vår interesse og åpenhet for nettopp den direkte informasjonen som var viktig fra selve informantenes synsvinkel. Informasjonen vi mottar her kan igjen også omformes til subjektive vurderinger. Dette fant vi viktig å reflektere over underveis; dette med å skille mellom de ulike prosessene og være bevisste på hvilke påvirkninger de kan innebære.

Kapittel 6 – Kontekst

Siden angrepet på amerikansk jord 11. september 2001 har det vært flere terrorhandlinger i USA, men også her i Europa. I 2004 og 2005, ble vi vitner til eksplosjoner i Madrid og London, som krevde mange menneskeliv. Nylig ble også Paris, Belgia og Nice offer for dødelige terrorhandlinger. Disse ble gjennomført, og tatt ansvar for, av IS – Den islamske stat. Denne jihadistgruppen blomstret opp rundt den samme tiden vi opplevde den arabiske våren, som senere bidro til en svært blodig og vedvarende borgerkrig i Syria. Den ekstreme gruppen har fått massiv oppmerksomhet i internasjonal media, og det ikke uten grunn. De publiserer jevnlig propagandavideoer, og i noen tilfeller videoer der mennesker blir henrettet ved halshugging.

Etter borgerkrigen brøt ut i Syria har mange mennesker lagt på flukt fra det krigsherjede landet. Ikke bare er det stor fare for å bli drept i kamp, men på grunn av den eksepsjonelle situasjonen sliter nødhjelp med å komme frem, og landet er knapp på absolutte nødvendigheter som mat, vann og medisiner. Gjennom 2014, 2015 og også nå i 2016 har mange hundre tusen mennesker lagt på flukt over Middelhavet for å nå nordlige deler av Europa. Flyktningstrømmen er ulikt noe vi har sett før, og vi ser økende tendenser til frykt blant deler av befolkningen – frykt for at vi skal ta inn ekstreme muslimer blant flyktningene, en trussel for det trygge livet vi lever i Norge. Det kan tenkes at mange opplever at redselen blir bekreftet da PSTs sikkerhetsanalyser over de siste årene gjentar at en av de største terrortrusselene Norge står overfor er ekstreme muslimer (PST, 2015).

Ifølge den statistiske databasen Statista kan man imidlertid lese at Europa i langt større grad var utsatt for dødelige terrorangrep på 70-, 80-, og 90-tallet enn det vi er i dag. I de tidligere tiår var det ikke islamistiske grupperinger vi bekymret oss for. Under den irsk-engelske konflikten på 70-tallet gjennomførte den nord-irske militante gruppen IRA dødelige terrorangrep, og på europeisk jord er det de som har tatt flest menneskeliv, ikke muslimske ekstremister (Suvatne, 2016). IRA var likefullt ekstreme som IS er i dag. Norge har også opplevd terrorhandlinger i nyere tid, av en etnisk norsk mann, født og oppvokst på Østlandet. Anders Behring Breivik var høyreekstrem og motstander av et multikulturelt Norge, og drepte 77 mennesker den 22. juli 2011, for å nå frem med sine ekstreme ideer.

Statistisk sett har altså Vest-Europa aldri vært så fredelig som nå, men på grunn av svært dødelige terrorhandlinger på europeisk jord de siste årene, som også har fått en omfattende dekning i media, frykter mange ekstrem islam. Økt frykt for denne typen ekstremisme, danner gjerne en grobunn for en polariserende motstand. Denne polariseringseffekten er også av bekymring for PST. I trusselvurderingen for 2015 ble det høyreekstreme miljøet ikke ansett som noen umiddelbar fare for nasjonens sikkerhet, men vurderingen endret seg i 2016. Nå er også dette miljøet ansett som en økende trussel, da man ser tendenser til økt mobilisering på tvers av landet (PST, 2016).

6.1 Nasjonal handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme

I 2014 publiserte Justis- og beredskapsdepartementet en nasjonal handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Med denne rapporten ønsket regjeringen å presentere tiltak som kunne fungere som konkrete verktøy til de som arbeider med forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i praksis. Det presiseres i rapporten at tiltakene skal fungere som et tilskudd til det større generelle arbeidet for inkludering og integrering. I tillegg til denne overordnede handlingsplanen sendte statsminister Erna Solberg ut brev fra statsministerens kontor (SMK) til 23 kommuner i Norge i oktober samme år (Ørstavik, 2014). Disse kommunene var spesielt utpekte etter samarbeid med flere aktører, blant annet PST, og noen av de hadde selv bedt om hjelp.

6.1.1 SLT

Den nasjonale handlingsplanen presenterte 30 tiltak som må tre i kraft for å på best mulig måte gjennomføre forebyggingsarbeid, – en rekke tiltak innenfor hvert sitt felt (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Gjentatte ganger nevnes viktigheten av samarbeid på tvers. Her vektlegges både kommune, ressursentre, politi og frivillighet. Av de 30 tiltakene som blir listet opp, er 21 av de rettet mot kommunene. Også tidligere forebyggingsarbeid

gjennomført i flere kommuner løftes frem, og da spesielt kommunene med en såkalt SLT-modell implementert. SLT står for samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak. På Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging sine nettsider står det forklart at SLT-modellen skal sørge for et hjelpeapparat som fungerer på tvers av etater og faggrupper (Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging, 2016). I dette samarbeidet ønsker man at både politi, kommunale enheter, næringsliv og frivillige organisasjoner deltar. Forklaringen er at ved å møtes jevnlig og samarbeide rundt en eller flere felles problemstillinger kan man få stort utbytte av hverandres kunnskap og erfaring, og faresignaler er lettere å plukke opp. Ved et slikt samarbeid er det da større sannsynlighet for at den eller de aktuelle personene får den oppmerksomheten og hjelpen de trenger, og man unngår dobbeltarbeid der flere separate enheter tar tak i samme problem. SLT-modellen har vært en sentral del av forebyggingsarbeidet i Kristiansand kommune, som også opprettet stillingen kriminalitetsforebyggende koordinator allerede i 1995. Som vi fikk vite gjennom intervjuer var SLT-modellen og det tilhørende samarbeidet mellom kommunen, politiet og frivillige aktører avgjørende for suksessen de har erfart.

6.2 Kristiansand kommunes handlingsplan

I etterkant av publikasjonen av den nasjonale handlingsplanen har Kristiansand kommune utarbeidet en veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme; *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme - fra bekymring til handling* (Kristiansand kommune, 2015a) og et prosjekt som kalles *Det er mennesker det handler om*, som er en del av en større strategi for likestilling, inkludering og mangfold (Kristiansand kommune, 2015b). I tillegg har det blitt utarbeidet en kriminalitetsforebyggende plan, *Sammen om en tryggere hverdag*, der forebyggingsarbeidet inngår som et av seks hovedområder (Kristiansand kommune, 2016). Den kriminalitetsforebyggende planen er utarbeidet i samråd mellom flere instanser – SLT-koordinator, politi, med flere. Tiltakene som anses som nødvendige er listet opp og forklart, blant annet i forhold til hvilket felt de burde gjennomføres i, og hvilke instanser som anses som ansvarlige. Tiltakene legger også vekt på at det ikke er én enhet som skal stå til ansvar, men det er en koordinering av flere ressurser. Den generelle tonen i planen er at samarbeidet mellom flere instanser skal sikre et vellykket

forebyggingsarbeid, og den frivillige sektoren blir her nevnt som en viktig aktør. Her blir også SLT-modellen vektlagt som en nøkkelfaktor for suksess.

Utdeling av Kristiansand kommunes veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme blir nevnt som et tiltak i den kriminalitetsforebyggende planen. Ved å gjøre veilederen kjent hos offentlig, private og frivillige aktører, bidrar den til en tidlig innsats i forebyggingsarbeidet. Veilederen er enkelt forklart et form for informasjonsskriv som beskriver situasjonen i Kristiansand, faresignaler, hvordan man skal forholde seg til dem, og ikke minst hvem skal man melde i fra til ved eventuell bekymring.

En annen publikasjon fra Kristiansand kommune som kom omtrent samtidig som veilederen er *Det er mennesker det handler om! Strategi for likestilling, inkludering og mangfold* (Kristiansand kommune, 2015b). Denne rapporten vektlegger likestilling i et flerkulturelt samfunn, men henger sammen med forebyggingsarbeidet. Her fremkommer det at kommunen legger til grunn for at alle skal ha like muligheter for samfunnsdeltakelse, uavhengig av kjønn, alder, religion, etnisk bakgrunn og så videre. Også her er det vektlagt et samarbeid med den frivillige sektoren, der kommunens ressurser ikke strekker til. Målet med samarbeidet er at alle innbyggere i Kristiansand skal være inkluderte. Dette skal være motvekten til ”utenforskap”, som informantene belyser i kapittel 7. Det er prosjektet med samme navn som har fått støtte fra IMDi både for 2015 og 2016.

Disse rapportene og publikasjonene er en del av det samarbeidet og tilhørende tiltak som har blitt, og forsøker å bli, gjennomført i Kristiansand kommune.

6.3 Lokale tiltak og prosjekter

I 2015 fikk Kristiansand kommune innvilget midler fra IMDi. Disse midlene skulle da brukes til en rekke prosjekter, hvor alle hadde samme mål for øyet – forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. De fleste tiltakene var underlagt et større prosjekt kalt ”Særlige tiltak mot ungdom”, og to tiltak var tilknyttet prosjektet ”Det er mennesker det handler om”. De tre tiltakene tilknyttet ungdom var skuespill, filmvisning, og en konferanse.

Skuespillet var i samarbeid med FN-sambandet, og var et tilbud for 10.klassinger. Elevene skulle gjennom skuespillet representere landene i Sikkerhetsrådet. På kommunens egne nettsider forklarer de at de håpte skuespillet skulle bidra til mer kunnskap om ”det ekstreme” og gjøre det mindre ekstremt, og i tillegg gi en bedre forståelse av ”de andre” (Larsen, 2015, 14.10.).

Den 30. april 2015, var ungdommene – og andre interesserte – invitert til en konferanse på Kilden i Kristiansand. Denne konferansen var et samarbeid mellom Kristiansand kommune, og to frivillige aktører. Konferansen ble kalt ”Sammen mot ekstremisme”. Gjennom dagen ble det holdt tre foredrag, en minikonsert og gratis lunsj for alle deltakere. Gjennom en sluttrapport fra kommunen kunne vi lese at kommunen anså konferansen som vellykket med svært mange oppmøtte.¹¹

Det siste prosjektet som ble gjennomført under ”Særlige tiltak mot ungdom” var en filmvisning i samarbeid mellom Kristiansand kommune, og to frivillige aktører. Denne filmen viser hvordan muslimer under andre verdenskrig sørget for at ingen jøder ble sendt til konsentrasjonsleir fra Albania. Målet med filmvisningen var å bidra til å utvide befolkningens syn på muslimer, og kunne bidra med en positiv motvekt til det generelle synet på muslimer i dag. Det ble også en begynnelse på et samarbeid med en frivillig aktør som kommunen ønsket å fortsette.

”Det er mennesker det handler om” fikk midler til å gjennomføre to planlagte tiltak. Det ene var et kurs i flerkulturell forståelse, og det andre ”Roundtable-møter” for å motarbeide radikaliserings. Kurset i flerkulturell forståelse ble gjennomført i samarbeid mellom kommunen, IMDi, og tre frivillige aktører. Foredragsholderne fortalte blant annet om hvordan man møter mennesker som har opplevd krig, og hvordan man inkluderer disse på best mulig måte. Det var også flere innslag fra mennesker som hadde erfaring med inkludering via frivilligheten, og som kunne fortelle om hvordan de hadde fått stor nytte og glede av dette, i

---

¹¹ ”Morten”, Kristiansand kommune, personlig e-post mottatt 2016, 19.09.

form av opplæring i norsk eller bare ved å knytte nye bekjentskap og føle seg inkludert. Ifølge sluttrapporten til kommunen ble kurset svært godt mottatt av publikum.

Roundtable-møtene, eller rundbordsmøtene, var et samarbeid hovedsakelig mellom kommunen og en frivillig organisasjon, men det var flere organisasjoner involvert i gjennomføringen av disse. Målet var å samle flere rundt bordet og sammen finne aktuelle områder for samarbeid for å integrere innvandrere gjennom frivilligheten, som igjen bidrar til å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det ble holdt tre mindre rundbordsmøter der det bare var invitert innvandrerforeninger og religiøse organisasjoner. Disse møtene ble også brukt som en slags forberedelse på de større møtene som ble holdt. Deretter ble det gjennomført tre større møter, med flere typer organisasjoner invitert. Til det første større møtet ble den norske frivilligheten invitert. Det andre møtet var åpent for alle som var interessert. Det var blant annet et sterkt innslag fra en somalisk far som har to døtre i Syria som har meldt seg inn i IS. Til det siste møtet inviterte de alle idrettsforeningene i Kristiansand. Den frivillige organisasjonen kommunen samarbeidet med fungerte som en fasilitator gjennom alle møtene og stilte åpne og nøytrale spørsmål som gjorde det mulig å diskutere temaer som ellers blir ansett som tabu. Kommunen anså disse møtene som vellykkede, og rundbordsmøtene dannet en arena der kommunen og innvandremiljøene kunne føle seg trygge til å ta opp viktige og akutte problemer, og sammen finne en løsning.

I 2016 fikk Kristiansand kommune på ny innvilget midler til forebyggingsarbeidet av IMDi. På grunn av gode resultater fra prosjektene gjennomført i 2015, ble to av disse gjenopptatt for 2016 – rundbordsmøtene og skuespillet i samarbeid med FN-sambandet. Det nye prosjektet for 2016 var rundbordsmøter og seminarer for mødre i Kristiansand. I dette prosjektet jobbet Kristiansand kommune sammen med en kulturell/religiøs organisasjon, som de tidligere samarbeidet med om filmvisningen i 2015. Ønsket i dette prosjektet var å samle ulike religiøse foreninger og flere kvinneforeninger i Kristiansand til å delta på rundbordsmøter og seminarer, da de mener at det ofte er mødre eller andre morsfigurer som kjenner sine barn best, og er de første som kan se faretegn. På møtene kan de sammen diskutere tiltak for å inkludere utelatt ungdom i foreninger, og hvilke tegn man burde se etter med tanke på

radikalisering. Møtene skal først foregå over en tre måneders periode, og hvis det blir et vellykket samarbeid er det åpent for å fortsette.¹²

I denne oppgaven var det imidlertid to andre tiltak som vi valgte å fokusere på under våre intervjuer: et idrettstiltak for flyktninger, og tiltak med fokus på somalisk ungdom. I 2016 ble disse to tiltakene inkludert i kommunens søknad til IMDi. Idrettstiltaket for flyktninger skulle være et samarbeid mellom Kristiansand kommune, en ”idrettsklubb” i Kristiansand og en nyopprettet fadderordning. Målgrupper var tiltenkt unge flyktninger i alder 15–25 år fra en lokal skole. Tanken var at det kunne rekrutteres opp til 40 ungdommer til prosjektet. Gjennom deltakelse i en idrett var håpet at ungdommene skulle få en følelse av tilhørighet og knytte sosiale bånd med andre mennesker, og ved å koordinere dette prosjektet med fadderordningen kan ungdommene få oppfølging fra faddere. I tillegg var planen å inkludere en organisasjon som kunne tilby en mentorordning, der mentorene selv var ressurssterke individer med innvandringsbakgrunn. Mentorene skulle jobbe ut ifra to skreddersydde ”kunnskapsmoduler”, der modul én skulle rette seg mot idrettsforening(e) som skal motta, aktivisere og integrere flyktninger, og modul to skulle rette seg mot flyktingene og fokusere på nyorientering og proaktivitet.¹³

Tiltaket for somalisk ungdom rettet seg mot en tiltenkt målgruppe på inntil 100 ungdommer eller yngre voksne, og skulle gjennomføres i samarbeid med en somalisk organisasjon. I søknaden kommer det frem at aktørene ønsket å gjennomføre et todelt arrangement, der den ene delen inneholdt aktiviteter for ungdommene, mens den andre vil innebære samtaler og foredrag med ulike ressurspersoner på problemstillingene knyttet til radikalisering og voldelig ekstremisme. Av søknaden kommer det frem at erfaring tilsier at det er viktig med fokus på somalisk ungdom, da de ved flere anledninger har oppgitt at de føler seg utenfor samfunnet. Derav mener samarbeidspartnerne at dette er en viktig målgruppe.¹⁴

---

¹² Søknad, innvandrersorganisasjon, 2016.

¹³ Søknad om tilskudd, Kristiansand kommune, 2016; Forslag til pilotprosjekt, Kristiansand ”idrettsklubb”, 2016.

¹⁴ Søknad om tilskudd, Kristiansand kommune, 2016.

6.3.1 Økonomiske tilskudd

I etterkant av den nasjonale handlingsplan og brevet fra Statsministerens Kontor, ble det etterlyst midler for å gjennomføre tiltakene mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Regjeringen opprettet derfor en pott fordelt på to forskjellige tilskuddsordninger (Regjeringen, 2016, 29.03.) Midlene er utlyst gjennom Justisdepartementet, men IMDi forvalter den ene tilskuddsordningen. Kristiansand kommune har derfor hovedsakelig søkt til IMDi for å få midler til å gjennomføre sine lokale tiltak, men har også fått noe støtte fra den større pengepotten fra Justisdepartementet.

I 2015 var den totale potten fra IMDi på 7,5 millioner kroner. Ifølge Kristiansand kommunes egne nettsider ble deres søknad om støtte innvilget 24. september i 2015, hvorav beløpet ble kr 540 000 (Larsen, 2015, 24.09.). Alle pengene ble øremerket forebygging mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, men potten ble splittet mellom to større prosjekter. Kr 395 000 gikk til ”Særlige tiltak mot ungdommer”, mens resterende pengesum ble tildelt ”Det er mennesker det handler om”. Begge disse prosjektene var i samarbeid med frivilligheten og innebar en rekke underprosjekter.

I 2016 var den totale potten fra IMDi på drøye 3 millioner kroner, en halvering fra året før. Også dette året mottok Kristiansand kommune støtte, men en betydelig mindre sum: 280 000 kroner. Disse pengene ble delt mellom prosjektet fra forrige år – ”Det er mennesker det handler om”, og et prosjekt kalt ”Rundbordsmøter og seminar for mødre”. Også her ble pengene splittet mellom flere underprosjekter eller tiltak (IMDi, 2016, 11.02.).

Nedgangen i støtte for tiltakene i Kristiansand kommune gjenspeiles i utfordringer vi møtte gjennom arbeidsprosessen med denne oppgaven. Etter noen måneder inn i prosessen kom det frem at Kristiansand kommune ikke fikk innvilget økonomiske midler til akkurat de to tiltakene vi som belyser i oppgaven vår: Et idrettstiltak for flyktninger, og tiltak for somalisk ungdom. Vår nøkkelinformant informerte selv om dette, via telefonsamtale og e-post-korrespondanse. Dette hadde imidlertid ingen avgjørende effekt for arbeidet vi hadde gjort, og det videre arbeid med oppgaven, da vi heller var opptatt av hvorfor disse tiltakene er ønsket,

og ikke tiltakene i seg selv. Gjennom kontakt med vår nøkkelinformant fikk vi dessuten vite at kommunen, gjennom forhandlinger med IMDi, fikk lov til å relokalisere noe av midlene de mottok, til å jobbe med somalisk ungdom. Idrettstiltaket for flyktninger har per i dag ikke mottatt midler, men ifølge vår nøkkelinformant beholdes planene for tiltaket med et ønske om å starte opp ved eventuelle andre økonomiske ressurser.

6.4 Strong Cities

Den 29. september i 2015 var representanter fra Kristiansand kommune i New York for å delta i stiftelsen av et globalt nettverk mot ekstremisme, kalt Strong Cities Network. 29 land ble invitert til å være en del av dette, hvorav både Oslo og Kristiansand var med som representanter fra Norge. Kristiansand kommune har lang erfaring med vellykket forebyggingsarbeid, og var derfor et svært aktuelt medlem. Kristiansand kommune har også over en lang periode hatt en effektiv dialog og samarbeidsrelasjon med muslimske ledere i nærområdet, og politiet. Strong Cities Network drives av et institutt i London som fungerer som en ”tenke- og gjøretank”. Formålet med instituttet er å hjelpe regjeringer og ledere i næringsliv og samfunn med å løse større problemer de står overfor, blant annet radikalisering og voldelig ekstremisme (Karterud, 2015, 02.10.). Gjennom et medlemskap i denne organisasjonen kan kommunen bidra med sine erfaringer og kunnskap, samtidig som de kan motta nyttig kunnskap fra andre medlemmer, og sammen utvikle nye ideer og metoder.

Kapittel 7 – Empiri og analyse

I dette kapittelet skal vi presentere empiri i form av datamateriale som vi har samlet inn gjennom kvalitative intervjuer med fem forskjellige aktører, herav to kommunale aktører (Morten og Julian) og tre aktører fra den frivillige arenaen i Kristiansand (Oda, Yusuf og Rune). Empirien blir presentert gjennom en analyse og drøfting av data, der vi benytter oss av den utvalgte teori som ble presentert tidligere i oppgaven. Analysen blir gjort på bakgrunnen av vår valgte problemstilling og avgrensning:

Hvilke faktorer vektlegges i en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand kommune?

– Med blikk på kommunen og frivillige organisasjoners syn på forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer

Gjennom intervjuene ble det lagt særlig vekt på informantenes oppfattede viktighet av begreper som utenforskap, inkludering, relasjoner og nettverk i forebyggingsarbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det ble også stilt spørsmål om det organisatoriske rundt samarbeidet mellom kommunen og de frivillige organisasjonene, men dette ble hovedsakelig benyttet som bakgrunnsinformasjon for å forstå hvordan de samarbeider og koordinerer arbeidet. Empirien blir presentert gjennom gjengivelse (referat) og sitater fra deltakerne, og drøftes i lys av den utvalgte teorien innenfor hvert tema. Vi vil tidvis også supplere med annen teori som vi anser som relevant.

7.1 Analysens oppbygging

Analysen er inndelt i to hovedtemaer som ble tydelige gjennom våre intervjuer og i selve analyseprosessen. De to temaene som skilte seg ut som spesielt viktige var ”utenforskap” og inkludering. Den første delen vil derfor omhandle beskrivelser av opplevelsen utenforskap, hvorav empirien hovedsakelig blir drøftet og analysert i lys av avvikssosiologi. Herunder blir marginalisering og stemplingsproblematikk i form av stereotypisering og stigmatisering

drøftet. Deretter retter vi søkelyset på negative konsekvenser i form av eksklusjon og isolasjon. Den andre hoveddelen vil omhandle informantenes tanker angående inkludering- og/eller integreringsaspektet det blant annet vises til i de aktuelle prosjektbeskrivelser. Informantene vektlegger her en rekke sosiale relasjoner eller faktorer som sees i sammenheng med disse prosesser, og påpeker de forutsetninger som må være til stede for at de lykkes – altså hva som legges til grunn for en vellykket forebygging. Denne delen vil hovedsakelig belyses ved de ulike teoretiske tilnærminger innen sosial kapital.

På tross av valget om å dele analysen inn i to overordnede temaer, vil vi presisere at opplevelse av utenforskap også kan sees i lys av den sosiale kapitalens meningsinnhold. Det vil altså si at tanker om sosial kapital gjerne overlapper vår første analysedel– og omvendt. Eksempelvis kan man si at det å inneha et lavt nivå av sosial kapital, om det er sosiale relasjoner eller informasjon, kan bidra til en opplevelse av utenforskap. Årsaken til denne todelte presentasjonen er grunnet informantenes tanker om at opplevelser av utenforskap anses som å være årsaken til – eller skaper grobunnen for – at radikalisering og voldelig ekstremisme forekommer. Vi ønsker derfor å analysere årsaksfaktoren først, før vi beveger oss videre inn på det mer løsningsorienterte inkluderings-aspektet og det innhold som belyses i den sammenheng.

”Utenforskap”

Veldig mye radikalisering, som dere sikkert har skjønnt, det handler mye om å forebygge utenforskap.– Oda

7.2 Marginalisering, stempling og stereotypisering

Av forebyggingsarbeidets planer og offisielle uttalelser synes bekjempelse av utenforskap å være et gjennomgående tema, da opplevelsen av denne sosiale prosessen anses som en potensiell grobunn for radikalisme og voldelig ekstremisme. Det var også en fellesnevner i våre intervju. Sitatet ovenfor er hvordan Oda innleder sin sammenfatning av det nevnte tiltaket rettet mot flyktninger. Innholdet i begrepet åpenbarer seg også gjennom Mortens uttalelse om kommunens ønsker for det ”flerkulturelle”:

”At folk føler seg inkludert, og som en del av samfunnet. Ikke at de lever i Kristiansand, men ikke i samfunnet. For det er jo det som skjer litt nå...”

Julian har i kraft av sin kriminalforebyggende rolle ofte pekt på denne opplevelsen av utenforskap og søken etter tilhørighet, som årsaker til at individer velger ekstreme miljøer. Han utdyper for oss hva han legger i ordet utenforskap:

”Det er den marginaliseringsprosessen da, som fører til et utenforskap, som er veldig kompleks og sammensatt. Det handler om veldig mange personlige mekanismer egentlig. Og strukturelle mekanismer. Måten vi omtaler og snakker om hverandre på og måten de offentlige diskursene går på. Måten Sylvi Listhaug snakker om etniske minoriteter på...påvirker hvordan vi snakker om hverandre på. Og opplevelsen av å være ‘vi’, og ikke ‘vi og dem’, er *helt* avgjørende.”

I dette sitatet forklarer Julian hvordan opplevd marginalisering av individer fører til en følelse av det de kaller utenforskap, noe informantene anser som en mulig grobunn for en radikaliseringsprosess. Som Oda eksemplifiserer med:

”ikke sant, så sitter en kanskje alene på et rom og har det veldig kjipt og har ingen venner, ingen nettverk, også utvikles det negative...tanker, holdninger ikke sant.”

Begrepet marginalitet ble opprinnelig lansert i sosiologien for å beskrive mennesker i en permanent identitetskonflikt mellom to kulturer, et fremmedgjort menneske (Park, 1928: 893). I dag brukes det ofte for å ”beskrive hvordan ulike grupper med svekket integrasjon befinner seg i randsonen av samfunnet” (Repstad, 1998: 36). Begrepet kan forstås som et kontinuum fra full integrasjon til total eksklusjon eller segregasjon, og mens noen bare er marginalisert på et område, er andre det på flere (ibid: 166).

Julians oppfatning om marginalisering og faren den fremmer, kan forstås i lys av Goffmans (1963/1986) teori om stigma. Hans teori diskuterte riktig nok ikke faren for verken radikaliserings eller ekstremisme, men han diskuterer likevel hvordan stigma føler til at grupper og individer blir marginaliserte. I Goffmans teori forklarer han hvordan vi, bevisst eller ubevisst, kategoriserer mennesker og tillegger dem kjennetegn og egenskaper som vi mener de bør ha for å være et akseptert medlem av det ”normale” samfunnet. Dette kan for eksempel være at du har en jobb og betaler skatt, at du gjennomfører et visst nivå av utdanning, eller mer personlige ting som familielivet. Hva som anses som normalt avhenger av hvilket samfunn man er i. Når mennesker ikke treffer våre forventninger, og har en form for handicap, utløser det en negativ reaksjon der disse menneskene blir stigmatiserte. Mennesker som lever med stigma er omtrent aldri alene, det er alltid flere som lever med samme stigma, men fordi de alltid lever i et mindretall i forhold til de Goffman anser som normale, vil de bli et marginalisert individ eller en del av en marginalisert gruppe (Goffman, 1963/1986). I følge våre informanter kan det ses en klar sammenheng mellom marginalisering og radikaliserings, men også hvordan marginalisering ikke trenger å være en vedvarende tilstand. Tvert imot kan man få muligheten til å realisere sine livsprosjekt, så lenge forutsetningene er til stede (jf. Solheim, 2009).

Dette er også et tema som gjenkjennes i Howard Beckers stempingsteori (1963). Ifølge Becker er stemping en prosess som skjer når medlemmer av samfunnet avviker fra normalen, noe som setter i gang en reaksjon fra andre medlemmer. Denne reaksjonen og ”konsekvensene” avgjør om vedkommende blir stemplet som avviker eller ikke. I likhet med Goffmans teori om stigmatisering fører stempelet som avviker til at dette mennesket blir en

del av en marginalisert gruppe. Ved marginalisering vil altså denne ”vi og dem” følelsen forsterkes, og man opplever en segregering av samfunnet. De marginaliserte på den ene siden og de ”normale” på den andre. Bernburg et al (2006) diskuterer problematikken rundt stigma og stempeling. I tilfeller der individer blir marginaliserte, vil de ofte oppsøke andre mennesker som deler byrden. Disse menneskene danner en gruppe der de søker sosial ly blant hverandre. Ved å delta i denne gruppen og bli en del av den sosiale koden innad, risikerer man at man blir en del av en ond sirkel der man ved å delta forsterker sitt stempel, og til slutt bekrefter rollen som avviker.

Innledningsvis så vi hvordan Julian mente denne følelsen av å være ”vi”, og ikke ”vi og dem”, var helt avgjørende. På lignende måte som i Beckers stempelingsteori tar Krekula (2009) også for seg hvordan vi mennesker fremsetter koder som skaper slike kategorier. Vi mennesker representerer et mangfold av ulike sosiale posisjoner, eksempelvis er vi studenter, yrkesaktive, pensjonister, kvinner og menn. Vi er av ulike aldre og vi er av ulik nasjonalitet og etnisitet. Dette mangfoldet innebærer at det alltid er mulig å fremsette en rekke kategoriseringer og identifikasjoner. Grensene når det kommer til hva som bør inkluderes og ekskluderes i en kategori, innebærer å ignorere mangfoldet i den. Om man identifiserer seg med en gruppe eller ikke, avhenger av både hvordan man betrakter seg selv, samt hvordan man kategoriserer den aktuelle gruppen. Forestillinger man har om kategorien er altså sentrale i prosessen. Krekula har i sitt arbeid jobbet med såkalt alderskoding, men beskriver hvordan man på lignende måte kan ha såkalte differensieringslogikker som klassekoding, etnisitet eller nasjonalitetskoding. Avhengig av de kategorier som individer fremsetter og hvilke posisjoner som fremheves, kan likhet og ulikhet med omgivelsene vektlegges. Hvis det er likhet som fremmes, er resultatet at man betrakter dem man omgir seg med som et ”vi”. Fokus på ulikhet vil derimot resultere at de fremstår som et ”de”. Denne prosessen gjør imidlertid at mulighetene til å veksle mellom både likheter og ulikheter forsvinner og perspektivet i samhandlingen låses til ett perspektiv. I stedet for å variere mellom å se likheter og ulikheter mellom deltakers posisjoner blir de altså enten like eller ulike. Disse kodingene, eller innholdet man legger til de ulike kategoriene, er altså sentrale i prosessene der individenes relasjon til omgivelsene defineres (ibid: 115–116.) Engen og Kulbrandstad (2004) peker på sin side hvordan en etnisk identitet kan defineres utenfra, av majoriteten. Dette kan skyldes

uvitenhet og trenger ikke nødvendigvis å være alvorlig. I verste fall kan imidlertid slike defineringer føre til stereotypisering og diskriminering (ibid.).

De ovennevnte sosiale prosesser er også uønskede i utførelsen av selve forebyggingsarbeidet i Kristiansand. Dette bærer nemlig selv med seg et krav om å ikke virke stigmatiserende. Følgende er hentet fra kommunens veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme:

Det er viktig at det forebyggende arbeidet gjøres på en måte som ikke bidrar til stigmatisering og generalisering på bakgrunn av kjønn, etnisitet, religion eller sosio-økonomisk status. Radikaliserings er en uforutsigbar og dynamisk prosess hvor mange faktorer spiller sammen (Kristiansand kommune, 2015a: 4).

Dette kan være noe av forklaringen på at enkelte av informantene uttrykker seg slik om forebyggingens tittel:

”Men du må aldri kalle det å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme tenker jeg, det er litt viktig ikke sant, i det forebyggende arbeidet. Men at sånn som typisk sett idrettsprosjektet er et veldig godt eksempel på det, hvor det har kjempestor verdi ikke sant, og der folk får en arena der de opplever mestring, og de kan gjøre ting sammen med... norske folk holdt jeg på å si da, ikke sant, og andre på tvers av kulturer og religion. Så får det en positiv effekt, men selv om det overordnede målet kan være... Fordi prosjektet får merkelappen forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme, så er det aldri det det kalles i tiltaket.” – Oda.

Også Julian var opptatt av og bekymret over at den økte oppmerksomheten rundt radikaliserings og voldelig ekstremisme kunne gi et skjevt bilde av det som er ”vanlig forebygging” eller ”skjevt fokus på hva som er viktig”:

”Det kan ikke være sånn at vi samhandler med moskeer, for eksempel, kun for å forebygge radikaliserings. Vi må samhandle med moskeer fordi det er viktig *i seg selv*, for samfunnsdeltakelse, og for samfunnet, for å berike samfunnet.”

7.3 Eksempler fra det somaliske miljøet

Denne faren ved stempling, stigmatisering og stereotyper ble eksemplifisert i vårt intervju med en representant fra det frivillige somaliske miljøet i Kristiansand. Han stilte opp sammen med den kommunale representanten Morten, og de to ga et større innblikk i utfordringer knyttet til dette miljøet, og ikke minst hvilke utfordringer det står overfor selv. Under intervjuet fikk vi vite at mange unge somaliske føler seg ”utenfor” samfunnet her i Kristiansand. Sportslige aktiviteter ble blant annet brukt som eksempler, hvor ”det i det siste er kommet mange innspill på at de vil inn” (Morten). Tiltaket som er planlagt med tanke på somaliske ungdommer dreier seg om et todelt arrangement med aktiviteter og samtaler/foredrag. I prosjektbeskrivelsen kommer det frem at: ”Erfaringen er at det er viktig med fokus på disse ungdommene, som oppgir at de føler seg utenfor.”¹⁵ På bakgrunn av slike opplevelser har derfor informanten Yusuf over lengre tid jobbet tett med ansatte i kommunen, blant annet for å tilrettelegge for at somaliske ungdommer og miljøer kan bli en del av frivilligheten.

I vårt intervju med denne representanten spurte vi nærmere om den nevnte beskrivelsen av den somaliske ungdommen, og om de sitter med en opplevelse av å være distansert det norske samfunnet. Yusuf uttrykker seg slik:

”Ja, vi somaliere, vi må forstå hvem vi er egentlig. Vi er en sammensatt gruppe, vi har første-, andre-, og tredjegerasjon her, ikke sant...det er flere forhold som spiller inn. For eksempel barna mine, som er født her, de føler seg norske og har ikke noe problem med å gli inn i samfunnet, ikke sant. Turning, håndball, ikke sant...Hun trives godt der (datter). Men nyankomne, tenåringer og så videre, de har litt ja... ‘Hvordan er det egentlig?’. Det kan være utfordrende forstår du, hodeplagg og ja...Så det er flere forhold som spiller inn.”

---

¹⁵ Søknad om tilskudd, Kristiansand kommune, 2016.

Yusuf uttrykte at steget fra det somaliske miljøet over i det norske var langt, og ikke minst vanskelig å ta, spesielt for ungdommene. Han beskrev dagens situasjon som bekymringsfull, og noe han ønsket å endre på, blant annet gjennom samarbeidet med Kristiansand kommune. Det somaliske miljøet i Kristiansand er omfattende, og som han informerte oss om, bestående av både første-, andre- og tredjegerasjonsinnbyggere. Tredjegerasjonen har kanskje en noe lavere terskel for å delta i frivilligheten, da de er født og oppvokst i Norge, har gått på norsk skole og forhåpentligvis har andre norske venner i omgangskretsen sin.

Rønning (2009) peker på hvordan slikt som førstegerasjonsinnvandrere og andregenerasjonsinnvandrere kan ha svært forskjellige utgangspunkt når det gjelder sosial kapital eller nettverk. Der førstnevnte i liten grad har hatt mulighet til å hente dette både fra sin egen kultur og kulturen i det nye hjemlandet, har sistnevnte antakeligvis større sannsynlighet for å passere kulturgrenser. Disse kan for eksempel bestå av det å gå på norsk skole, men også delta i innvandrernettverk. De har derfor ikke bare et bedre utgangspunkt, men kan også fungere som nettverksmeglere, lenkende aktører og fjernere av såkalte strukturelle hull (jf. Burt, 1997), som er rom mellom nettverk uten kontakt med hverandre. Slike hull vitner om manglende kobling, noe som også begrenser byttbarheten av kapital (Rønning, 2009). Disse innvandrere har imidlertid større muligheter til å se nytten i svake bånd (ibid.), sosiale relasjoner vi også vil omtale senere i kapitlet. Yusuf fortalte hvordan hans egne barn, som er født og oppvokst her i Kristiansand, hadde gode nettverk og skled godt inn i det norske samfunnet. Spesielt vekt tillagt alle de frivillige aktivitetene de deltok på, der både fotball, håndball og turn ble nevnt, og hvordan foreldrene her tok del og viste sin interesse. Yusuf forklarte hvordan denne deltakelsen var viktig for å forbedre inntrykket av somaliere fordi: ”Når du har norsk nettverk, folk tenker om det litt bedre”, og:

”Man må skape nettverk, man må være aktiv i nabolaget, i fotballklubben (dugnad), alt bygger bildet av deg og din familie, som er veldig bra. Når norske foreldre ser at du er aktiv deltaker, så: ‘Oi, han prøver – velkommen til oss’.”

Det somaliske miljøet skildres imidlertid som sammenvevd, der flere i større grad bare omgås hverandre, noe som fører til at kunnskapen om hvordan det norske samfunnet og den norske kulturen fungerer blir begrenset. Morten trakk frem dugnad som et eksempel her. Dette er en

selvfølge i norsk kultur, også omtalt som ”dugnadskultur”, der man stiller opp på dugnad for skole, borettslag og idrettsklubb, for å bidra til fellesskapet. Dette er ikke noe som nødvendigvis ligger i (eksempelvis) somalisk kultur, og Morten hadde erfart at somaliske foreldre tilknyttet idrettsklubber ikke møter opp til dugnad, rett og slett av uvitenhet. Da så han for seg at ”de norske foreldrene slang med leppa og mente at dette er typisk.”

Slik deltakelse kan sees i sammenheng med en form for relasjonell sosial kapital som gjerne kalles forpliktelseskapital, der en manglende gjensidig forståelse av gjenyting, kan føre til marginalisering av mennesker. Forventninger om deltakelse under dugnad vitner om en form for systemkapital vi kaller systemmoral, som er de normene og verdiene et kollektiv bygger på. Dette henger i stor grad sammen med andre typer systemkapital som systemtillit og systemkontroll. Sistnevnte inntreder der mennesker ikke opptrer etter forventningene, eller vi har avvikende atferd. Systemkontroll kan være positivt, men blir ikke alltid positivt opplevd hos marginaliserte mennesker, og kan resultere i mistenkeliggjøring, stigmatisering og manglende aksept. Forpliktelseskapitalen er i utgangspunktet normstyrt, men her handles det sånn sett rasjonelt ut fra den informasjonen man har, ettersom man ikke kjenner til normene (Rønning & Starrin, 2009b; Solheim, 2009). Ødegård et al (2014) peker på lignende erfaringer, og hvordan svak deltakelse i slike sivilsamfunnsaktiviteter ofte tolkes som et tegn på at man ikke vil la seg integrere. Dette er imidlertid en relativt ”stilltiende kontrakt” (ibid: 19). Egentlig er det ikke typisk innvandrere å ikke bidra til fellesskapet, men når ingen tar seg tid til å forklare hva som er normal praksis, er det vanskelig å skulle skjønne det selv. Problemet er at når denne oppførselen gjentas, gjør de akkurat det enkelte nordmenn forventer at de skal gjøre. I Lars Gules bok definerer han akkurat denne typen problematikk, som han kaller essensialisering:

Fordommer og stereotypier forenkler sosiale fenomener. Dette skjer gjerne ved at man legger vekten på enkelte sider ved den etniske gruppen som vurderes. Disse sidene gjøres så til det mest sentrale eller essensielle ved angjeldende gruppen. Slik kan man i neste omgang bekrefte sine egne stereotypier og fordommer ved å vise til at den etniske gruppen jo har disse trekkene (Gule, 2014: 49–50).

Når de somaliske foreldrene ikke deltar i frivilligheten på lik linje med norske foreldre, forsterker de det negative stempelet fordi de gjør akkurat det vi forventer de skal gjøre. Vi gir,

som Goffman sier (1963/1986), alle mennesker en forventet sosial identitet, og hvis de oppfyller forventningene bekrefter de denne identiteten. Hvis forventningene derimot er negative i utgangspunktet, som de er ved essensialisering, eller hvis de ikke møter forventningene man har, vil de oppleve stigmatisering av majoriteten. Det kan tenkes at dette er noe av det som ligger til grunn for at deler av det somaliske miljøet oppgir at de i større grad er tilbaketrukket fra samfunnet. Ved stigmatisering kan det oppleves som tryggere å søke såkalt sosial ly blant andre som deler din situasjon, og unngå majoriteten som har bidratt til stigmaet.

I Goffmans teori om stigma (1963/1986) forklarer han hvordan stigma kan føre til et negativt selvbilde eller dårlig selvtillit, og reaksjonen mot stigma kan være en av to. Enten vil man forsøke å skjule sitt stigma, som kanskje er mest vanlig med fysiske stigma, eller man forsøker å distansere seg fra det som kan relateres til stigmaet. I Kristiansand kommune er majoriteten av de somaliske innbyggerne muslimer, eller av muslimsk bakgrunn. Dette kan i noen tilfeller oppfattes som et stigma, og på grunn av hodeplagg, for eksempel, vil dette stigmaet være vanskelig å skjule for andre. Det letteste blir å distansere seg for å forhindre stigmatiseringen og de negative ringvirkningene. Dette kan føre til sosial isolasjon, og/eller sosial eksklusjon.

7.3.1 Ekskludering og isolering

Knut Halvorsens bok *Sosiale problemer* (2002) tar for seg begrepet sosial isolasjon og sosial eksklusjon. Sosial eksklusjon kan forstås som isolasjon som forekommer av omstendigheter som er utenfor individer eller grupper kontroll, mens sosial isolasjon gjelder ikke-deltakelse. Sosial isolasjon kan derfor omtales som frivillig, mens sosial eksklusjon er ufrivillig, og sosial isolasjon kan sette i gang en prosess som fører til eksklusjon, eller være en del av sosial eksklusjon (Halvorsen, 2002: 163). Under intervjuet med Yusuf og Morten ble det snakket en del om hvordan somaliske ungdommer og foreldrene isolerer seg selv fra frivilligheten og samfunnet, det av flere årsaker:

”For eksempel pølser som blir servert, gjør at foreldrene blir usikre og utrygge, og vil ikke sende barna. Eller de er bekymret for alkohol...problemstillinger knyttet til gutter og jenter.”

Dette sitatet er fra Morten som over lengre tid har jobbet sammen med Yusuf om flerkulturelle problemstillinger. De hadde begge mye erfaring med somaliske foreldre og bekymringer blant denne gruppen. Ettersom majoriteten av disse er av muslimsk tro skaper dette ofte noen barrierer mellom dem og frivilligheten. Dette omhandler blant annet utfordringer knyttet til matservering og svin, da det er av den oppfatning at man ofte spiser pølser på idrettsturneringer og andre frivillige sammenkomster. Det finnes også bekymringer rundt hodeplagg i noen idretter, eksempelvis slikt som turn, dans og lignende. Problematikk rundt kjønn var også et tema, der svømming ble tatt frem som et eksempel. Disse problemstillingene kan være veldig reelle for muslimske somaliere, men for nordmenn som ofte kommer av en helt annen kulturell og religiøs bakgrunn er dette som regel ikke-eksisterende problemer.

Også mangel på økonomisk kapital ble her nevnt som en mulig hindring. Ved dette ser vi for øvrig også hvordan ekskluderende faktorer ved kapitalbegrepet kan vise seg, som tidligere nevnt ved Bourdieus perspektiver. Yusuf pekte for eksempel på følgende:

”Og når foreldrene har dårlig økonomi, for eksempel hvis de er sosialhjelpmottakere, og de har kanskje 7–8 barn, ikke sant. Alle har sine behov, de vil delta i fritidsaktiviteter. Det krever en viss økonomi, til utstyr, transport og så videre. Alle disse tingene er viktige og spiller inn.”

I stedet for å uttrykke sine bekymringer over disse tingene, trekker mange seg heller tilbake og ”selvekskluderer” seg selv (Halvorsen, 2006: 171). Selveksklusjon er en form for frivillig sosial isolasjon, selv om graden av frivillighet alltid kan diskuteres. Individuer eller grupper som velger å selvekskludere seg fra det øvrige samfunnet eller fellesskapet er gjerne minoritetsgrupper, som trekker seg tilbake fra majoriteten som en form for selvforsvar. Noen ganger vil majoriteten avvise, eller ikke akseptere, minoritetens kultur, religion og/eller verdier, og som løsning skaper minoriteten en egen subkultur innad i samfunnet. Bruk av hodeplagg kan eksempelvis bli møtt med blandede holdninger, og kanskje foreldre er redd for

å bli sett på som vanskelige, da de ikke ønsker at barna deres skal spise svinekjøtt. Dette så ut til å være treffende for det somaliske miljøet i Kristiansand. For mange somaliske foreldre kan kanskje det tryggeste alternativet være å trekke seg unna, da man ønsker å bevare sin identitet, eller verdier knyttet til religionen.

Individer eller gruppers opplevelse av møtet med omgivelsene har altså mye å si for eksklusjon, eller valget om å selvekscludere seg selv. De amerikanske sosiologene Thomas J. Scheff og Suzanne M. Retzinger (1991) fremhever i denne sammenheng stolthet og skam som grunnleggende sosiale følelser, relasjonsfølelser, eller som markører for alle sosiale bånd. Når vi opplever at andre har en negativ oppfatning om oss og vi tar det til oss, får vi en skamfølelse. Hvis vi derimot blir betraktet på en positiv måte og på lignende vis tar til oss dette, føler vi stolthet. Skam kan signalisere usikre og utrygge sosiale relasjoner, mens stolthet det motsatte. Under førstnevnte opplever man at andre retter et kritisk blikk mot oss, man føler seg avvist, eller at det er en fare for å bli avvist. Stoltheten gir derimot en opplevelse av sikkerhet og trygghet, og man føler seg akseptert. Skamfølelsen inntreffer i det man opplever å bli betraktet negativt, eller man forventer en reaksjon fra andre. Denne opplevelsen kan romme mange følelser, av både mindre og større alvorlighetsgrad (ibid.). Følelsen av skam hører riktig nok grunnleggende til det å være sosial og føle et behov for samhørighet med andre mennesker. Den er imidlertid kompleks når det kommer til dens konsekvenser og de relasjoner man har til andre. På den ene siden er dette et ganske normalt innslag i mange menneskers liv, men det kan for noen også være nedtrykkende, nedbrytende, og nettopp ekskluderende. Hvis skamfølelsen undertrykkes, kan dette også medføre synlige skadelige konsekvenser (Starrin, 2009: 41).

Det som kanskje er spesielt utfordrende med det somaliske miljøet, er at de representerer en såpass stor gruppe innbyggere, og ifølge vår informant Yusuf uttrykker mange av de at de sliter med å inkludere seg i samfunnet. For Yusuf og Morten var det altså derfor viktig å hindre de beskrevne opplevelsene av utenforskap, ved å inkludere somaliske ungdommer i frivilligheten. De opplevde imidlertid at mange av dem har manglende kunnskap om hvordan det norske samfunnet fungerer, eller hvordan de kan ta del i frivilligheten og idrett. Dette blir også forsterket gjennom foreldres ytterliggående mangel på informasjon, som fører til bekymringer, som ifølge informantene holder barn og ungdom hjemme. Slike tendenser gir

utfordringer for integreringen i seg selv, i tillegg til å skape en potensiell arena for en radikaliseringsprosess, nemlig utenforskap. For å hindre denne typen utenforskap kreves det ifølge dem blant annet en bedre informasjonsdeling, perspektiver vi vil presentere nærmere i neste analysedel.

Det somaliske miljøet er bare ett eksempel på en av de mange samarbeidspartnerne kommunen jobber med for å forbedre inkludering på tvers av etnisitet og religion. Etter initiativ fra idrettsklubben, og i samarbeid med andre organisasjoner, er også et av forebyggingstiltakene i Kristiansand rettet mot unge flyktninger. Dette er gjerne en gruppe som i utgangspunktet har svært lite nettverk ved ankomst til Norge (jf. Ødegård et al, 2014). Etter planen skal derfor tilrettelagte kurs, i regi av idrettsklubben med flere, sørge for at de raskt får muligheten til å bygge nettopp dette. Dette sees også i ledd med fokuset på tidlig forebygging av utenforskap og dets negative følger. Her ble det av Oda blant annet pekt på hvordan mange i denne gruppen vanligvis ”kanskje møter det meste av det norske samfunnet gjennom ‘systemet’ og NAV”. Oda ønsket at dette kunne bli et annerledes inntrykk, hvor man skaper relasjoner og tilhørighet gjennom en ”ufarlig” idrettsarena. Fra Morten sin side ble det tydelig hvordan slike arenaer verdsettes, da kommunen ”selv ikke kan tilby relasjoner, men de kan synliggjøre dem, eller legge til rette for at de skapes”, gjennom de nevnte typer samarbeid. Herunder vekta informanten ”ekte” relasjoner, hvor man kan ”påvirke hverandres holdninger over tid.” Som Morten uttrykker videre:

”Så godt som vi kan, vi kan ikke hjelpe folk til å klare seg i livet, men vi kan *legge til rette* for at det oppstår situasjoner som gjør at det er større sannsynlighet at folk klarer seg i livet. Det er egentlig det handler om.”

Inkludering

Det er enkeltindividene som på en eller annen måte skal ses. For å føle at de er en del av samfunnet. Og det er det vi skal legge til rette for. – Morten, om kommunens visjoner for inkludering

Hittil har vi sett hvilke faktorer og prosesser informantene angir som en potensiell grobunn for radikaliserings og voldelig ekstremisme, og hva som ligger til grunn for opplevelser av utenforskap. I dette kapitlet vil vi belyse hva de derimot vektlegger som viktige forebyggingsfaktorer i bekjempelsen av slike negative prosesser. Hovedessensen i flere av forebyggings tiltakene det er søkt midler til, handler blant annet om det å involvere og inkludere ”det flerkulturelle miljøet” i den ”norske” eller tradisjonelle deler av frivilligheten, som man i sin tur vil øke kompetansen til. Av dette ønsker vi blant annet å presentere hva informantene mener er spesielt fruktbart eller viktig ved slike typer tiltak, samt typer av kriterier de mener må være på plass for at de lykkes.

Disse utsagnene belyses hovedsakelig på bakgrunn av teorien om sosial kapital. Dette begrepet kan benyttes både på individnivå og systemnivå. Førstnevnte nivå har vi tidligere blant annet sett ved Bourdieus fremstilling av individer eller grupper, og sistnevnte ved Coleman og Putnams større fokus på det kollektive. Likevel er det ikke alltid skilt eksplisitt mellom individuelle og kollektive aspekter. Kapitalen kan analyseres relativt uavhengig på hvert sitt nivå, samtidig som Rønning og Starrin (2009b) belyser hvordan sosial kapital kan være en brobygger mellom individ og kollektiv. Tilknytningen til det kollektive er ikke minst en forutsetning i seg selv for enkeltindividets besittelse av sosial kapital (ibid.). Som vi skal se, eksemplifiserer informantene med erfaringer fra begge disse nivåene.

7.4 Informasjon gir tilgang til sosial kapital

Ved intervju av Yusuf fra den somaliske organisasjonen, sammen med Morten fra kommunen, synes informasjon for dem å spille en viktig rolle i forebyggingsarbeidet. Det pekes blant annet på at mangelfull informasjon eller misforståelser kan føre til at enkelte

innvandrereforeldre ikke slipper barna sine til på fritidsaktiviteter. Vi har tidligere nevnt usikkerhet rundt mat eller drikke som serveres, eller hvordan gutter og jenter omgås hverandre under fritidsaktiviteter. Også mangel på økonomisk kapital ble her nevnt som en mulig hindring. Informantene jobber sammen for å løse akkurat disse utfordringene. Under Yusuf sine nevnte beskrivelser av økonomiske barrierer innen det somaliske miljøet, fulgte Morten opp med:

”Ja, og det du sier nå er jo noe vi har ordninger for (kommunen)! Men det er det få som vet om, eller kanskje det er tungt å skulle gå og spørre nok en gang om å få penger. Så noe av jobben er å gi foreldrene informasjon om den støtten, og gjøre dette til en enkel prosess.”

Begge var av denne grunn engasjert i arbeid for å arrangere informasjonsmøter for foreldre, hvor slike bekymringer tas opp. Ødegård et al (2014) beskriver lignende erfaringer fra sine feltarbeid innen foreningslivet, hvorav en av de kulturelle barrierene også her er innvandrereforeldres manglende kunnskap om hva som skjer i idretten, matserving eller jenters deltakelse. Løsningene som fremheves er strategier for oppnåelse av tillit, personlig kontakt og dialog, og kanskje viktigst av alt– det å informere om hva som faktisk foregår i foreningen (ibid.). Gjennom informasjonsmøtene som Morten beskriver, er blant annet formålet at somaliske foreldre får vite litt mer om frivillighetens faktiske forhold og alle mulighetene som finnes der. Han mente følgende:

”Det er veldig viktig at vi har disse møtene, slik at vi får ned disse barrierene, sånn at det ikke blir foreldrene som holder ungdommen hjemme! Det er viktig at man kommer ut blant andre og får utfordret sine holdninger.”

Lignende møter var også blitt arrangert for somaliske ungdommer, hvorav Morten uttrykte at:

”Man merket at det var en veldig sammensatt gruppe. Det var noen som snakket godt norsk, noen med veldig vestlig klesstil, noen med hijab, og noen som nettopp hadde ankommet. De hadde jo så klart veldig forskjellige behov, men alle var litt usikre på hvordan de skulle komme seg ut i frivilligheten og ta del i fritidsaktiviteter. Så det er jo det ene vi jobber med, å få den informasjonen tilgjengelig.”

Også på flere områder hadde det vært eller var samarbeid mellom denne informanten, kommunen og flere aktører for å få ut viktig informasjon til innvandrere. I forbindelse med bekymring direkte knyttet til den faktiske forekomsten av radikaliserings og voldelig ekstremisme, har det blitt holdt informasjonsmøte for somaliske foreldre angående sommerferie i hjemland eller naboland. Formålet med møtet var at foreldre skal være oppmerksomme på ”camper” i disse landene hvor barn og ungdom utsettes for kidnappinger, våpentrening og radikaliserings. Vår somaliske informant Yusuf mente at ”dette er veldig farlig for oss her i Norge”, og ønsket derfor sterkt å advare foreldre om disse potensielle rekrutteringsprosessene.

Yusuf ble grundig beskrevet som en med oversikt og god kontakt med flere ulike etniske miljøer og organisasjoner. Morten mente han fungerte som en slags ”edderkopp” i det flerkulturelle nettverket, og at han var ”en person som er veldig opptatt av at det skal gå vel med det somaliske miljøet”. Han ble videre beskrevet som en konfliktløser. Av disse grunnene var det ”viktig å ha Yusuf med på laget”. I tillegg til relasjoner innen det somaliske miljøet, hadde han også, gjennom slikt som felles religiøs tilhørighet, flere kontakter innen miljøer preget av andre etnisiteter. Yusuf vektla ”gode relasjoner og nettverksbygging” i det forebyggende arbeidet. På denne måten ser vi hvordan sosial kapital, herunder relasjoner og tillit, også viser seg i de tidlige prosesser av nettverksbygging. Ved at medlemmer av ulike etniske miljøer har relasjoner og tillit til en slik nøkkelskikkelse, får de altså muligheten til å skaffe seg informasjon om frivilligheten. Dette kan videre gi inngang til mer sosial kapital, dersom informasjonen fører til at de involverer seg i den tradisjonelle frivilligheten og tilhørende fritidsaktiviteter.

Coleman nevner informasjonskanaler som eksempler på sosial kapital: ”An important form of social capital is the potential for information that inheres in social relations. Information is important in providing a basis for action” (Coleman, 1988: 104). I første omgang, gjennom sammenbindende nettverk med døråpnere som Yusuf – som har tilknytning til andre typer nettverk, mottar innvandrere her altså ressurser, sosial kapital, i form av viktig informasjon. Denne informasjonen danner et grunnlag for videre handlinger. Dette kan være at de involverer seg i den tradisjonelle frivilligheten og får enda bredere tilgang til sosial kapital, gjennom det som da blir brobyggende nettverk. Eller som i sistnevnte tilfelle; at de blir mer

oppmerksomme på faktiske radikaliseringsstendenser. På denne måten ser vi hvordan informasjonsdeling er gunstig på flere måter for forebyggingen av radikaliserings og voldelig ekstremisme. De sammenbindende og brobyggende egenskapene ved sosial kapital er her for øvrig av stor betydning, og vil utdypes senere i kapitlet.

7.4.1 Informasjon både til deltakere og verter

Rune fra idrettsklubben var også svært opptatt av å gi tilstrekkelig informasjon. Dette både til flyktingene, men også til de ordinære medlemmene av idrettsklubben. Når det gjaldt førstnevnte ble det vektlagt å:

”passe på de nyankomne og gi de mye informasjon, sørge for at det ikke er misforståelser. Jeg er helt sikker på at hvis vi ikke gjør det så vil det være masse ting som skjer, som vi aldri får vite om.”

I sammenheng med kunnskapsmodulene, (jf.6.3) snakket Rune om en nyorienteringsmodul, der flyktingene skulle bli bevisstgjort på at ”de også faktisk må innordne seg og tilpasse og forstå hvordan vi tenker her.” Samtidig som informanten var opptatt av dette, var han også veldig tydelig på at idrettsklubbens ordinære medlemmer skulle informeres på en tilstrekkelig måte, og bli bevisstgjort på hva vertskapsrollen ville innebære. Rune var klar på at de ønsker:

”å vise at vi er en åpen klubb, vi er en inkluderende klubb, som faktisk tar –jeg mener at alle klubber, alle frivillige organisasjoner, alle store selskaper, har et samfunnsansvar. Derfor er det viktig for oss å ta samfunnsansvar. Vi kan gjøre noe, og alle kan gjøre noe. Og særlig i sånne tider som vi har nå så kan vi gjøre litt ekstra, og det bør vi gjøre.”

Informanten var imidlertid tydelig på at de som integreringsarena også hadde sine grenser og krav:

”men så vil jeg også si at vi skal jo ikke ta mer samfunnsansvar, eller vi *kan* ikke ta mer samfunnsansvar enn det som er bærekraftig for vår klubb. Derfor er det jo ikke sånn at vi bare kan åpne opp ubegrenset, ta inn så mange som... For vi ønsker å ha...bevare, vi har jo vår kultur. Våre verdier, og dem skal alle medlemmene få være

med å påvirke og utvikle, den skal utvikles over tid, men vi kan ikke liksom ta inn ubegrenset heller.”

Bourdieu hevder at: ”Through the introduction of new members into a family, a clan, or a club, the whole definition of the group, i.e., its fines, its boundaries, and its identity, is put at stake, exposed to redefinition, alteration, adulteration” (Bourdieu, 1986/2011: 87). På spørsmål angående mulige utfordringer ved opplegget belyste Rune nettopp dette:

”Det har vi ikke merka så mye til, men det er klart at når noen i styret sier at nå så skal vi bli en mer åpen klubb, vi skal få inn flyktninger, så vil jeg tro noen kjenner litt på det. Det er liksom litt den derre forutinntatte holdningen. Vi har ikke fått noe tilbakemelding på det, men liksom intuisjonen min, fornemmelsen, kan tenke at det er noen som føler litt på det; ‘Hva slags klubb skal vi da bli?’ Det kan være en sånn liten utfordring, det er ikke sikkert det blir en utfordring, men det kan bli en utfordring internt. Vi vet ikke så mye om det enda, men jeg vil anta det. Så jeg tror vi som klubb må være litt sånn forberedt på det med kommunisering, informere, involvere, igjen da – relasjon – bli kjent med noen og så kan vi si at: ‘Her er det utrolig mye kule folk’, for de fleste er jo ganske kule hvis du bare blir kjent med dem! Så der har vi enda en jobb å gjøre...eh...ja.”

Av dette sitat ser vi hvordan Rune forventer at ”definisjonen” av klubben kan bli satt på prøve (jf. Bourdieu, 1986/2011) under introduksjonen av de nye medlemmer - flyktningene. Det tolkes som at han likevel mener at dette er noe som kan overkommes, med kommunikasjon, informering og gjennom det å bli kjent med de nyankomne. Et viktig poeng med forebyggingstiltakene er som nevnt også at den ”tradisjonelle” frivilligheten skal bli bedre rustet til å inkludere innvandremiljøet. Av disse grunnene understreket Rune at det var viktig at de ordinære medlemmene også gjennomgår såkalte kunnskapsmoduler, der de blir informert på områder som:

”språket, sosiale koder, verdier og normer som vi tar for gitt, som er helt annerledes hos de. Slik at vi på en måte...altså vi vil ikke kunne bli ekspert på det, men tanken er jo da at vi skal ha en klubbkveld hos oss...Og får en bevisstgjøring slik at vi på en måte kan heve nivået og bli satt til en posisjon til å ta vertskapsrollen bedre.”

På samme måte som flyktingene skal bli informert er altså tanken ifølge Rune at:

”selvfølgelig også at vi som klubb i vertskapsrollen blir...At alle medlemmene blir informert og bevisstgjort og ikke minst...at de er i klubben, at de liksom blir hilst på: ‘Hyggelig at å se seg her’, at vi tar dem i mot på en varm måte da.”

På denne måten ser vi at informasjonsdeling kan oppleves som viktig for flere grupper i inkluderingsprosesser, nettopp for at man skal unngå en følelse av ”oss” og ”dem”.

7.4.1 Verdier og kommunikasjon

I sammenheng med både den somaliske deltakelsen og idrettskurset for flyktinger kan vi rette søkelyset på hvordan sosial kapital også kan betegnes som verdier. Dette belyses av Nordby (2009) der det påpekes at dette nettopp kan by på utfordringer der vi har verdikonflikter på tvers av kulturer. Som nevnt reises det problemstillinger rundt somaliske foreldres inntrykk av den norske frivilligheten. Man kan si at deres oppfatninger om sivilsamfunnets fritidsaktiviteter ikke alltid er i overensstemmelse med deres verdier. Rune fra idrettsklubben understreket på sin side hvordan det var viktig for dem som klubb å lære mer om deltakerne (flyktingene) sine verdier. Denne bevisstgjøringen sees av han i sammenheng med det å kunne heve klubbens nivå, og innta en bedre vertskapsrolle. For de som jobber med eksempelvis integreringstiltak mener Nordby (2009) at det er viktig å vite hva verdier er; nemlig subjektive preferanser, i motsetning til oppfatninger, som handler om hvorvidt vi tror noe basert på rasjonelle perspektiv. Sistnevnte kan ikke brukes til å forklare opplevelsen av å ha rett til å ha de personlige verdiene våre. Det er derfor, gjennom kommunikasjon, viktig å anerkjenne menneskers forståelseshorisonter, som ikke bare omhandler oppfatninger, men også verdier. Verdiladet uenighet må avdekkes og klargjøres. Denne forståelsen legger grunnlag for kommunikasjon og forsøk på samarbeid og endring, og må gjenkjennes for hva det er og håndteres på en tilstrekkelig måte (ibid.).

Nordby (2009) viser i denne sammenheng til en erfaring med en innvandrerfamilie der integrasjon i lokalsamfunnet ble utfordrende grunnet deres verdier og vektleggelse av en mer familiebasert sosialisering. Disse verdiene ble fastholdt ved, samtidig som foreldrene

opplevde seg presset til å la barna delta på ulike sosialiserende formelle fritidsaktiviteter med andre norske barn. Opplegget ble dermed noe halvveis, og opplevdes ikke som vellykket for noen parter. Grunnen var manglende samsvar mellom det livet familien verdsetter og det *andre* mener er korrekte og kvalitetsfulle måter å leve på. I et slikt tilfelle har det, ifølge Nordby, vært lite fokus på familiens verdier. De føler de har rett til disse, fordi de er forankret i en del av det sosiale og kulturelle fellesskapet deres. Verdiene er med andre ord en del av en sosial kapital, som de mener gir dem berettiget grunn til å leve slik de selv verdsetter. Om man ønsker å utfordre disse preferansene, er det derfor viktig å ta utgangspunkt i denne opplevelsen, og unngå en form for ”verdi- imperialisme” (jf. *ibid*: 157.)

Når det ønskes en bredere kompetanse hos frivilligheten slik at man kan bli en velfungerende arena også for det flerkulturelle miljøet, kan det tenkes at informasjon og inntak til nye forståelser som dette også er ønskelig. Tilstrekkelig informasjon og kommunikasjon langs begge retninger kan gjøre både frivilligheten og de overordnede aktørene/offentlige ansatte bedre rustet til å ivareta nye deltakere eller familier/foreldre. Da med tanke på både de faktiske fritidsaktivitetene og selve utformingen av dem.

7.5 Medborgerskap

Julian mente at det hadde vært utført et krafttak i Kristiansand når det kom til det mer generelle inkluderingsarbeidet. Her ble det vist til aktuelle planer og målgrupper som vitner om en storstilt strategi for å sikre både likhet og mangfold blant alle kommunens innbyggere. Han fulgte imidlertid opp med:

”Men samtidig så har vi veldig mye å hente kanskje opp mot minoritetsmiljøet, og den jobbinga som er opp mot... ja, det å engasjere og forplikte til samarbeid. *Mobilisere* til medborgerskap. Der har vi et stykke å gå altså.”

Ifølge Guro Ødegård (2011: 7) baserer begrepet medborgerskap seg på ”prinsippet om at alle mennesker er fullverdige samfunnsmedlemmer”. Med dette menes at alle har et sett av sivile, politiske og sosiale rettigheter og plikter som sikrer dem likeverdig status og like muligheter for å delta i alle deler av samfunnet. Medborgerskapet belyser imidlertid ikke bare muligheten

til selve deltakelsen, men synliggjør også de betingelser eller forutsetninger som påvirker menneskers muligheter til å delta (ibid.) Problematikken rundt fullverdig medborgerskap, er den faktiske muligheten for å gjøre det en realitet for alle borgere. Som Halvorsen (2002) forklarer: ”Medborgerskap har innebygd et uunngåelig element av *medlemskap*, og i sin natur har det ekskluderende implikasjoner” (Halvorsen, 2002: 159). Prinsippet om medborgerskap vil derfor kunne virke ekskluderende, og skape et todeling av borgere: første- og annenklasser borgere. På generell landsbasis har det norske velferdssystemet forsøkt å forhindre dannelsen av annenklasser borgere, som ofte er mennesker av etniske minoriteter. Minoritetene er politisk sett ekskluderte, og sosialt sett marginaliserte. I velferdsstatens ideal om fullt medborgerskap for alle, er derfor marginalisering, fattigdom og sosial eksklusjon, store trusler (ibid.).

Det å sikre innbyggere like muligheter som alle andre, og til å delta i samfunnets utforming, synes å være det som er ønsket fra kommunens side. Målet tolkes som å sørge for lik tilgang på ressurser, som i sin tur medfører fullverdig medborgerskap. Som Ødegård (2011) også påpeker, er imidlertid de reelle muligheter til å påvirke de beslutninger som berører dem, velge sine representanter, bygge opinion og være med i frie organisasjoner, avhengig av at individene har de rette ressurser som gjør tilgangen til deltakelse mulig. Hun snakker i denne sammenheng om en mulighetsorientering (ibid: 7).

Som vi har sett og skal se videre er ulike typer samfunnsdeltakelse etterlyst hos det flerkulturelle miljøet. Forutsetningen for en slik deltakelse kan imidlertid være at man nettopp er klar over de muligheter som finnes, og at man gis de rette ressurser. Det synes å virke som at det nettopp er denne mulighetsorienteringen og tilretteleggingen informantene ofte belyser i sine utsagn om minoritetsmiljøer.

7.6 Sammenbindende og brobyggende sosial kapital

Yusufs og Mortens nevnte samarbeid er også et godt eksempel på Putnams beskrivelse av sammenbindende kapital og brobyggende kapital. Her ser vi hvordan nettverk av individer med felles etnisitet, språk og lignende, besitter en døråpner til kontakter til kommunen og

andre samarbeidsaktører. Dette er oppnådd gjennom at informantene har ”lang erfaring” med slikt samarbeid (Morten). I tillegg har denne personen god oversikt over og kontakter i andre sammenbindende nettverk som er basert på felles tro. Dette resulterer i ulike brobyggende nettverk, som ekspanderes når/hvis innvandrere på individnivå får økte muligheter til å delta i tradisjonelle deler av frivilligheten. Her sammenbinder altså gruppene over noen sosiale dimensjoner, gjennom de nevnte fellestrekk, og sørger for opplevelser av identitet og tilhørighet. Samtidig bygger de bro over andre, gjennom arbeidet det vises til her, hvor man ønsker å bringe sammen individer på tvers av slike forskjelligheter (jf. Putnam, 2000). Nettverk med begge disse egenskapene er viktige for tillit og relasjonsbygginger, noe informantens utsagn her støttet opp om. Yusuf understreket at det var viktig med: ”gode relasjoner, bygge nettverk, forstår du?”

Yusuf kan sies å ha en form for relasjonell sosial kapital, som kalles for posisjonell kapital. Dette ettersom han kjenner ”noen” i mange forskjellige nettverk, og dermed har tilgang til en større mengde informasjon enn det man for eksempel vil ha innen kun ett tett nettverk. For at man skal få uttelling av denne kapitalen er man imidlertid avhengig av tillit, og derfor snakker man gjerne om en tilhørende tillitskapital (jf. Rønning & Starrin, 2009b; Solheim, 2009). Det kan tenkes at en person som Yusuf vil vekke mer tillit hos enkelte grunnet slikt som felles etnisk bakgrunn eller tro. Også for aktører i kommunen er han et ”kjent fjes” etter langvarig samarbeid. Han har med andre ord opparbeidet seg et godt rykte hos begge parter. Det viktigste som ligger i en slik beskrivelse, er at Yusuf kan fungere som en ”fyller” av de hullene mellom nettverk som ikke er i kontakt med hverandre, gjerne kalt strukturelle hull (jf. Rønning & Starrin, 2009b).

Dette kan også knyttes til fordelene ved en tynn sosial kapital. I et tett nettverk, der medlemmene har sterke bånd seg imellom, kan det nemlig lønne seg med noen som likevel har svake bånd til noen utenfor nettverket. I et samfunn der de fleste deltakere er medlem av slike nettverk, kan det finnes mange strukturelle hull. Dette kan føre til konflikter mellom ulike nettverk og grupper, grunnet for eksempel mangel på gjensidig informasjon og forståelse. De svake båndene er viktig for inntak til ny informasjon, for å knytte forbindelser mellom nettverk og grupper, og for å holde samfunnet sammen (Rønning & Starrin, 2009b: 27). De sterke båndene er imidlertid viktig for å skape tillit og forpliktelser (Solheim, 2009).

Morten påpekte for Yusuf hvordan det virket som han var ”opptatt av at ungdommen skulle være norske i sin tenkning, og ikke somaliere som tilfeldigvis bor i Norge”. Han spurte videre om: ”Du har jo vært utrolig opptatt at de skal ha andre nettverk enn bare det somaliske?”. Til dette svarte Yusuf: ”Jajaja!”. Dette ble understreket som viktig for alle somaliere, også for å dempe et eventuelt negativt inntrykk, som vi så av underkapittel 7.3. Det ble også eksemplifisert med hvordan dette hadde praktisk betydning for Yusuf selv:

”For eksempel jeg kan ringe en venn og spørre om han kan hente jenta mi og kjøre henne til håndball, fordi jeg har ikke tid. Han sier ‘selvfølgelig det kan jeg!’ Dersom jeg ikke har et nettverk, så blir hun sittende hjemme.”

Yusuf oppfordret til ”norsk nettverk” og ”aktiv deltakelse” og oppsummerte med: Det er dette vi skal prøve å ordne, jeg og Morten!”

7.6.1 En brobyggende identitet – bindestreksidentiteten

Det kan tolkes som at Yusuf og Morten også etterlyser en viss type identitet hos ungdommene. Når det blir påpekt at unge somaliere må ha norske nettverk og delta i større grad i disse, knyttes det til et ønske om at de skal være ”norske i sin tenkning”, og ikke somaliere ”som bare bor her”. Dette kan tilsi en slags bindestreksidentitet, noe som skildres nærmere av Thomas Hylland Eriksen (1997). Han tar for seg hvordan særlig andregenerasjonsungdom blant innvandrere kan stå overfor ulike typer av muligheter når det gjelder å tilegne seg en identitet.

Ytterpunktene vil på den ene siden være ren identitet, som ifølge Hylland Eriksen for eksempel tilbys av konservative religiøse eller identitetspolitikere. Denne identitetsformen skildres som å bygge på kontraster, konflikter eller et fiendebilde – til de ”andre”. Det er grunnet ulikhetene man har i forhold til ”de andre” at man kan fremstå som et autentisk menneske, med krav på en fastsatt gruppetilhørighet. Dette skaper orden og forutsigbarhet for den enkelte, da den frigjør individet fra omgivelsenes kaos eller vanskelige valg. Slike identiteter setter klare grenser og definerer regler for oppførsel, samt forbyr forhandling om

verdier og moral. De kan også være et middel til å skaffe seg et positivt selvbilde, særskilt om man blir systematisk diskriminert av majoriteten. Dette fører imidlertid til både mangelfull integrasjon og alvorlige personlige frustrasjoner, ettersom slike identiteter kan oppleves som tvangstrøyer i de kulturelt blandede omgivelser (Hylland Eriksen, 1997: 49–50). Dette synes å være en type identitet som man nettopp vil unngå en grobunn for, gjennom forebyggingsarbeidet. Imidlertid hevder Hylland Eriksen at innvandringen til Skandinavia, historisk sett, i liten grad førte med seg slike problem tidligere. Det var først ved de senere oppdagelser, av slikt som at man først og fremst ble betraktet som ”fremmed” eller ”muslim” – ofte grunnet historiske hendelser og det rådende politiske klima – at slike identitetsdannelser i økende grad begynte å vise seg (ibid.)

Det andre ytterpunktet av identitet vil være den såkalte kreolske identiteten som ikke anerkjenner eksistensen av rene, adskilte kulturer. Her er det ikke lenger mulig å operere med bindestreker og grenser. De som identifiserer seg på denne måten kan for eksempel være muslimer, men samtidig drikke alkohol eller spise svinekjøtt (ibid.).

Den såkalte bindestreksidentiteten derimot, er et forsøk på å bygge bro mellom to adskilte kategorier, som for eksempel nettopp norsk-somalisk. Mange med innvandrerbakgrunn beskriver sin identitet på denne måten. De kan ha sitt morsmål og minner fra hjemlandet, eller har kontakt med et etnisk homogent miljø i det nye landet, samtidig som de har tilpasset seg det norske samfunn. I denne forståelsen av identitet lever man for eksempel somalisk innenfor husets fire vegger, men som norsk i den offentlige arena (ibid.) Hylland Eriksen påpeker at dette kan kreve en ganske oppfinnsom manøvrering av den enkelte, og man kan tolke Yusuf og Mortens utsagn som at det i større grad nettopp etterlyses en slik ”oppfinnsomhet” under de unge somalieres identitetsdanning.

7.6.2 Flerkulturaliteten og brobyggende kapital

Et viktig poeng med forebyggingen er, som tidligere nevnt, at det skal skapes dialog og forståelse mellom de ulike kulturene i kommunen og at det skal organiseres arenaer der de ulike delene av frivilligheten skal treffe hverandre. Av prosjektbeskrivelser og ved

informanter skildres det gjennomførte og planlagte møter mellom den tradisjonelle ”norske” frivilligheten og flerkulturelle miljøer, eller ledere fra disse miljøer. Mange av tiltakene skjer også i regi av begge typer organisasjoner. Morten, som arbeider med flerkulturelle problemstillinger, beskriver sin stilling som å være opprettet på bakgrunn av:

”Det er det at man ser at det er noen her som ikke får sagt det de kanskje ønsker å si, og vi får jo heller ikke hørt det. Så tanken er at jeg skal jobbe aktivt med å finne måter å fremme disse stemmene på. Legge til rette for at de får sagt ting de ønsker å si om samfunnet og samfunnsutviklinga. Så det er utgangspunktet.”

Det fremkommer av våre informanter at det mer generelt etterlyses deltakelse fra det flerkulturelle miljøet, eller at man i større grad inkluderer dem. I intervjuet med Yusuf og Morten ble det pekt på det unge somaliske eller muslimske miljøet, og ettersøkt deltakelse i blant annet idretten. Av vårt første intervju med Morten uttrykte han imidlertid også et ønske om at innvandrer miljøer, eksempelvis muslimske foreninger, kunne bli mer aktive eller synlige deltakere i den offentlige debatten, ”om for eksempel temaer som skole og lignende”. Når det her etterlyses større samfunnsdeltakelse blant disse gruppene, er det imidlertid viktig å merke seg at det ”flerkulturelle” selv er representert ved en rekke ulike organisasjoner og foreninger i Kristiansand, hvorav mange av dem er for øvrig somaliske og/eller muslimske. Selv om forskning viser at innvandrergrupper er underrepresenterte som medlemmer i det tradisjonelle foreningslivet, betyr altså ikke det at de nødvendigvis ikke er kjent med frivillig arbeid eller deltakelse i sosiale og politiske fellesskap, eller at de har en passiv fritid (Ødegård et al, 2014). Personer med innvandrerbakgrunn deltar i langt større grad enn etnisk norske i religiøse foreninger og i innvandrer- og flyktningsforeninger (Enjolras & Wollebæk, 2010: 13). Dette tyder heller på at innvandrergrupper er aktive på andre arenaer og i andre organisasjoner enn majoritetsbefolkningen, altså at det finnes et sivilsamfunn og foreningsliv som ikke umiddelbart er synlig (Ødegård et al, 2014).

En strategi i forebyggingsarbeidet synes å være at man nettopp i større grad også samarbeider med disse organisasjoner, sammen med de tradisjonelle ”norske”, for å unngå det Morten ved en anledning kalte for en ”segregering av frivilligheten”. Ødegård et al (2014) tar for seg den samme problemstillingen, der de skildrer de negative konsekvensene ved et såkalt adskilt

foreningsliv. Dette kan i verste fall føre til en større avstand mellom minoritet og majoritet, segregering, og en generell mistillit mellom mennesker (ibid.).

Ødegård et al (2014) viser til at fremveksten av innvandrersorganisasjoner gjerne er et omstridt tema i den offentlige debatt, da det har blitt stilt spørsmål ved deres rolle i integreringsprosesser og deres deltakelse i det øvrige samfunnet. Når Putnam (2000) tar for seg ulike måter organisasjoner kan fremtre på, vises det til den sammenbindende og brobyggende sosiale kapitalen, hvorav begge er viktige. Etniske organisasjoner, med felles interesser og identiteter, kan imidlertid i større grad orientere seg rundt det interne samholdet (ibid.). Dette kan svekke organisasjonens mulighet til å fungere integrerende i det øvrige samfunn. Det er likevel viktig å understreke at også det innvandrerbaserte foreningslivet kan bidra til dannelse av viktig sosial kapital. Dette er imidlertid avhengig av interne forhold i organisasjonen, og nettopp deres orientering mot omgivelsene (Ødegård et al, 2014). Problematikken vedrørende et todelt frivillighetsliv og inkludering og integrering av innvandrere berøres i Meld. St. 39 (2006–2007) (2007), der det konkluderes med at *både* de tradisjonelle organisasjoner og innvandrersorganisasjoner, kan bidra positivt til å øke innvandreres deltakelse i det sivile samfunn. Her heter det at: ”Innvandrersorganisasjoner er også en del av det frivillige liv og er ofte viktige aktører i integreringsprosessen” (Meld. St. 39 (2006–2007), 2007: 59). Det fremheves videre hvordan slike organisasjoner kan gi informasjon til nyankomne innvandrere og fungere som veiledere når det gjelder forhold i Norge. Ifølge meldingen representerer disse organisasjonene en trygg arena, da man møter likesinnede, i et ellers ukjent miljø. Det hevdes i tillegg at dette kan gi styrke, til å bevege seg videre mot det ukjente (ibid.).

Mange innvandrere har forankret trygghet og sosial kapital i nettverk med andre fra samme etniske opprinnelse eller religiøs tilhørighet (jf. Rønning, 2009). Ødegård et al (2014) trekker frem egne undersøkelser der innvandrere ble spurt om hvorfor de søker mot hverandre i slike organisasjoner. Styrkingen av det sosiale nettverket rundt deltakerne, det etniske og kulturelle fellesskapet, og vedlikehold og utvikling av sitt innvandrernettverk i Norge, var viktige grunner. Et poeng var også å nettopp hindre sosial isolasjon av innvandrere, for eksempel av de som ikke snakker norsk, ikke er ute i yrkeslivet, eller er uten sosialt nettverk og familie. I disse organisasjonene er det gjerne mange som har den samme interesse for forhold i

hjemlandet eller deler lignende fortid, samt kan de fungere som en arena for kulturell læring, med fokus på slikt som språk og identitet (ibid.).

Hylland Eriksen (1997) påpeker hvordan noen gruppefellesskap er viktigere enn andre, eller at noen identiteter veier tyngre enn andre. Han hevder at de identitetene vi har investert mest i, og dermed forventer å få størst utbytte fra, er de viktigste (Hylland Eriksen, 1997: 40). En grunn til at medlemmer av minoriteter ofte føler et sterkere fellesskap enn majoriteten, kan være at de stadig må forholde seg til flertallets krav, som på sin side ikke nødvendigvis trenger å lytte til minoriteten. Som Hylland Eriksen eksemplifiserer med: En somalier i Norge må lære seg norsk, mens nordmenn ikke trenger å lære somali. Somalieren blir derav bevisst over sin etniske identitet, mens nordmannen sjelden trenger å reflektere over dette (ibid: 43).

Det synes altså å være sterke sammenbindende relasjoner mellom etniske og religiøse homogene innvandrergupper. Disse båndene er imidlertid også viktige, da spesielt nyankomne innvandrere eller flyktninger kan ankomme uten noe nettverk i landet. Ødegård et al (2014) peker på at det ikke nødvendigvis er mangel på aktivitetstilbud fra det tradisjonelle norske foreningslivet som har skapt behovet for innvandrersorganisasjoner, snarere heller at de fyller flere funksjoner, av den ovennevnte typen (ibid.). Tette nettverk som dette kan være der mange har sitt viktigste støtteapparat, og de kan representere en form for trygghet. Det skapes sosial kapital i form av gjensidighet og tillit, og organisasjonene kan gi medlemmene en meningsfull fritid, støtte til egen kultur, identitet og politisk innflytelse. De kan mobilisere seg og gjøre sine stemmer hørt. Organisasjonene kan også spille en viktig rolle for innvandrernes integreringsprosesser og tilpasning (jf. Rønning & Starrin, 2009a).

Et viktig poeng man kan belyse her, er organisasjonenes potensial som en arena for politisk mobilisering. Som nevnt uttrykte Morten et ønske om at innvandremiljøer kunne bli mer aktive eller synlige deltakere i den offentlige debatten, om for eksempel temaer som skole og lignende. Til tross for fravær av politisk deltakelse kan imidlertid innvandrersorganisasjoner fungere som kontaktpunkter inn mot flerkulturelle miljøer, og slikt som valgdeltakelse kan øke om det er muligheter for å stemme på "sin kandidat". Slik kan det bygges broer mellom grupper, noe som er viktig for nettverkskapital med tanke på den politiske plattform (Ødegård et al, 2014: 104). Mange kan oppleve disse organisasjonene som et springbrett ut i

majoritetssamfunnet. Man må imidlertid også være åpen for at ulike sosiale grupper kan være opptatt av saker som ikke nødvendigvis er synlig i den norske offentlige debatt (ibid.).

Selv om det vises til en omstridt debatt (jf. Ødegård et al 2014) angående innvandrersorganisasjoner, skapes det altså viktig sosial kapital også innen denne arena. Kuusela (2009) viser i denne sammenheng til svensk innvandrers- og integreringspolitikk der statens syn på innvandrersorganisasjoner har vært svært svingende, da man i en årrekke har gitt skiftevis økonomisk støtte etter hvilken sosial kapital staten ønsker å fremme, sammenbindende eller brobyggende. Mens det noen år er gått inn for å styrke samhörigheten i egne etniske grupper, er det andre år gått inn for å fremme deres delaktighet i et mer overordnet medborgerskap. Førstnevnte var igjen tilfelle i 2002, da regjeringen igjen ønsket å legge vekt på det sammenbindende aspektet ved slike organisasjoner. Kuusela er av den oppfatning at dette er riktig, da egne organisasjoner gir innvandrere viktige ressurser, og at man fremfor alt bør unngå en assimileringpolitikk der det eventuelt kun gis midler til brobyggende virksomheter, og ingen til egne grupper og kulturers egenart (ibid.).

Yusuf og Morten vektla samarbeid og fellesskap, eller kanskje snarere samarbeid *om* fellesskap. Hvis innvandrersorganisasjoner imidlertid kun er orientert mot foreningens interne anliggende og i mindre grad er orienterte som en utadrettet virksomhet, hvor man bygger broer til andre nettverk og foreninger i majoritetssamfunnet, kan samarbeid og fellesskap være vanskelig å få til. Et fravær av slike møteplasser kan skape grobunn for mistenksomhet og mistillit, og tilhörighet og identitet i et lokalsamfunn kan svekkes (Ødegård et al, 2014: 107). Det er nemlig også viktig å bygge broer til andre nettverk, om vi belyser problematikken ved Putnams perspektiv. En ensrettet, sammenbindende sosial kapital kan av dette fungere som et hinder for andre typer sosial kapital. Eller rettere sagt, den er ikke alltid nok i seg selv, hvis målet er å bygge gode lokalsamfunn (jf. ibid.). Som Putnam påpeker er nettverk med *både* sammenbindende og brobyggende egenskaper viktige for tillit og relasjonsbygging, og kan sammen ha sterke positive sosiale effekter. Der den sammenbindende kapitalen kan sies å være gunstig for å ”getting by”, er den brobyggende kapitalen som nevnt nødvendig for å ”getting ahead”, og det gjelder å sammenbinde over noen sosiale dimensjoner og samtidig bygge bro over andre (Putnam, 2000: 23).

Ødegård et al (2014) viser imidlertid til utfordringer i slike prosesser, for eksempel manglende ressurser eller kunnskap hos innvandrernettverk. Dette kan gjelde uvitenhet om hvordan man kobler seg på den mer formelle delen av sivilsamfunnet. En av Mortens roller i forebyggingsarbeidet, sammen med andre organisasjoner, er ifølge han å:

”legge opp til at disse organisasjonene som er flerkulturelle kan bli mer profesjonelle. At de skaffer seg organisasjonsnummer, og at de lærer seg å skrive årsrapporter og søknader selv. Det er med på å synliggjøre dem.”

I lys av teorien om sosial kapital mener Ødegård et al (2014: 115) at bærekraftige organisasjoner er de som balanserer driften på en slik måte at de følger med på viktige utviklingstrekk i samfunnet og har både en sterk intern integrasjon, samt evner å koble seg opp mot andre alternative nettverk. Det tolkes som å være det Morten her ønsker for det flerkulturelle miljøet; at de ikke bare på individnivå, men også på organisasjonsnivå, skal få muligheter til å koble seg på alternative nettverk, slik at effekten av den sosiale kapital kan ekspanderes. Det synes å være et mål med forebyggingen at man nettopp jobber med organisasjoners orientering mot omgivelsene, og at det i større grad skal bygges bånd mellom det tradisjonelle ”norske” og det flerkulturelle. Slik kan de *sammen* tilby individer ressurser, og forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Som Putnam hevder: ”To build bridging social capital requires that we transcend our social and political and professional identities to connect with people other than ourselves” (Putnam, 2000: 411).

7.6.3 Tillit og kommunikasjon mellom brobyggende aktører

Julian ga oss et innblikk i hvilke hovedtyper av kriminalitet det fokuseres sterkt på i dagens planer. Han understreket i denne sammenheng at disse ulike kriminalitetsområdene ikke kan sees uavhengig av hverandre. Også derfor var han opptatt av at radikaliserings og voldelig ekstremisme ikke må ”gjøres for spesielt”. Han mente dette området måtte behandles på lik måte som andre typer kriminalitet, grunnet en rekke fellestrekk mellom dem. Putnam (2000) tar som nevnt for seg hvordan økt grad av tillit i samfunnet, fører til lavere kriminalitetsrater. Julian vektla også tillitsfulle relasjoner i kriminalitetsforebyggende arbeid:

”Relasjon er jo *avgjørende*. Og tillit er avgjørende. Det er to sider av samme sak. Så jeg tenker hvis tillit er et viktig mål, så er relasjonen til de du skal skape tillit til helt avgjørende. Og kommunikasjon og dialog.”

Vi opplevde at mye av fokuset her var på organisasjonsnivå, og hvordan man bør nærme seg visse essensielle samarbeidspartnere i forebyggingen av radikalisme og voldelig ekstremisme. Dette med dialog ble spesielt utnevnt som en viktig faktor av flere informanter. Under intervju med Morten der Kristiansands ”suksesshistorie” ble brakt opp, forklarte han det attpåtil såpass enkelt: ”Ja, jeg tror jo oppskriften er å snakke sammen.”

Julian nevnte under sitt intervju hvordan Kristiansand kommune har flere års erfaring med såkalte dialogforum, hvor religiøse ledere, aktører fra politiet og kommunen deltar. I denne forbindelse er det viktig å nevne at alle informantene vektla sterkt verdien og den suksessfulle erfaringen av et tverrfaglig samarbeid rundt forebyggingen av radikalisering og voldelig ekstremisme i Kristiansand. Vi eksemplifiserer med Oda:

”Når en skal forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme så er det jo *en ting* som er helt sikkert, at det må gjøres tverrfaglig, og at en må bryte noen av de der...skal man si klassiske barrierene eller de avgrensningene som har vært da, mellom fag og mellom institusjoner, mellom offentlig og privat, og mellom politi og kommune, og så videre.”

Det overordnede forebyggingsarbeidet i Kristiansand strekker seg som nevnt lenger enn vårt fokus på kun kommune og frivillighetens tiltak. Blant samarbeidspartnere på et større nivå finner vi de aktører som Oda nevner i sitt utsagn.

Julian belyste imidlertid også hvordan dette med relasjonsbygging og oppnåelse av tillit kan ta tid. Hans erfaringer fra eksempelvis dette dialogforum, ”hvor radikalisering og voldelig ekstremisme liksom er hovedoverskriften”, lyder slik:

”De første årene var det veldig lite dybdesnakk egentlig. Så vi brukte ganske mange år på bare å få litt tillit og få den relasjonen og sånn. De senere møtene vi har hatt, så har vi fått lov – og muligheten – til å stille litt mer sånn direkte spørsmål.”

Generelt i slike samarbeid kan vi si at det finnes en rekke interaksjonelle premisser, altså komponenter av interpersonlige forhold mellom partene, (San Martin-Rodriguez et al, 2005:

141). Dette kan være vilje til samarbeid, tillit, gjensidig respekt og kommunikasjon. Vangen og Huxham (2009) mener at tillit er en forutsetning for vellykket samarbeid, men peker på at oppnåelsen av dette ikke kommer av seg selv (ibid: 73). De knytter dette til en ”tillitssløyfe”, som tar for seg to faktorer som er viktige for å etablere et tillitsforhold. For det første er det viktig å avklare forventninger til fremtidig samarbeid, forventninger som bør synliggjøres i slikt som formelle kontrakter og avtaler. Den andre faktoren handler om nødvendigheten av at samarbeidspartnerne stoler nok på hverandre til å tillate seg å sette i gang samarbeidet. Av dette kan man forvente at tilliten dermed gradvis bygges opp, samt opprettholdes, ved at aktørene arbeider sammen og gradvis blir mer ambisiøse (ibid: 73–74). Julian hadde tydelig erfaring med hvordan slike premisser var nødvendige i dette samarbeidet, samt hvordan spesielt slikt som tillit kan ta tid å etablere. Det var først når dette var på plass man så muligheten til å tenke mer ambisiøst, eller kunne ”stille litt mer sånn direkte spørsmål.”

Denne tilnærmingen til andre aktører kan også sees i sammenheng med hvordan den sosiale kapitalen kan være ekspressiv eller instrumentelt styrt, hvorav førstnevnte omhandler individers atferd styrt av følelser, gjerne til folk vi er glad i, og sistnevnte en mer kalkulerende atferd. Mens en sammenbindende kapital i større grad kan være ekspressiv styrt, er det større rom og aksept for å være instrumentell under brobygging (Rønning & Starrin, 2009b). Når kommunen står overfor utfordringer som radikaliserings-tendenser og ønsker å forebygge dette, vil det være naturlig at samarbeid med ulike aktører i større grad er instrumentelt eller strategisk styrt. Det vil sannsynligvis bli handlet slik på bakgrunn av nettopp tidligere erfaringer i kommunen. Vi fikk inntrykk av at det å knytte slike samarbeidsrelasjoner anses som svært nyttige strategier for å få bukt med kriminalitet, herunder også radikaliserings og voldelig ekstremisme. I denne sammenheng er det passende å sitere Putnam: ”Society as a whole benefits enormously from the social ties forged by those who choose connective strategies in pursuit of their particular goals” (Putnam & Feldstein, 2003: 269).

7.7 Idrettsklubben og sosial kapital

Rune fra idrettsklubben var av den oppfatning at tilhørighet var det viktigste elementet i dette tiltaket, sammen med selve aktiviteten, og at relasjonene er viktige i den form av at de fører til en slik opplevelse. Han delte følgende tanker om relasjonene han ser for seg oppstå mellom deltakerne og de ordinære medlemmene:

”De vil helt sikkert møte...nye mennesker, og de vil møte mennesker på en ny måte. For det er noe med når det kommer nye arenaer så ser en nye sider av både en selv, som kommer frem, også ser du også nye sider av den andre. Og det kan også være forskjellen på at: ‘Jo, for du var faktisk ganske hyggelig du! Jeg har sett deg i den settingen, men nå så er det liksom’...at det ga kanskje grobunn – at det er en relasjon du kan ta med deg videre, utenfor idrettsbanen.”

Her ser vi hvordan Rune ser muligheten for at deltakelse i idrettsklubben, en formell kapital, kan føre til ervervelse av uformell sosial kapital (jf. Rønning & Starrin, 2009b). Nemlig venner. ”Noe så enkelt som” venner, eller relasjoner ble vektlagt av flere av våre informanter som en viktig forebyggingsfaktor i bekjempelsen av utenforskap og dets potensielle negative konsekvenser. Dette sitat er sagt av Oda og ble etterfulgt av:

”som å hjelpe den personen å få en venn rett og slett, eller få en kontaktperson som kan støtte opp og...ja, å gjøre en forskjell da.”

Idrettsklubben ble av Oda brakt opp som en viktig inkluderings-arena, blant annet fordi det er ”ufarlig spill”, og ”lek og moro” hvor man bare kan ”ha det gøy sammen”. Det gunstige med idretten er at den gjerne er universell (jf. Ødegård et al, 2014), og bringer mennesker sammen på tvers av ulikheter. Flyktningene møter her mennesker med en annen etnisitet, religion og kultur, som de kan knytte kontakter til. ”Bare det å treffe andre mennesker fra et annet miljø, med et annet tankesett”, ble vektlagt av Morten. Ønsket var her at det kunne oppnås såkalte ”ekte relasjoner, hvor man utfordrer hverandres holdninger over tid”.

Som vi skal se av senere uttalelser synes andre aktører i samarbeidet å ha inntrykket av at idrettsklubben i utgangspunktet er ”blendahvit” og ”norsk”. Rune skildret derimot miljøet som å være ”ganske internasjonalt” og nevnte flere eksempler på dette. Tolker vi informantens rett kan dermed klubben i enda større grad bli en flerkulturell arena, der *mange* ulike

etnisiteter møter hverandre. Rune beskrev for oss hvordan de har ”jobbet mye med miljøet i det siste”, og nevnte herunder diverse grep de har gjort for å oppnå et fellesmiljø, med involvering av medlemmene (de ordinære) og det at ”folk blir kjent med hverandre”. På bakgrunn av de positive effektene dette har hatt, og ønsker om å slutte seg om viktige verdier mente Rune at:

”Det hjelper ikke hvor mye vi.. *tror* at vi er en åpen klubb, hvis ikke vi viser det med handling. Og det prosjektet vi prater om her er jo litt at vi nå må vise noe med handling. Vi skal være en lavterskelklubb og vi skal være opptatt av å ta vårt samfunnsansvar da...med inkludering og brobygging. Det er viktig for oss. Og vi ønsker å ha et mangfoldsmiljø.”

Han vektla videre:

”Få opp det med å bli kjent, og igjen også dette med å både bygge tilhørighet, at dette er et fint sted å være, vi kan gå ned i klubbhuset og se litt på tv og ta en kaffekopp...Vi kan henge litt rundt der. *Ikke minst* viktig for barn og unge.”

Morten påpekte på sin side hvordan det alltid finnes en grense for hvor mye man kan forvente at frivillige aktører skal gjøre på sin fritid, og at det derfor er om å få integreringsjobben inn ”i den normale driften”. Idretten ble nettopp derfor tatt opp som eksempel, da deltakelse under helt ordinære vilkår anses som verdifullt; ”for det er jo den beste integreringen”. Herunder understrekes både kommunens begrensninger og styrker, ettersom det ble påpekt at selve relasjonsbyggingen ”ikke er noe de selv kan drive med, men derimot noe de kan legge til rette for og synliggjøre”, ifølge Morten. Ødegård et al (2014) peker på flere fordeler ved idrettsorganisasjoner i lokale integrasjonsprosesser. En av dem er at slike ordinære aktivitetstilbud nettopp allerede ”er der”, og muliggjør en rask oppstart av integreringsarbeid. Dette ser vi også ved idrettsklubben, der tiltaket er ment for nyankomne flyktninger, og sees i ledd med fokuset på tidlig forebygging og integrering. Slik får denne gruppen – som i utgangspunktet kan sies å ha svært lite sosial kapital ved ankomst til Norge, mulighet til å sikre seg dette relativt raskt. Det tar som regel tid å bygge opp nye nettverk, og disse kan vanligvis være i en overgangsfase, hvor man ikke hører til noe sted. Dette er gjerne en svært sårbar posisjon. Hvis man i tillegg har kjent på en følelse av negativ identitet eller stigmatisering, kan dette i idrettsklubben bli omgjort til en mer positiv identitet og stolthet.

Det kan tenkes at sistnevnte kan forsterkes ved opplevelsen av mestring, noe et par av informantene nevner som et viktig element i tiltaket.

Det kan imidlertid diskuteres om dette i første omgang kan kalles aktivitet under helt ordinære vilkår, ettersom kurset er tilrettelagt for flyktingene og involverer mentorer, faddere og lignende. Likevel er intensjonen at disse deltakerne skal, i samarbeid med kommunen, få tilbud om å bli ordinære medlemmer etter prosjektets slutt, og da delta i ordinære treningsøkter og kurs, uten ”forskjellsbehandling” – som Rune uttrykker.

Rune vektla sterkt at det forventes og kreves en innsats fra alle parter, både ordinære medlemmer og flyktingene, for å bli kjent med hverandre, også utenfor selve spillet. Det fremsto som svært ønskelig at de fleste flyktingene, ”for at det ikke bare skal bli et sånn kortidsprosjekt”, ville benytte seg av muligheten til å bli et ordinært medlem, og da foreligger det en rekke sosiale forventninger:

”Da har de vært igjennom den derre brofasen, og da skal de bli kjent med klubben, med oss som jobber der, styret, trenere. Og da skal de være med på klubbester og være en del av miljøet.” –Rune

Her kan det altså oppstå viktige nettverk, som kan gi flyktingene en opplevelse av tilhørighet, lojalitet og tillit. Den aktuelle klubben er en videre en ”lavterskelklubb”, ifølge dens representant, og nettopp slike tilbud gjør det lettere for mange innvandrere å delta i slike aktiviteter (Ødegård et al, 2014).

Ødegård et al (2014) ser som nevnt integrasjonsbegrepet i sammenheng med muligheter til å ikke bare bli en del av det som *er*, men også hvordan man har mulighet til å forme det som *blir*. Dette synes å være i tråd med idrettklubbens verdigrunnlag og målsetninger. Rune pekte opptil flere ganger på hvor viktig medlemmene er, og hvordan de skal og må involveres i ulike beslutninger: ”Vi har jo våre verdier og dem skal alle medlemmene få være med å påvirke og utvikle”. Altså ser vi at slike medlemsbaserte organisasjoner tilbyr mulighet til å påvirke formingen av organisasjonen. Ødegård et al (2014), belyser hvordan slike medlemskap kan gi ressurser i form av demokratiske rettigheter og en form for eierskap. Ved

å delta i organisasjonsdemokratiet, kan innvandrere bli valgt inn i styrende organer, noe vi også tidligere har poengtert som en styrke. I tillegg blir de kjent med demokratiske prinsipper, som også er et viktig element i integrering. Som medlemmer av en gruppe er de i den sammenheng også avhengige av en grad av *felles* forståelse av verdier og kultur, altså en sammenbindende form for kapital, slik vi tidligere har belyst ved Putnams begreper.

7.7.1 Ressurser og symbolsk kapital

Når Oda og Morten uttaler seg om idrettskurset for flyktinger, belyses flere nytteverdier av et slikt tiltak. Blant annet ser man hvordan kurset oppfattes som mer enn bare et hjelpetilbud, og flyktingene som mer enn bare mottakere. Informantene har forventninger og håp, også utover kun dette aspektet. Når de påpeker hva de mener er spesielt viktig med kurset sier de blant annet dette:

”Det som er, det er mange ting, men det, symbolverdien er jo litt viktig syns jeg.. at det nettopp er (den aktuelle sporten), som gjør at folk blir liksom litt sånn overrasket, at de tar initiativ til det kan inspirere andre da, til å ta et lignende eller tilsvarende engasjement da, tenker jeg. At når denne idrettsklubben som folk kanskje tenker at ‘nei de har nok med seg selv’ ikke sant, også mens andre som kanskje er mye mer nærliggende at burde kanskje gjøre noe, de kan se at det er mulig. Det tenker jeg er ganske viktig. Så for å bli inspirert da. Også er det jo selvfølgelig fordi de få som, eller de som får tilbud må være med at, det kan jo være det at *en* person da utmerker seg og er et supertalent i sporten, ikke sant, da tenker jeg at det er en fortelling som blir skapt da med den personen gjennom et sånt tiltak. Og få mulighet til å vise at ikke sant, at det er mulig da å få en suksesshistorie, det hadde vært fint.”–Oda

”Altså denne idrettsklubben er jo ordentlig blendahvite og det er jo det som er litt spennende med dette. Kanskje kan du få inn noen med en etiopisk bakgrunn som kan bli skikkelig god i sporten, det er jo ikke utelukka? Men de har jo ikke noen tradisjon for det. Og det er jo fordi at i Afrika så spilles det jo – der det spilles sporten –der er det jo hvite rike som spiller den! Og gå og søk på statistikkene, se hvor mange vinnere som har vært mørke...Se på turneringa i år, du har (nevner to idrettstjerner). Det *er* de to. De er de som...det er det. På herresiden har vi ingenting. På 70-tallet var det en. Jeg husker ikke hva han het for noe men.”– Morten

Et fellestrekk i disse informantenes utsagn er at de anerkjenner verdien av at nettopp en idrettsklubb som dette har tatt initiativ til et slikt tiltak. I tillegg løfter de begeistret frem

muligheten for at noen av deltakerne også kan vise seg å være sportslige talenter. På spørsmål om ønskelige utfall av kurset etterlyser også Rune fra idrettsklubben noen som kan ”løfte opp” den aktuelle sporten:

”Og særlig i sånne tider som vi har nå så kan vi gjøre litt ekstra, og det bør vi gjøre (om grunnen til deres involvering). Men så tenker jeg også sånn at...og det ser jeg av og til at det skrives og det tror jeg absolutt gjelder for oss, at (den aktuelle sporten) på Sørlandet, den er *ikke* særlig bra...Og her, jeg håper virkelig at det kommer noen sånne med litt andre holdninger enn det vi nordmenn har. Virkelig *tjenesteivrige*, som kan være med på å løfte sporten. Det tenker jeg ville vært helt fantastisk, hvis det ville komme ut av et prosjekt. Noen som virkelig kunne gå i bresjen, med litt annen mentalitet og virkelig løftet sporten. Ikke noe hadde gledet meg mere. For da kunne jo *de* bli rollemodeller. For oss. Og det hadde vi trengt, både i forhold til sporten, men jeg tror også sånn i forhold til integreringsarbeidet, og i forebygging av radikaliseringsarbeid, at det ville vært helt fantastisk. Om det er (eksemplifiserer med ulike sporter), eller hva det er. Å få opp sånne, som folk ser opp til. Som har gått den veien.”

Dette forteller oss at informantene her ikke bare ønsker å tilby en aktivitet, men også ser etter ressurser og har en form for forventning til deltakerne. Forventninger er en sosial relasjon som kan betegnes som en form for sosial kapital (Coleman, 1988). I tillegg kan man reflektere over nytteverdien av å se på disse individene som ikke bare mottakere av ”hjelp”, men nettopp også viktige ressurser. Alle informantene synes videre å vektlegge en form for symbolsk verdi ved tiltaket og dets potensielle utfall. Bourdieu (1994: 115) er av den oppfatning at enhver egenskap eller kapital, det være seg sosial, økonomisk, kulturell eller fysisk, kan arte seg som en symbolsk kapital. Dette er tilfelle når denne egenskapen eller kapitalen oppfattes av visse sosiale agenter, med såkalte ”oppfattelseskategorier”, som gjør dem kapable til å gjenkjenne og anerkjenne den (ibid.). Egenskapen eller kapitalen blir altså tillagt verdi. Ikke bare blir det av informantene tillagt en symbolsk verdi i at nettopp en slik idrettsklubb tar initiativ til et slikt kurs, men også deltakerne innehar for dem en mulig kapital som kan omsettes til symbolsk kapital. I dette tilfellet er det nærliggende å sammenligne dem med Colemans (1988) kapitalbegreper, hvorav ressurser som ferdigheter og kompetanse tilsvarer en menneskelig kapital, og private verktøy en fysisk kapital. Idrettsklubbens initiativ konstituerer seg altså som en symbolsk kapital, og det samme kan deltakernes menneskelige eller fysiske kapital gjøre.

7.8 Langsiktig perspektiv

Under intervjuene ble det også klarere hvordan en del av informantene så på de ulike aktivitetene som mer enn ”bare” et tiltak eller et prosjekt. Det ble påpekt hvordan et mer langsiktig perspektiv var viktig for dem. Oda uttalte følgende om idrettstiltaket for flyktninger:

”En ting som er viktig for prosjektet, det som vi er litt opptatt av, det er å – for å bruke det som eksempel da –det som er farlig det er å sette i gang tiltak som ikke følges opp, ikke sant? Si du setter i gang tiltaket, så er det noen som begynner å føle seg vel, begynner å få litt mestring, også går du tom for penger ikke sant, også: ‘Oj, nei nå må dere klare dere selv’. Så det er viktig å tenke langsiktig. Og da må det være tiltak som har såpass lav terskel, og såpass enkle å gjennomføre at du kan... Ikke sant, du må ha en plan for fortsettelsen da. Det tror jeg er ganske viktig. Det er ganske mange sårne, skal jeg si sårn... midlertidige prosjekt som blir etablert, også mister folk interessen, eller de mister støtte fra staten, eller de som har bevilget penger og da opphører det og da kan det være ganske negativt altså... Det *forsterker* bare den følelsen ikke sant, av utenforskap. Hvis det plutselig... hvis du har veldig lyst til å være med, så kan du ikke på grunn av økonomi eller andre ting så... Det er ganske viktig.”

Som vi så tidligere forklarte Rune fra idrettsklubben at intensjonen er at flyktningene, de som vil, blir ordinære medlemmer etter en stund. Når vi spurte om tidsforløpet eller hyppigheten av kurset ble det også klarere hvor mye av tiden som er viet til en dyp innføring i sportens historie og etikette, og at tanken ikke er å gå ”rett på sak” i første omgang. Grunnen til dette er i følge Rune at:

”Du, liksom det som vi har vært veldig opptatt av er at... Det er veldig fort gjort å tenke seg at en sånn idrettsklubb som oss skal sole oss i glansen. Liksom; ‘nå skal vi vise at vi er blitt så *veldig* sånn samfunnsorientert’. Og det er jo bare fin gratisreklame, så... Og det har det vært fokus på, så vi har vært veldig opptatt av for oss, at det ikke bare skal være et prosjekt, men at det nå er en sånn langtidseffekt/virkning integrering som vi er ute etter.”

Julian berørte også noen viktige poeng som kan sees i sammenheng med perspektivet som belyses av informantene ovenfor. Han opplyste oss om at det var mange nye aktører som hadde meldt sin interesse for arbeidet i Kristiansand, som en konsekvens av den nye handlingsplanen. En del av disse er allerede sterkt involvert i forebyggingstiltak:

”På den ene siden er dette veldig viktig, for å klare å forebygge dette, det er et veldig stort fenomen. På den andre siden er det *kreven*de å koordinere med alle disse nye samarbeidsaktørene som har poppet opp. Og nye roller som folk har fått da. Så det utfordrer litt det eksisterende samarbeidet, og nå dras plutselig noe i en annen retning.”

Videre uttrykkes det at:

”Det popper opp henvendelser hele tiden, det er et ekstremt hot område. Det er mange som vil vise sin markeds...altså plutselig masse sånne *private aktører* som vil vise sin interesse, de har skjønnet at her er det penger å hente, myndighetene har stort fokus på det. Det er et veldig stort felt, veldig mye politisk interesse.”

På videre spørsmål angående utfordringer ved dette svarer Julian:

”Det er veldig mange som vil inn i samme rom, og hvis vi klarer på sikt at alle gode krefter drar i samme retning, så lykkes vi. Utfordringen er litt – siden vi er i startgropa – å finne ut hvordan alle de ulike rollene kan gjøre hverandre sterke, og ikke at man drar i ulik retning, jobber mot hverandre, eller i verste fall konkurrerer med hverandre. Så...jeg tror vi har gode muligheter til å finne ut av en god samhandlingsform, men ja (gir eksempel med organisasjon og hvordan dens rolle enda er litt uklar i arbeidet). Og det er litt sånn i startfasen. Så det er klart at det er mange aktører på banen som utfordrer de eksisterende strukturene. Og det Kristiansand for eksempel har fått så mye kred for er *nettopp* de eksisterende strukturene, det er den systematiske måten det vi har jobba på med politi, frivillige organisasjoner og så videre. Og nå når vi får mange nye aktører på banen som da får en sentral rolle i det arbeidet, så utfordrer det litt, så vi må finne ut hvordan vi skal forholde oss til det. Men jeg sier ikke det at...Altså vi er i startfasen, så da er det en helt naturlig prosess tenker jeg. Som vi må gjennom, så finner vi ut av en måte å jobbe på som er vinn vinn.”

Dette med å utfordre de eksisterende strukturene er også et tema som Rønning (2009) berører, der det blant annet vises til et eksempel hvor australske myndigheter lyste ut oppdrag knyttet til integrering av innvandrere. Det som i første omgang var samarbeid mellom frivillige organisasjoner og det sivile samfunn, ble senere erstattet av en kommersiell organisasjon. Dette resulterte i at verdifull innsats og erfaring gjennom tre år ble utslettet, og man måtte starte på nytt. I denne sammenheng betegner Rønning sosial kapital og sosial integrering som å plante en ny plante i nytt jordsmonn; å bli rykket ut med rota etter noen år blir som å starte helt på nytt (ibid: 56). Slike grep kan betegnes som en negativ overregulering, eller det

Rønning kaller en manglende forståelse for sosiale nettverks egenart og overfokus på økonomisk rasjonalitet (ibid: 56).

Selv om flere av informantene betegnet temaet radikaliserings og voldelig ekstremisme som et ”populært tema”, eller noe som ”skaper oppmerksomhet og status”, var det tydelig hvordan de selv var bevisst på dette. Dette både i den grad at det ble snakket om hvordan økonomiske interesser kan vise seg, eller hvordan feilaktig fokus kan gi vanlig forebyggende arbeid denne merkelappen. Julian mente at ikke alle tiltak først og fremst bør assosieres med dette, da tiltakene er viktige i seg selv, ikke bare i sammenheng med forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme:

”Det er mye som ikke bør få den merkelappen, men på grunn av dette, kan det bli skjev fokus. Det som er vanlig forebyggende arbeid får den merkelappen, fordi at det er det som gir midler og status, ‘vi slenger på en setning om det’. Dette er jeg blitt mer og mer oppmerksom på, at det kan gi et skjevt inntrykk.”

Morten var også bevisst på hvordan ”det å søke midler heller ikke skal være en måte å finansiere drifta si på”, når det gjaldt ulike organisasjoners involvering. I tilfellet hvor idrettstiltaket for flyktninger ikke fikk det økonomiske tilskuddet det var søkt om, sto han også fast ved at intensjonene likevel var å gå inn for det som var planlagt, eventuelt ved hjelp av andre midler. Under intervjuene med spesielt de kommunalt ansatte, fikk vi et inntrykk av at man er trygge på sine tidligere erfaringer fra slikt forebyggingsarbeid, og er stolte av det som er oppnådd, og det kan tenkes at dette gjør at man i større grad er bevisst på de potensielle fallgruvene som finnes ved nettopp manglende forståelse av sosiale nettverk eller profittøkende intensjoner.

Kapittel 8 – Oppsummerende konklusjon

Formålet med vår oppgave var å undersøke hvilke faktorer som ble vektlagt i forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand, der samarbeidspartnerne er kommunen og ulike frivillige organisasjoner. Dette ble undersøkt i lys av følgende problemstilling og avgrensning:

Hvilke faktorer vektlegges i en tverrsektoriell forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Kristiansand kommune?

– Med blikk på kommunen og frivillige organisasjoners syn på forebyggingstiltak rettet mot flerkulturelle miljøer

Problemstillingen er utforsket ved kvalitative intervju og drøftet i lys av sosiologisk teori som omhandler de forhold våre informanter belyser; sosiale prosesser som utenforskap og inkludering/deltakelse. Vi vil videre presentere våre funn i grove trekk for å gi en oppsummerende konklusjon på oppgaven.

8.1 Våre funn

Tidlig i prosessen, og bekreftet gjennom intervjuene, kom det frem at begrepene ”utenforskap” og ”inkludering” og dets innhold ble tillagt særlig vekt. Dette fremkom også av både offisielle og interne dokumenter. Dermed ble dette våre to hovedtemaer i vårt analysekapittel, der vi drøftet utenforskap og inkludering– og det innhold som informantene knyttet til disse sosiale prosessene. Dette er drøftet hovedsakelig i lys av tilnærminger innen avvikssosiologi og sosial kapital. Utenforskap ble fremstilt som en medvirkende årsak til utvikling av radikaliserings og voldelig ekstremisme, og inkludering ble fremstilt som løsningen, eller en metode for forebygging.

Opplevelse av utenforskap ble ofte nevnt som en faktor som kunne være utløsende for radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hvorfor mennesker føler seg utenfor kan være utløst

av flere faktorer. I vår oppgave fant vi at blant annet marginalisering kunne være en utløsende faktor for en følelse av utenforskap. Det ble påpekt av en av våre informanter at marginaliseringen forhindrer opplevelse av tilhørighet i samfunnet, og tiltrekningen til ekstreme miljøer ble sterkere. Også stigmatisering av individer kunne føre til økt grobunn for radikaliserings og voldelig ekstremisme. Som en av våre informanter påpekte, var det viktig at alle mennesker føler seg som en del av samfunnet, og ikke som ”vi og dem”. Når mennesker opplever at de får et stigma vil de ofte søke andre som er i samme situasjon, for å føle seg som en del av et fellesskap, og det er der tiltrekningen til ekstreme miljøer kan oppstå.

Gjennom intervjuer kom det frem at somalisk ungdom var en gruppe som uttrykte at de følte seg utenfor det øvrige samfunnet. Man ønsket derfor å gjøre noe med dette, gjennom tiltak og ulike informasjonsmøter. Det ble også pekt på hvordan det er ønskelig at de i større grad deltar i det tradisjonelle organisasjonslivet, eksempelvis idretten. Et hinder var imidlertid usikkerhet, særlig blant foreldre som ikke visste så mye om denne arenaen. Mange somaliere er muslimer, og islamsk kultur går ikke alltid hånd i hånd med norsk kultur. Vår informant eksemplifiserte med hodeplagg som skaper bry for somalisk ungdom som gjerne ville delta i idrett, der både svømming og turn ble brukt som eksempel. Også matservering og problemstillinger knyttet til kjønn ble nevnt. De kulturelle utfordringene gjorde at ungdom heller holdt seg hjemme, enten av eget ”ønske”, eller på grunn av foreldre som synes det ble en vanskelig situasjon. Det ble altså slik at deler av den somaliske befolkningen valgte å selvekskludere seg selv. Selveksklusjon er noe som skjer når grupper velger å ekskludere seg selv fra samfunnet, som et slags forsvar mot en majoritet som ikke aksepterer deg. Dette var noe som kunne observeres blant mange unge somaliere og deres familier, som ofte bare forholdt seg til egne kulturelle eller religiøse miljøer med mennesker av samme etnisitet. Slik falt ungdommene utenfor den ”typisk norske” og tradisjonelle frivillighetskulturen, og dermed mistet de muligheten for å danne nye relasjoner. Det ble i intervjuet uttrykt et ønske om at de skulle ”være norske i sin tenkning”.

Videre i oppgaven drøftet vi det som ble uttrykt som en slags motvekt til utenforskap, nemlig inkludering. Mye av informasjonen vi fikk via våre informanter er i overensstemmelse med det positive man gjerne forbinder med sosial kapital. Det ble belyst hvilke fordeler tilgang til sosial kapital, i flere former, kan gi. To av våre informanter belyste i særlig grad

nødvendigheten av informasjon og en bedre informasjonsdeling. Vår representant fra det somaliske miljøet uttrykte at informasjonsmangel var et omfattende problem blant somaliske familier i Kristiansand. Usikkerhet rundt hvordan fritidsorganisasjoner fungerte i praksis gjorde at mange foreldre valgte å holde sine barn hjemme. Også økonomiske utfordringer bidro til at barn og unge ikke deltar i eksempelvis idrettsforeninger. Vår nøkkelinformant poengterte at dette var utfordringer som kunne løses, men det var vanskelig for (blant andre) de somaliske innvandrerne å få tak i denne informasjonen. Slik ble samarbeidet mellom kommunen og representanten fra det somaliske miljøet svært viktig, da de kunne nå ut til et mye bredere publikum med nødvendig informasjon for å hjelpe somalisk ungdom til å bli inkludert i frivillige organisasjoner. Det ble også tydelig at tilgang på viktig informasjon ikke bare var essensielt for innvandrere, eller mennesker med innvandrerbakgrunn, men også for norske mennesker som skulle ta i mot disse i sin organisasjon eller på et eller annet tidspunkt forholde seg til dem. Vår representant fra idrettsklubben vektla gjennom sitt intervju at informasjon og kunnskap var like viktig for begge parter. Dette sees i lys av forebyggingsarbeidet mål om å også øke kompetansen til det mer tradisjonelle organisasjonslivet.

Kommunens langvarige samarbeidsforhold med representanten fra det somaliske miljøet synes å ha vært svært viktig for forebyggingsarbeidet rettet mot somaliere og andre innvandrere som deler kultur og trosretning. Gjennom flere års samarbeid hadde kommunen dannet et godt tillitsforhold til en somalisk representant, og han igjen hadde et godt tillitsforhold til både somaliere i Kristiansand, men også andre grupperinger som hadde felles kulturell og/eller religiøs bakgrunn. Samarbeidet mellom kommunen og de ulike deler av frivilligheten tolkes som at det ikke bare finnes sammenbindende kapital, men også viktig brobyggende kapital. Dette både på individnivå, som eksemplifisert med vår somaliske informant, og på et organisasjonsnivå i form av samarbeidets oppbygning med dets tiltak og målsetninger. Av alle informantene synes det å være viktig å bygge broer på tvers av forskjelligheter for å bringe ulike individer sammen.

En type uformell sosial kapital ble også vektlagt gjennom intervjuene. Relasjoner, gjerne ”noe så enkelt som” vennskap, synes å bli ansett som fruktbart. Representanten for idrettsklubben forklarte hvordan formell sosial kapital – medlemskap i idrettsklubben – nettopp kunne føre

til uformell sosial kapital; vennskap. Utvikling av relasjoner med andre mennesker ble ansett som verdifullt for å hindre følelsen av utenforskap, og for mange innvandrere kan det være svært ønskelig med denne typen sosial kapital. Spesielt for nyankomne er det som regel vanskelig å raskt tilegne seg relasjoner og større nettverk på egen hånd.

Det var ifølge vår nøkkelinformant vanskelig for kommunen å skulle skape disse relasjonene selv, men gjennom samarbeidet med idrettsklubben kunne de derimot bidra til å legge til rette for en slik relasjonsbygging. Dette kan vise seg å være fruktbart både for forebyggingsperspektivet og for nyankomne innvandrere, som dermed raskere kan skaffe sosial kapital, eller integrere seg, i et nytt land. Relasjoner ble også beskrevet som en mulighet for å utfordre hverandres holdninger. Et fellestrekk blant tre av informantene var her også hvordan man anerkjente potensialet til deltakerne, og reflekterte over den symbolske virkningen ved at noen eventuelt virkelig mestrer sporten. På denne måten blir flyktingene mer enn bare mottakere, da man har håp og forventninger knyttet opp til deres deltakelse.

På tvers av de forskjellige informantene synes dialog og kommunikasjon å være avgjørende faktorer for et godt tverrsektorielt samarbeid. Begge informantene fra kommunen trakk frem god dialog som verdifullt i tidligere vellykkede samarbeid, og for samarbeidet videre – både med gamle og nye aktører. God dialog mellom hverandre bidrar til økt og styrket tillit, som kan videreutvikle dialogen og være gunstig for samarbeidet.

Gjenspeilet i de oppsummerende avsnittene står vi igjen med inntrykket av at forhindring av utenforskap og tilrettelegging for inkludering synes å være de to viktigste faktorene i samarbeidet mellom Kristiansand kommune og frivillig sektor. Informantene våre synes å ha en slags sosiologisk tilnærming til temaet, der deres egen oppfatning av utløsende faktorer og løsningene på problemet på mange måter går hånd i hånd med klassisk sosiologisk teori, hvilket var interessant å se. På tross av eventuelle hindringer, eller problemer, synes det å være en enighet mellom både kommunen og den frivillige sektor om at tiltakene og planene fremover vil lede til et vellykket samarbeid, som vil bidra til forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme.

8.2 Til ettertanke

Selv om det har blitt presisert at Kristiansand kommune tidligere har hatt et vellykket samarbeid med den frivillige sektoren i forebyggingsarbeid, så ble det poengtert av noen av våre informanter at denne situasjonen var ny for dem, og mer omfattende enn forrige gang de jobbet med forebygging. Den ene informanten pekte på hvordan handlingsplanen, både nasjonal og kommunal, hadde ført til at mange nye aktører kontaktet dem, noen av genuin omtanke eller ønske om å hjelpe, men også noen viser sin interesse fordi det er et ”populært” tema som tiltrekker seg mye oppmerksomhet og midler. Det at så mange ønsker seg inn i det eksisterende samarbeidet gir utfordringer. For kommunen kan det være viktig, som også en av våre informanter påpeker, at de nye rollene som er blitt utdelt i forebyggingsarbeidet bidrar til å styrke hverandre og samarbeidet, og at det ikke fører til at man jobber mot hverandre og i verste fall konkurrerer. Kristiansand kommune har fått mye skryt på grunn av de eksisterende strukturene i forebyggingsarbeidet, og ifølge vår informant blir nettopp disse strukturene noe utfordret i det nye samarbeidsbildet. Likevel øynes det en mulighet for en ”vinn-vinn-situasjon” for alle parter.

8.2.1 Forslag til videre forskning

Ved starten av vårt forskningsprosjekt, og underveis, opplevde vi at det var flere interessante temaer man kunne utforsket nærmere. Vi fikk mye informasjon om det organisatoriske ved selve samarbeidet – både fordeler og ulemper. Det var i tillegg her vi til tider så en antydning til noe ulike uttalelser fra informantene. Med bakgrunn i dette, og informasjonen vi fikk om hvordan eksisterende strukturer ble utfordret, kunne det vært aktuelt å forske på selve samarbeidet. Med dette menes de organisatoriske forholdene og hvordan de ulike typer samarbeidsaktører forholder seg til disse. Koordinering, ansvarsområder og kommunikasjon mellom partene kunne eksempelvis vært utforsket nærmere. Ved en slik vinkling kunne det også vært interessant å ta for seg flere aktører enn bare kommunen og den frivillige sektor. En følgeforskning av forebyggingstiltakene, over lengre tid, synes også å være svært aktuelt. Gjennom en slik tilnærming kan man intervjuer deltakere i tiltakene, og dermed rette søkelyset mot faktiske virkninger. Som tidligere nevnt er dette også en av intensjonene i

forebyggingsarbeidet, og vi antar at dette kan bli et interessant bidrag til den eksisterende forskningen.

I vår oppgave har vi tatt for oss tidlig forebygging, hvor tiltakene er rettet mot flerkulturelle miljøer. I et større forskningsprosjekt kunne det vært aktuelt å se på den typen forebygging der mennesker allerede er inne i, eller kommet igjennom, en radikaliseringsstunell. Her kunne det også vært veldig interessant å sammenligne for eksempel ekstrem islamisme og høyreekstremisme, og se om det finnes forskjeller mellom faktorer for utenforskap og forutsetninger for inkludering. Det kan være at det blant høyreekstreme individer ville vært andre faktorer som utløste utenforskap, for eksempel arbeidssituasjon, utdanning og andre sosioøkonomiske faktorer. Som vi har sett fant Bjørge og Gjelsvik at lokale ungdommer som på 90-tallet ble en del av det høyreekstreme miljøet, var frustrerte fordi de følte de havnet bak innvandrere i køa for å motta sosiale goder (Bjørge & Gjelsvik, 2015: 47). Ved å sammenligne ulike ekstreme miljøer kan det tenkes at man likevel også ville finne flere interessante likhetstrekk, til tross for motstridende ideologier og eventuelle polariseringstendenser. Vi vil anta at dette er forskningsområder som i aller høyeste grad kan være aktuelle i lys av dagens samfunnsbilde.

Vi avslutter med dette oppgaven, og håper lesningen oppleves som opplysende for de som interesserer seg for dette temaet.

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Amundsen, I. (1998). Fevikprosjektet – en studie i anvendt bytteteori. I P. Repstad (Red.), *Den lokale velferdsblanding: Når offentlige og frivillige skal samarbeide* (36–56). Oslo: Universitetsforlaget.
- Baumann, G. (1999). *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. New York/London: Routledge.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. London: Free Press of Glencoe.
- Bernburg, J. G., Krohn, M. D., & Rivera, C. J. (2006). Official Labeling, Criminal Embeddedness and Subsequent Delinquency: A Longitudinal Test of Labeling Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(1), 67–88.
- Bourdieu, P. (1994). *Af praktiske grunde* (oversatt av H. Hovmark). København: Hans Reitzels Forlag (1997).
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. I Szeman, I. & Kaposy, T. (Red.), *Cultural Theory: An Anthology* (81–93). (2011). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Brochmann, G., & Kjeldstadli, K. (2008). *A History of Immigration: The Case of Norway 900–2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. 3. utg. New York: Oxford University Press.
- Buer, B. A., & Fauske, H. (2009). Barnemishandling, omsorgssvikt og sosial kapital. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring* (98–112). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Carlsson, Y., & Von der Lippe, H. (1997). Industribygda og rasismen: utvikling og avviking av et fremmedfiendtlig ungdomsmiljø i Vennesla 1991-1996. Oslo: NIBR.
- Engen, T. O., & Kulbrandstad, L. A. (2004). *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Enjolras, B., & Wollebæk, D. (2010). *Frivillige organisasjoner, sosial utjevning og inkludering* (2/2010). Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eriksen, T. H. (1997). Identitet. I T. H. Eriksen (Red.), *Flerkulturell forståelse* (34–52). Oslo: Tano Aschehoug.
- Fauske, H. (2009). Kan barnevernet bygge sosial kapital? I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (84–97). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. (Reedition 1986). New York: Simon & Schuster.
- Grindheim, J. E. (1997). Sivilt samfunn. I Ø. Østerud, K. Goldman & M. N. Pedersen (Red.), *Statsvitenskapelig leksikon* (252). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (1996). Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen. I H. Holter & R. Kalleberg (Red.), *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (73–108). 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn: Ansvar og motsvar*. Oslo: Spartacus.
- Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer: En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helland, H., & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 7. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Janoski, T. (1998). *Citizenship and Civil Society: A Framework of Rights and Obligations in Liberal, Traditional, and Social Democratic Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: Abstrakt forlag.
- Krekula, C. (2009). Eldreboliger som sosial kapital: Om heterogene nettverk med varierende roller. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et*

velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring (113–123). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Krogstad, K. (2015). På leting etter religion: En diskursanalyse av begrepet “det flerkulturelle” i politiske tekster om barnehage. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 99 (1), 3–14).

Kuusela, K. (2009). Innvandrereforeninger og sosiale nettverk av landsmenn som arena for sosial kapital. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (124–134). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (oversatt av T. M. Anderssen & J. Rygge). 3. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lorentzen, H. (1994). *Frivillighetens integrasjon: Staten og de frivillige velferdsprodusentene*. Oslo: Universitetsforlaget.

Madsen, V. (1998). Fritid som arena for økt funksjonsdyktighet. I P. Repstad (Red.), *Den lokale velferdsblanding: Når offentlige og frivillige skal samarbeide* (161–198). Oslo: Universitetsforlaget.

Malterud, K. (1996). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring*. Oslo: Tano Aschehoug.

Nordby, H. (2009). Verdier som sosial kapital. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (147–160). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Park, R. E. (1928). Human Migration and the Marginal Man. *American Journal of Sociology*, 33 (6), 881–893.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R. D., & Feldstein, L. M. (2003). *Better Together: Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nonetti, R. Y. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton and Chichester: Princeton University Press.

- Repstad, P. (Red.). (1998). *Den lokale velferdsblanding: Når offentlige og frivillige skal samarbeide*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønning, R. (2009). Systematisk bruk av sosial kapital i velferdstjenestene. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (44–57). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rønning, R., & Starrin, B. (Red.). (2009a). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rønning, R., & Starrin, B. (2009b). Sosial kapital i et velferdsperspektiv, Sosial kapital – et nyttig begrep. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (10–30). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- San Martin-Rodriguez, L., Beaulieu, M.-D., D'Amour, D. & Ferrada-Videla, M. (2005). The determinants of successful collaboration: A review of theoretical and empirical studies. *Journal of Interprofessional Care*, 19 (1), 132–147.
- Scheff, T. J., & Retzinger, S. M. (1991). *Emotions and Violence: Shame and Rage in Destructive Conflicts*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Solheim, L. J. (2009). Marginalitet og sosial kapital. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (58–71). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Starrin, B. (2009). Sosial kapital og helse. I R. Rønning & B. Starrin (Red.), *Sosial kapital i et velferdsperspektiv: Om å forstå og styrke utsatte grupper sosiale forankring* (31–43). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by Association? Social capital, Social theory, and the Political Economy of Public Health. *International Journal of Epidemiology*, 33 (4), 650–667.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vangen, S., & Huxham, C. (2009). En teoretisk forståelse av samarbeidets synergi. I: E. Willumsen (Red.), *Tverrprofesjonelt samarbeid i praksis og utdanning* (67–87). Oslo: Universitetsforlaget.
- Vigestad, K. (1997). Sosial integrasjon. I O. Korsnes, H. Andersen & T. Brante (Red.), *Sosiologisk leksikon* (288). Oslo: Universitetsforlaget.
- Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 27 (2), 151–208.
- Ødegård, G., Loga, J., Steen-Johnsen, K., & Ravneberg, B. (2014). *Fellesskap og forskjellighet*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Ødegård, G. (2011). *Medborgerskap, politisk deltagelse og makt: Et ungdomsperspektiv*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K., Larsen, L. O., & Moe, H. (2013). *Metodebok for mediefag*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Østerberg, D. (1986). *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kilder hentet fra internett:

- Arbeids- og inkluderingsdepartementet. (2007). *Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008: Mål for inkludering*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/3872ea0eb17741c292fb3d1b29465005/hplan_2007_integrering.pdf
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2015, 07.10). *Brev til alle landets kommuner: Oppfordring til samarbeid med frivillige organisasjoner*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/a525c15af161436f9570977ed5bc3b61/071015-oppfordring-til-samarbeid-med-frivillige-organisasjoner.pdf>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). *Føre var og etter snar – om ungdom, gjeng og kriminalitet*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/veiledning20og20brosjyrer/2008/erfaringshefte_bld.pdf
- Bjørgero, T., & Gjelsvik, I. M. (2015). *Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme - En kunnskapsstatus*. (PHS Forskning 8:2015). Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/dc64dbc441bc4a4db25f320eadd0d131/080615-forskning-pa-forebygging-av-radikalisering.pdf>
- Burt, R. S. (1997). The Contingent Value of Social Capital. *Administrative Science Quarterly*, 42 (2), 339–365. Hentet fra:
<https://www2.southeastern.edu/Academics/Faculty/jbell/burt.pdf>
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120. Hentet fra:
<http://courseweb.ischool.illinois.edu/~katewill/for-china/readings/coleman%201988%20social%20capital.pdf>
- Dahle, M., Grindheim, J. E., Høgestøl, A., & Ryssevik, J. Oppdrag IMDi. (2011). *Frivillig sektor som integreringsarena: En evaluering av intensjonsavtalene mellom Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og seks frivillige organisasjoner* (Ideas2evidence rapport 8/2011). Hentet fra:
<http://evalueringsportalen.no/evaluering/frivillig-sektor-som-integreringsarena-en-evaluering-av-intensjonsavtalene-mellom-integrerings-og-mangfoldsdirektoratet-imdi-og-seks-frivillige->

[organisasjoner/Frivillig%20sektor%20som%20integreringsarena%203%2011%20%282%29.pdf/@@inline](http://www.ester.no/EXIT_MENTORORDNING-5095s.html?show=2)

Esterstiftelsen. (2016). Exit - Mentorordning. Hentet fra:

http://www.ester.no/EXIT_MENTORORDNING-5095s.html?show=2

Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG). (2016). Hva er forskjellen på inkludering og integrering? Hentet fra: <http://www.fug.no/hva-er-forskjellen-paa-inkludering-og-integrering.4667098-148211.html>

Forsvaret. (2014, 23.09.). Afghanistan. Hentet fra:

<https://forsvaret.no/fakta/aktivitet/internasjonale-operasjoner/Afghanistan>

Frivillighet Norge. (u.å.). Hva er en frivillig organisasjon? Hentet fra:

http://www.frivillighetnorge.no/no/om_oss/fakta_om_frivillighet/grunnleggende_fakta/Hva+er+en+frivillig+organisasjon%3F.b7C_wlrI1u.ips

Frivillighet Norge. (u.å.). Nøkkelfakta om frivillighet. Hentet fra:

http://www.frivillighetnorge.no/no/om_oss/fakta_om_frivillighet/grunnleggende_fakta/N%C3%B8kkelfakta+om+frivillighet.b7C_wlrKX5.ips

Frivillighet Norge (u.å.). Om oss. Hentet fra:

http://www.frivillighetnorge.no/no/om_oss/

Fylkenes, S. (2011). *“The Multicultural”- constructions in the curriculum of Norwegian primary schoolteacher education*. (Mastergradsavhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet fra:

https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/1170/2/Fylkesnes_Sandra.pdf

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). (2016, 11.02.). Tilskudd til lokal forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hentet fra:

<http://www.imdi.no/tilskudd/tilskudd-mot-radikaliserings/#toc>

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). (2016). *Tilskudd til lokal forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*. (Rundskriv 13/2016). Hentet fra:

<http://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/rundskriv/2016/tilskudd-til-forebygging-av-radikaliserings-og-ekstremisme.pdf>

Introduksjonsloven, LOV-2003-07-04-80. (2003). *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere*. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-80>

- Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/c74e3bb8914f41abaad0ac713ac24983/handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme_2014.pdf
- Justis- og politidepartementet. (2010). *Felles trygghet - felles ansvar: Handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/HP_ekstremisme.pdf
- Karterud, J. S. (2015, 02.10.). Med i globalt nettverk mot ekstremisme. Hentet fra:
<https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/med-i-globalt-nettverk-mot-ekstremisme/>
- Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging. (u.å.). SLT-modellen. Hentet fra:
<http://kriminalitetsforebygging.no/slt/slt-modellen/>
- Kristiansand kommune. (2015a). *Veileder. Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: Fra bekymring til handling*. Hentet fra:
<https://www.kristiansand.kommune.no/globalassets/aktuelt/2015/veileder-for-forebygging-av-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme.pdf.pdf>
- Kristiansand kommune. (2015b). *Det er mennesker det handler om! Strategi for likestilling, inkludering og mangfold*. Hentet fra:
<https://www.kristiansand.kommune.no/globalassets/politikk-og-administrasjon/samfunnsutvikling/planer/det-er-mennesker-det-handler-om.pdf>
- Kristiansand kommune. (2016). *Kriminalitetsforebyggende plan: Sammen om en tryggere hverdag*. Hentet fra:
<https://www.kristiansand.kommune.no/globalassets/sammen-om-en-tryggere-hverdag---kristiansand-kommune.pdf.pdf>
- Kristiansand kommune, Politiet, Esterstiftelsen. (2006). *Prosjekt Samarbeid og Verdsetting 2004-2006*. (Sluttrapport 2006). Hentet fra:
<http://pubadmin.ostfold.net/data/downloads/661/Rapport-SamarbeidVerdsetting2004-2006.pdf>
- Kulturdepartementet. (2014, 26.11). Om frivillighetspolitikken. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/frivillighet/innsiktsartikler/om-frivillighetspolitikken/id2076537/>

- Larsen, C. Å. (2015, 14.10.). FN-rollespill mot radikaliserings. Hentet fra:
<https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/fn-rollespill-mot-radikaliserings/>
- Larsen, C. Å. (2016, 24.09.). 540 000 kroner i støtte til arbeid mot radikaliserings. Hentet fra: <https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/540-000-kroner-i-stotte-til-arbeid-mot-radikaliserings/>
- Malterud, K. (2002). Kvalitative metoder i medisinsk forskning – forutsetninger, muligheter og begrensninger. *Tidsskrift for Den norske legeforsening*, 122 (25), 2468–2472. Hentet fra: <http://tidsskriftet.no/sites/tidsskriftet.no/files/pdf2002--2468-72.pdf>
- Meld. St. 39 (2006–2007). (2007). *Frivillighet for alle*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/68b20a00c377479c98d8bac4c4e38cf6/no/pdfs/stm200620070039000dddpdfs.pdf>
- Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU). (2015, 11.12). Begrepene integrering og inkludering. Hentet fra:
<http://naku.no/kunnskapsbanken/begrepene-integrering-og-inkludering>
- NOU 2011:14. (2011). *Bedre integrering: Mål, strategier, tiltak*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f5f792d1e2d54081b181655f3ca2ee79/no/pdfs/nou201120110014000dddpdfs.pdf>
- Nysæther, L. A. (2004). Kan begrepet sosial kapital anvendes i sosialt arbeid? *Nordisk sosialt arbeid*, 24 (1), 63–76. Hentet fra:
https://www.idunn.no/file/pdf/33196391/kan_begrepet_sosial_kapital_anvendes_i_sosialt_arbeid.pdf
- Politiets sikkerhetstjeneste (PST). (2016). *Trusselvurdering 2016*. Hentet fra:
http://www.pst.no/media/81096/PST_Brosjyre_Trussel_NORSK.pdf
- Politiets sikkerhetstjeneste (PST). (2015). *Åpen trusselvurdering 2015*. Hentet fra:
http://www.pst.no/media/75480/PSTs_tv2015.pdf
- Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Science & Politics*, 28 (4), 664–683. Hentet fra:
<https://www.uvm.edu/~dguber/POLS293/articles/putnam1.pdf>
- Regjeringen. (2016, 29.03.). Kommuner og frivillige organisasjoner får midler til forebygging av radikaliserings. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/sub/radikaliserings/aktuelt/kommuner-og->

[frivillige-organisasjoner-far-midler-til-forebygging-av-radikalisering/id2481057/](https://www.statista.com/chart/4554/terrorist-attack-victims-in-western-europe/)

Statista (2016). Terrorist attack victims in western Europe. Hentet fra:

<https://www.statista.com/chart/4554/terrorist-attack-victims-in-western-europe/>

Statistisk Sentralbyrå (2016). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn. 1. Januar. Hentet fra:

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>

Strong Cities. (u.å.). Member cities. Hentet fra: <http://strongcitiesnetwork.org/strong-cities/member-cities/>

Suvatne, S. S. (2016, 25.03). Færre terrordrept i Europa etter år 2000. *Dagbladet*.

Hentet fra:

http://www.dagbladet.no/2016/03/25/nyheter/utenriks/terror/terrorisme/krig_og_konflikter/43646711/

Sællmann, S. K. (2001, 02.01.). Nynazister etterlyses. *NRK Sørlandet*. Hentet fra:

<https://www.nrk.no/sorlandet/nynazister-etterlyses-1.332896>

Tjernshagen, K. (2008, 05.01.). Her er grafene som forklarer asylåret 2015.

Aftenposten. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Her-er-grafene-som-forklarer-asylaret-2015-60256b.html>

Utdanningsdirektoratet. (u.å.). *Likeverdig opplæring- et bidrag til å forstå sentrale begreper*. Hentet fra:

http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Likeverdig_opplaring_brosjyre.pdf

Ørstavik, M. (2014, 17.10.). Erna Solberg ber 23 kommuner ta grep mot

radikalisering. *Aftenposten*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/norge/Erna-Solberg-ber-23-kommuner-ta-grep-mot-radikalisering-76708b.html>

Østberg, S. (2015, 04.08). Det flerkulturelle. (Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet

fra: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/SPS/SPS-kronikk/Det-flerkulturelle>

Vedlegg 1 – Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Våre navn er Maren Lund og Amalie Rustad. Vi er masterstudenter i sosiologi ved Universitetet i Agder, og jobber med en masteroppgave som har som formål å undersøke samarbeidet mellom Kristiansand kommune og frivillige organisasjoner, rundt tiltakene for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Områder vi blant annet ønsker å utforske nærmere er inkluderingsaspektet som vektlegges og utformes i disse tiltakene.

Grunnen til at du mottar denne forespørselen, er fordi du er en del av det overnevnte tverrsektorielle samarbeidet rundt tiltak for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Intervjuet vil bli loggført ved håndskrevne notater og/eller med båndopptaker, hvis informanten godkjenner dette. All informasjon som kommer frem under intervjuet vil bli behandlet konfidensielt, og ingen direkte personidentifiserbare detaljer vil bli publisert i den ferdige masteroppgaven.

Ved prosjektslutt, våren 2016, vil alle notater eller data bli makulert og/eller slettet.

Forespørsel om deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Om du har spørsmål til studien, ta kontakt med Amalie Rustad på epost amaliesr@hotmail.com eller tlf: 97532191, eller Maren Lund på epost marenl09@student.uia.no eller tlf: 48154819. Vår veileder for denne oppgaven, Anne Marie Støkken, kan kontaktes på epost anne.m.stokken@uia.no dersom det er ønskelig. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

(Sted, dato)

(Underskrift, deltaker)

Vi bekrefter at vi har gitt informasjon om studien og hva deltakelse innebærer.

(Sted, dato)

(Underskrift, Amalie Rustad og Maren Lund)

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Tema 1– Introduksjon

- Introduisering av oss selv og vårt masterprosjekt
- Formell informasjon: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Tema 2 – Relevante opplysninger om informanten – eventuelt også organisasjon

- Stillingsbeskrivelse/rolle
- Ansvarsområder/arbeidsoppgaver
- Hvis organisasjon – fortelle litt om den?

Tema 3 – Informasjon om forebyggingsarbeidet/tiltakene. Intensjoner/mening, på individnivå og organisasjonsnivå

- Situasjonen i Kristiansand, tidligere og nåværende
- Fortelle om tiltakene
- Hva er det man ønsker å tilby deltakere?
- Hva er det man ønsker å oppnå ved dette?

Tema 4 – Samarbeidet

- Tidligere erfaringer?
- Hvem tar initiativ?
- Inntrykk av kommunikasjon og planlegging
- Arbeidsfordeling og krav
- Fordeler ved de aktuelle samarbeidsaktører
- Utfordringer?
- Fortsettelse?

Tema 5 – Oppsummering/bekreftelse

- Skjønner vi deg riktig når du sier at...?
- Er det noe informanten vil legge til det som allerede er sagt?
- Informere om mulighet for å spørre igjen

Vedlegg 3 – Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Anne Marie Støkken
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid Universitetet i Agder
Serviceboks 422
4604 KRISTIANSAND S

Vår dato: 03.02.2016

Vår ref: 46485 / 3 / ASF

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.01.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

46485	<i>Undersøkelse av samarbeid mellom Kristiansand kommune og frivillige organisasjoner for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme.</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Agder, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Anne Marie Støkken</i>
<i>Student</i>	<i>Amalie Solberg Rustad</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Amalie Statland Fantoft

Kontaktperson: Amalie Statland Fantoft tlf: 55 58 36 41

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrrs.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Amalie Solberg Rustad amaliesr@hotmail.com

DATA

Datamaterialet vil bestå av dokumenter, intervju- og observasjonsdata.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

I følge meldeskjemaet skal deltakerne i studien informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykke til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

OBSERVASJON

Studentene har beskrevet hvordan datainnsamlingen skal gjennomføres på epost mottatt 31.01.16. I følge studentene skal de observere på møter mellom kommunale representanter og frivillige organisasjoner. De har fått tillatelse til å delta på møtene for å observere, og opplysninger registreres som personlige notater. Personvernombudet forutsetter at studentene informerer alle deltakerne på møtene om prosjektet og om hvilke observasjoner de ønsker å gjøre. I tillegg har studentene søkt om tilgang på offisielle dokumenter som ligger til grunn for samarbeidet mellom kommunen og frivillige organisasjoner. Studentene opplyser at de også ønsker å se på kommunens statistikk på ekstremisme i området. Personvernombudet forutsetter at det ikke registreres personopplysninger fra disse dokumentene, med mindre det er innhentet samtykke til det.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data og personopplysninger i tråd med Universitetet i Agder sine retningslinjer for innsamling og videre behandling av forskningsdata og personopplysninger.

PUBLISERING

I meldeskjemaet har dere krysset av for at dere skal publiseres personopplysninger i oppgaven. Dersom personopplysninger skal publiseres, må det innhentes et eksplisitt samtykke til dette. Vi kan imidlertid ikke finne informasjon om dette i informasjonsskrivet. Personvernombudet legger derfor til grunn at dette er feil, og har endret dette punktet til at dere skal publisere anonymt og at ingen informanter vil kunne gjenkjennes i publikasjonen.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

I meldeskjemaet har dere informert om at forventet prosjektslutt er 01.06.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal dere da anonymisere innsamlede opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.